

September 2025

Vol. 6 No: 2

ISSN: 2718-0182

UPA Strategic Affairs is the academic journal published by UPA
(<http://politikaakademisi.org>)

Owner/Editor-in-chief: Prof. Dr. Ozan ÖRMECİ

Editor: Assoc. Prof. Dr. Oğuzhan GÖKSEL

Editor: Dr. Ahmet CEYLAN

Editor: Dr. Sina KISACIK

Editor: Dr. Seda Gözde TOKATLI

Editor: Dr. Cansu ARISOY GEDİK

Editor: Assoc. Prof. Dr. Deniz TANSİ

Editor: Assoc. Prof. Dr. Eren Alper YILMAZ

Editor: Dr. Teoman Ertuğrul TULUN

Editor: Dr. Serdar ÇUKUR

<http://politikaakademisi.org/upa-strategic-affairs/>

UPA STRATEGIC AFFAIRS

UPA Strategic Affairs is an open-access, peer-reviewed online (electronic) international academic journal published twice a year.

UPA Strategic Affairs was established in 2020 by the founders of UPA (Uluslararası Politika Akademisi-International Political Academy), a well-known foreign policy initiative in Turkey (Türkiye) initiated in 2012.

UPA Strategic Affairs is solely established for academic purposes and does not collect article processing or submission charges from contributors.

UPA Strategic Affairs' publication languages are Turkish, English, and French.

UPA Strategic Affairs is currently indexed with Türkiye Kaynakçası, ASOS index, DergiPark, DRJI, CiteFactor, Index Copernicus, EuroPub, IPIndexing, OpenAIRE, and Zenodo.

ISSN: 2718-0182

Aims and Scope:

UPA Strategic Affairs encourages all Social Sciences scholars, students, and researchers to send their scientific articles for publication.

UPA Strategic Affairs aims to appeal to a broad scholarly audience by welcoming all Social Science works without a geographic or topic-based limitation.

UPA Strategic Affairs publishes theoretical, methodological, and research-based articles as well as original op-eds and book reviews.

UPA Strategic Affairs' publication languages are Turkish, English, and French.

UPA Strategic Affairs adheres to the academic ethics procedures proposed by the ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) and COPE (Committee on Publication Ethics). These procedures apply to editors, authors, and referees.

All published articles are archived on the UPA website (<http://politikaakademisi.org/archive/>).

Editorial Board:

Owner/Editor-in-Chief: Prof. Ozan ÖRMECİ (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Editor: Assoc. Prof. Oğuzhan GÖKSEL (Marmara University, TÜRKİYE)

Editor: Dr. Ahmet CEYLAN (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)

Editor: Dr. Sina KISACIK (Cyprus AydınUniversity, North Cyprus)

Editor: Dr. Seda Gözde TOKATLI (Izmir Democracy University, TÜRKİYE)

Editor: Dr. Cansu ARISOY GEDİK (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Editor: Assoc. Prof. Deniz TANSİ (Yeditepe University, TÜRKİYE)

Editor: Assoc. Prof. Eren Alper YILMAZ (Aydın Adnan Menderes University, TÜRKİYE)

Editor: Dr. Teoman Ertuğrul TULUN (AVİM, TÜRKİYE)

Editor: Dr. Serdar ÇUKUR (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)

Assistant Editors: (in alphabetical order)

- Marwen BEN JENNANA (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Onur BİGAÇ (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Ayşe KAŞIKIRIK (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Ali İzzet KEÇECİ (EUROPolitika, TÜRKİYE)
- Gülçin Sağır KESKİN (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Nisa MAMMADOVA (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Oğuzhan MANİOĞLU (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
- Kıvanç SAĞIR (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Sümer Esin ŞENYURT (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Ercan TUTAR (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
- İsa USLU (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)

Advisory Board (in alphabetical order): You can find the updated list [here](#).

1. Prof. Tayyar ARI (Uludag University, TÜRKİYE)
2. Prof. Ata ATUN (Cyprus Aydın University, North Cyprus)
3. Prof. Sedat AYBAR (Bahcesehir University, TÜRKİYE)

4. Prof. Gürol BABA (Social Sciences University of Ankara, TÜRKİYE)
5. Prof. Sefa ÇETİN (Antalya Bilim University, TÜRKİYE)
6. Prof. Hasret ÇOMAK (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
7. Prof. Barış DOSTER (Marmara University, TÜRKİYE)
8. Prof. Fahri ERENEL (Istinye University, TÜRKİYE)
9. Prof. Giray FİDAN (Ankara Hacı Bayram Veli University, TÜRKİYE)
10. Prof. Ghadir GOLKARIAN (Near East University, North Cyprus)
11. Prof. Armağan GÖZKAMAN (Beykent University, TÜRKİYE)
12. Prof. Michelangelo GUIDA (Istanbul 29 Mayıs University, TÜRKİYE)
13. Prof. Hüseyin GÜL (Suleyman Demirel University, TÜRKİYE)
14. Prof. Burak Samih GÜLBOY (Istanbul University, TÜRKİYE)
15. Prof. Masamichi IWASAKA (Hokkai-Gakuen University, JAPAN)
16. Prof. Hüsamettin İNAÇ (Kutahya Dumlupınar University, TÜRKİYE)
17. Prof. Faruk KALAY (Aydin Adnan Menderes University, TÜRKİYE)
18. Prof. Ahu Tuğba KARABULUT (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
19. Prof. Ulvi KESER (Final International University, North Cyprus)
20. Prof. Mehmet Hakan KESKİN (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
21. Prof. Hakan Mehmet KİRİŞ (Suleyman Demirel University, TÜRKİYE)
22. Prof. Timuçin KODAMAN (Suleyman Demirel University, TÜRKİYE)
23. Prof. Oytun MEÇİK (Eskisehir Osmangazi University, TÜRKİYE)
24. Prof. Mark MEIROWITZ (SUNY Maritime College, USA)
25. Prof. Zuhall MERT UZUNER (Marmara University, TÜRKİYE)
26. Prof. H. Tarık OĞUZLU (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)
27. Prof. Yaşar ONAY (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
28. Prof. Murat ÖNSOY (Hacettepe University, TÜRKİYE)
29. Prof. Ozan ÖRMECİ (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
30. Prof. Ercan ÖZEN (Usak University, TÜRKİYE)
31. Prof. Celil Uğur ÖZGÖKER (Istanbul Arel University, TÜRKİYE)
32. Prof. Armağan ÖZTÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli University, TÜRKİYE)
33. Prof. Herbert REGINBOGIN (The Catholic University of America, USA)
34. Prof. Veronika TSIBENKO (Southern Federal University, RUSSIA)
35. Prof. Göktürk TÜYSÜZOĞLU (Giresun University, TÜRKİYE)
36. Prof. Levent ÜRER (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)
37. Assoc. Prof. Ruhengiz ALİYEVA (NMI University, AZERBAIJAN)
38. Assoc. Prof. Arda BAŞ (Bolu Abant İzzet Baysal University, TÜRKİYE)

39. Assoc. Prof. Tolga BİLENER (Galatasaray University, TÜRKİYE)
40. Assoc. Prof. Ahmet İlkey CEYHAN (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
41. Assoc. Prof. Nikos CHRISTOFIS (Shaanxi Normal University, CHINA)
42. Assoc. Prof. B. Senem ÇEVİK (Woodbury University, USA)
43. Assoc. Prof. Ali Oğuz DİRİÖZ (TOBB University of Economics and Technology, TÜRKİYE)
44. Assoc. Prof. Berk ESEN (Sabanci University, TÜRKİYE)
45. Assoc. Prof. Oğuzhan GÖKSEL (Marmara University, TÜRKİYE)
46. Assoc. Prof. Volkan İPEK (Yeditepe University, TÜRKİYE)
47. Assoc. Prof. Murat KASAPSARAÇOĞLU (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)
48. Assoc. Prof. Furkan KAYA (Yeditepe University, TÜRKİYE)
49. Assoc. Prof. Klevis KOLASI (Ankara University, TÜRKİYE)
50. Assoc. Prof. Namig MAMMADOV (Azerbaijan National Academy of Sciences, AZERBAIJAN)
51. Assoc. Prof. Sezgin MERCAN (Baskent University, TÜRKİYE)
52. Assoc. Prof. M. Cem OĞULTÜRK (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)
53. Assoc. Prof. Mortaza OJAGHLOU (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)
54. Assoc. Prof. Cenk ÖZGEN (Giresun University, TÜRKİYE)
55. Assoc. Prof. Ahu ÖZMEN AKALIN (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
56. Assoc. Prof. Muhittin Tolga ÖZSAĞLAM (European University of Lefke, North Cyprus)
57. Assoc. Prof. Hazal PAPUÇÇULAR (Fenerbahce University, TÜRKİYE)
58. Assoc. Prof. Murat Can PEHLİVANOĞLU (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
59. Assoc. Prof. Beata PISKORSKA (John Paul II Catholic University of Lublin, POLAND)
60. Assoc. Prof. Doğan Şafak POLAT (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
61. Assoc. Prof. Emre SARAL (Hacettepe University, TÜRKİYE)
62. Assoc. Prof. Helin SARI ERTEM (Istanbul Medeniyet University, TÜRKİYE)
63. Assoc. Prof. Yusuf SAYIN (Necmettin Erbakan University, TÜRKİYE)
64. Assoc. Prof. Hasibe ŞAHOĞLU (Girne American University, North Cyprus)
65. Assoc. Prof. Burak Şakir ŞEKER (Ankara Hacı Bayram Veli University, TÜRKİYE)
66. Assoc. Prof. Mesut ŞÖHRET (Gaziantep University, TÜRKİYE)
67. Assoc. Prof. Deniz TANSİ (Yeditepe University, TÜRKİYE)
68. Assoc. Prof. Şebnem UDUM (Hacettepe University, TÜRKİYE)
69. Assoc. Prof. Eren Alper YILMAZ (Aydın Adnan Menderes University, TÜRKİYE)
70. Dr. Barış ADIBELLİ (Kutahya Dumlupınar University, TÜRKİYE)

71. Dr. Zeynep ARIKANLI (Galatasaray University, TÜRKİYE)
72. Dr. Cansu ARISOY GEDİK (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
73. Dr. Selahattin AYDIN (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
74. Dr. Mehmet BABACAN (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
75. Dr. Hacı Mehmet BOYRAZ (Medipol University, TÜRKİYE)
76. Dr. Begüm BURAK (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
77. Dr. Ahmet CEYLAN (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
78. Dr. Matthew S. COHEN (Merrimack College, USA)
79. Dr. Zafer ÇELER (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
80. Dr. Aurelien DENIZEAU (ILERI - School of International Relations, FRANCE)
81. Dr. Mehmet EMİR (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
82. Dr. Erdem EREN (Istanbul Rumeli University, TÜRKİYE)
83. Dr. Elnur İSMAYIL (Istanbul Medeniyet University, TÜRKİYE)
84. Dr. Murat JANE (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)
85. Dr. Sina KISACIK (Cyprus Aydın University, North Cyprus)
86. Dr. Özker KOCADAL (Cyprus International University, North Cyprus)
87. Dr. Ayhan KOÇ (Erzincan Binali Yildirim University, TÜRKİYE)
88. Dr. Yasemin KONUKÇU (Istanbul Yeni Yüzyıl University, TÜRKİYE)
89. Dr. Murat KORAY (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
90. Dr. Selim ÖTERBÜLBÜL (Ankara University, TÜRKİYE)
91. Dr. Ahmet ÖZCAN (Istanbul Gedik University, TÜRKİYE)
92. Dr. Mesut ÖZEL (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
93. Dr. Soli ÖZEL (Kadir Has University, TÜRKİYE)
94. Dr. Bahadır PEHLİVANTÜRK (TOBB University of Economics and Technology, TÜRKİYE)
95. Dr. Hande RAMAZANOĞULLARI (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
96. Dr. Selim SEZER (Istanbul Sabahattin Zaim University, TÜRKİYE)
97. Dr. Urszula SOLER (John Paul II Catholic University of Lublin, POLAND)
98. Dr. Nikolaos STELGİAS (Cyprus News Agency, CYPRUS)
99. Dr. Abdülkadir ŞENCAN (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
100. Dr. Seda Gözde TOKATLI (Izmir Democracy University, TÜRKİYE)
101. Dr. Teoman Ertuğrul TULUN (AVİM, TÜRKİYE)
102. Dr. Eda TUTAK (Gümüşhane University, TÜRKİYE)
103. Dr. Ayşe Deniz ÜNAN GÖKTAN (Acıbadem University, TÜRKİYE)
104. Dr. Keisuke WAKIZAKA (Istanbul Gelisim University, TÜRKİYE)

105. Dr. Matthew WEISS (College of Southern Nevada, USA)
106. Dr. Hay Eytan Cohen YANAROÇAK (Tel Aviv University, ISRAEL)
107. Dr. Ayşe YARAR (Suleyman Demirel University, TÜRKİYE)
108. Dr. Murat YORULMAZ (Trakya University, TÜRKİYE)
109. Temmuz Yiğit BEZMEZ (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
110. Yusuf ERTUĞRAL (EUROPolitika, TÜRKİYE)
111. Matus JEVÇAK (Adapt Institute, SLOVAKIA)
112. Yadigar NAGHIYEV (Bilgesam, TÜRKİYE)
113. Teymur QASIMLI (Azerbaijan University of Languages, AZERBAIJAN)
114. Vinny Flaviana HYUNANDA (Universidad Católica San Antonio de Murcia, SPAIN)

Instructions for Authors:

UPA Strategic Affairs accepts articles with a maximum 20 % similarity score from Turnitin or the iThenticate program (Footnotes and References should not be included in the report).

The length limit for articles is 20,000 words, exclusive of the Abstract and Footnotes. There is no other specific page limit for articles.

UPA Strategic Affairs encourages authors to use American-style spelling.

Authors should submit their full articles to upastrategicaffairs@gmail.com or ozanormeci@gmail.com.

Articles should comply with the format rules.

Articles are reviewed anonymously by two different scholars, preferably those with expertise in the related subject. Only articles with 2/2 acceptance are published in *UPA Strategic Affairs*. In cases of “minor revision” decisions, the journal’s editors are given the opportunity to decide. In cases of “major revision” decisions, the journal’s editors and referees should reach a joint verdict. Articles with one approval and one rejection will be sent to a third referee. For book reviews, editorial approval is sufficient.

Contributors should sign a licensing agreement before the publication of their articles.

Format:

Margins: All margins should be 2.5 cm (1 inch) on all sides.

Main Title: The main title should be in Times New Roman, size 12 pt font, with all capital letters, centered, and in bold format.

Author names: Author names should be added below the main title (align text right) without academic titles, with Times New Roman in size 12 pt. Academic titles and affiliated institutions should be listed below as the first footnote, along with an email address and, preferably, an ORCID number.

Abstract: Begin the chapter with an Abstract part that summarizes the chapter’s content in 100 to 250 words. The Abstract should be written in Times New Roman in size 12 pt.

Keywords: Maximum 5 Keywords to be written after the Abstract. Keywords should be in Times New Roman in size 12 pt and Italics.

Alignment: Alignment should be justified. The first lines should not start from the inside.

Font: Use Times New Roman font size 12 pt with 1.5-line spacing. Use 0 pt before and 6 pt after each paragraph in writing.

Subheadings: Each article should have an Introduction and a Conclusion. The Introduction and Conclusion parts should not be numbered. The number of subheadings should be no more than 20. Subheadings should be numbered as 1., 2., 3.; 1.1., 1.2., 1.3.; 1.1.1., 1.1.2., 1.1.3. etc. Subheadings should be written in size 12 pt with bold letters, with only the first letters capitalized.

Double-quote: Double-quote (“....”) should be used for emphasized words or quoted sentences. In using double quotes, Italics should be used for the text in the quote.

Italics: Journal, book, and newspaper names should be written in Italics both in the running text and the Bibliography part. Foreign words should also be written in Italics in running text.

Tables and Graphics: Tables and Graphics should be numbered as Table I, Graphic II, etc., using Roman numerals, Bold Font, and Times New Roman in size 12 pt. The Table and Graphic numbers should be written above. A definition should be provided after the Table of Graphic numbers, using Times New Roman 12-point size.

Referencing:

The Chicago-style footnote system is used for referencing.

Footnotes should be written in Times New Roman in size 10 pt and with “align text left” style.

References should be indicated within the text by a footnote and explained in detail at the bottom of the page.

Footnotes should be placed at the end of the relevant sentence (after the full stop) with superscript Arabic numerals.

Footnotes can be inserted in Microsoft Word by clicking “Insert Footnote” from the References tab.

Each footnote ends with a full stop.

Page referencing should be “p.” for single pages and “pp.” for multiple pages.

Books:

Standard Bibliography: Author last name, Author first name (Publication year), *The Name of the Book*, Place of publication: Publisher.

Standard Footnote first use: Author first name Author last name (Publication year), *The Name of the Book*, Place of publication: Publisher, pp. 12-13.

Standard Footnote second use: Author first name Author last name (Publication year), *The Name of the Book*, pp. 12-13.

Standard Footnote consecutive use: *Ibid.*, pp. 12-13.

Multiple Authors Bibliography: Author last name, Author first name & Author last name, Author first name & Author last name, Author first name (Publication year), *The Name of the Book*, Place of publication: Publisher.

Multiple Authors Footnote first use: Author first name Author last name & Author first name Author last name & Author first name Author last name (Publication year), *The Name of the Book*, Place of publication: Publisher, pp. 1-4.

Multiple Authors Footnote second use: Author first name Author last name et al. (Publication year), *The Name of the Book*, pp. 1-4.

Multiple Authors Footnote consecutive use: *Ibid.*, pp. 1-4.

Articles:

Standard Bibliography: Author last name, Author first name (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, Vol. 3, no: 5, pp. 10-32 (full article).

Article Footnote first use: Author first name Author last name (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, Vol. 3, no: 5, p. 7 (cited page only).

Article Footnote second use: Author first name Author last name (Publication year), “The Name of the article”, p. 7 (cited page only).

Article Footnote consecutive use: *Ibid.*, p. 7.

Multiple Authors Bibliography: Author last name, Author first name & Author last name, Author first name & Author last name, Author first name & Author last name, Author first name (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, Vol. 3, no: 5, pp. 10-32 (full article).

Multiple Authors Footnote first use: Author first name Author last name & Author first name Author last name & Author first name Author last name & Author first name Author last name (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, Vol. 3, no: 5, p. 7 (cited page only).

Multiple Authors Footnote second use: Author first name Author last name et al. (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, p. 7 (cited page only).

Multiple Authors Footnote consecutive use: *Ibid.*, p. 7.

Newspapers:

Editorial: *The New York Times Editorial* (2015), “The name of the article”, 23.07.2010 (exact date of publication), p. 5.

Untitled: *Los Angeles Tribune* (2012), “The name of the article/news”, 23.07.2010 (exact date of publication), p. 13.

Written by a specific columnist/reporter (Bibliography): Last name of the reporter/columnist, First name of the reporter/columnist (Publication year), “The name of the article/news”, *The Name of the Newspaper*, 23.07.2010 (exact date of publication), p. 3.

Written by a specific columnist/reporter (Footnote): Full name of the reporter/columnist (Publication year), “The name of the article/news”, *The Name of the Newspaper*, 23.07.2010 (exact date of publication), p. 3.

Written by a specific columnist/reporter (Footnote) second use: Full name of the reporter/columnist (Publication year), “The name of the article/news”, p. 3.

Newspapers Footnote consecutive use: *Ibid.*

Internet archives: Full name of the reporter/columnist/*journal* (Year of publication), “The name of the article/news”, *The Name of the Newspaper*, 23.07.2010 (exact date of publication), Date of Accession: DD/MM/YYYY from <http://www> (full URL).

Institutions & Organizations:

Name of the Institution, “The name of the page”, 23.07.2012 (Page last modified), Date of Accession: DD/MM/YYYY from <http://www>. (full URL).

Movies:

Director’s full name (Production year), “The Name of the Movie”.

Youtube:

“Video title”, Date of Accession: DD/MM/YYYY from http://www. (full URL).

Contact

E-mail: upastrategicaffairs@gmail.com / ozanormeci@gmail.com

LinkedIn: <https://tr.linkedin.com/in/uluslararas%C4%B1-politika-akademisi-178246184>

Facebook: <https://www.facebook.com/UluslararasiPolitikaAkademisi>

X (Twitter): <https://x.com/UPAkademisi>

FOREWORD

Dear readers/followers,

Our academic e-journal *UPA Strategic Affairs*, which we have been publishing as the International Policy Academy (UPA) team since 2020, has now reached a certain level of accumulation and maturity after 5 years. Thanks to the dozens of scientific articles we have published, we are very happy and proud to be able to contribute to science in Türkiye and the world. Our aim is to create a high-quality scientific publication that will regularly publish articles, book reviews, and columns in Turkish, English, and French in all branches of Social Sciences, especially Political Science and International Relations. To this end, we now want to be included in major international academic indexes and to see our bionic efforts recognized by scientific organizations. I have no doubt that we will achieve this with our young and hardworking team.

In this issue, we include 6 articles written by young and valuable academics and researchers. I hope you will enjoy reading this issue as well.

Best regards...

Prof. Dr. Ozan ÖRMECİ

Editor-in-chief

30.08.2025

TABLE OF CONTENTS

Foreword.....	1
Table of Contents.....	2
<i>Suriye Türkmenlerinin İç Savaş Sonrası Geri Dönüş Eğilimleri</i>	
Elmashan KÜÇÜKAKBULUT.....	3
<i>21. Yüzyılda Ortadoğu’da İki Başarısız Devletin -Irak ve Suriye- Evrensel Güvenlik Üzerinde Etkileri</i>	
Ehsan SIROUS REZAEI.....	27
<i>Comparative Examination of Media Manipulations: ‘Wag the Dog Movie’ and Iraq War Examples in the Context of Political Discourses and Shaping Public Perception</i>	
İkbal Sinemden OYLUMLU.....	73
<i>Son Yıllarda Türkiye-İspanya İlişkileri ve Medeniyetler İttifakı Girişimi</i>	
Ozan ÖRMECİ.....	98
<i>Civil Disobedience and Feminist Resistance in Iran: Reclaiming Agency Under Authoritarian Rule</i>	
Shaghayegh MOHEBKHODAEI.....	125
<i>Türkiye’s Political Parties in the Migration Era: An Analysis of the Migration Policies of the Parties Established After 2017</i>	
Ahmet CEYLAN.....	172

SURİYE TÜRKMENLERİNİN İÇ SAVAŞ SONRASI GERİ DÖNÜŞ EĞİLİMLERİElmashan KÜÇÜKAKBULUT¹

Özet: İç savaş sonrası dönemde Suriye Türkmenleri, değişen yönetimle beraber, baskıcı politikaların azaldığı, siyasi temsil alanlarının genişlediği ve politik arenada daha aktif oldukları bir gelecek portresi çizme arzularını sivil toplum kuruluşu temsilcileri aracılığıyla her fırsatta dile getirmektedirler. Suriye’deki Türk varlığının, Ahmet Şara yönetimindeki geçiş hükümetince bir paydaş olarak karar alma mekanizmalarına dahil edilmesi için verilen mücadele de savaş süresince Türk bölgelerini terk etmek zorunda kalan Suriye Türkmenlerinin bir ‘geri dönüş göçü’ hazırlığında olduklarını düşündürmektedir. Bu bağlamda, çalışma, Suriye Türkmenlerinin ülkelerine dönme eğilimlerini incelemekte; savaşın Türkmen nüfusu üzerindeki etkilerini tartışarak, Türkmenlerin kısa ve uzun vadeli göç planlamalarına dair fikir yürütmektedir. Tüm bu değerlendirmelerin akabinde, makalede, Türkmenlerin dönüş göçü kararlarını etkilemekte olan spesifik unsurlar incelenmekte; savaş sonrası karşılaşılması muhtemel ekonomik problemler, güvenlik endişeleri ve toplumsal entegrasyon süreçlerine dair bir analiz sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Suriye Türkmenleri, Suriye İç Savaşı, Göç Politikaları, Geri Dönüş Paradoksu.*

Article Category: International Relations

Date of Submission: 29.03.2025

Date of Acceptance: 24.04.2025

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı, Sakarya, Türkiye.
Email: elmashangokesaoglu@duzce.edu.tr.
ORCID: 0000-0001-7485-3856.

RETURN TENDENCIES OF SYRIAN TURKMENS AFTER THE CIVIL WAR

Abstract: Through the post-civil war period, along with the transitioning administration, Syrian Turkmen have expressed their desire to portray a future in which oppressive policies have decreased, their political representation areas have expanded, and their activity in the political arena has increased, at every opportunity through representatives of civil society organizations. The struggle for the inclusion of the Turkish presence in Syria, within the decision-making mechanisms of the transitional government led by Ahmet Shara, also suggests that Turkmen who were forced to leave Turkish regions in Syria during the war are preparing for a ‘return migration’. In this context, the study examines the tendency of Syrian Turkmen to return to their country; discusses the effects of the war on the Turkmen population and provides ideas on the short and long-term migration plans of Turkmen. Following these evaluations, the article examines the specific factors affecting the Turkmen’s return decision, and provides a preliminary assessment of the economic problems, security concerns, and acquisition of political rights and social integration processes that may be encountered after the war.

Keywords: *Syrian Turkmen, Syrian Civil War, Migration Policies, Return Paradox.*

Giriş

Suriye Türkmenlerinin 2011 ve 2024 yılları arasındaki hareketliliğini resmeden göç haritasında, son 13 yılda en az üç farklı zorunlu göçün söz konusu olduğu gözlemlenebilir; ilk aşamada çatışmalardan uzaklaşmak üzere gerçekleşen kısa süreli iç göçler, sonrasında Türkiye'ye sığınma süreçleri ve şimdilerde Suriye'ye geri dönme gündemleri. Detaylandırmak gerekirse, savaşın ilk yıllarında, Suriye Türkmenleri, Esad rejiminin bombardımanları sebebiyle köylerini terk etmek durumunda kalmış, can güvenliklerini sağlamak maksadıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin oluşturduğu güvenli bölgelere göç etmişlerdir. Rejimin yanı sıra, PKK/YPG ya da DAEŞ (İŞİD) gibi örgütlerin düzenlediği saldırılara da maruz kalan Türkmenler, çatışmaların gündelik yaşamlarını zora sokmasıyla beraber 2011 yılı itibarıyla Türkiye'ye sığınmaya başlamışlardır. 2025 yılında ise, Esad rejiminin devrilmesiyle birlikte, Türkmenler, uzun ya da kısa vadede Suriye'deki Türkmen bölgelerine geri dönme ihtimalini değerlendirmektedirler.

Türkiye'nin Suriye coğrafyasındaki bir uzantısı olarak görülmeleri sebebiyle etnik baskıya uğradıklarını öne süren Türkmenler, Türkiye'de de göçmen karşıtı eğilimlerin artmasının etkisiyle 'Suriyeli göçmenler' olarak toplumsal dışlanmaya maruz kaldıklarını dile getirmektedirler.² Dolayısıyla, Suriye Türkmenleri hangi kimlikleriyle ön plana çıkarsa çıksın -Türk, Suriyeli, Müslüman, göçmen vb.-, tüm bu 'zorunlu' hareketlilik/göç süreçlerinde; çeşitli hayal kırıklıkları, aidiyet ve yabancılaşma problemleri, kültürel çatışma ve adaptasyon sorunları ya da ekonomik ve sosyal beklentilerine karşılık bulamamak gibi sıkıntılarla mücadele etmek durumunda kalmışlardır.³

“Tireli”⁴ (*hyphenated identity*), “çoğul”, “melez”, “hibrit” kimliğe sahip olmaları ve rejimin baskı politikalarına eklemlenen aidiyet problemleri sebebiyle, Türkmenlerin göç serüvenlerinin Suriyeli Arap nüfustan farklı olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel maksadı, Suriye Türkmenlerinin iç savaştan etkilenme biçimlerini inceleyerek, ülkelerine geri dönme eğilimlerini detaylı bir değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bununla ilişkili olarak, makale, Türkmenler aracılığıyla, Suriyeli göçmenlerin alt kimliklerine

² Nicholas A. Heras (2013), “Syrian Turkmen Join Opposition Forces in Pursuit of a New Syrian Identity”, *Terrorism Monitor*, Cilt 11, Sayı: 11, ss. 4-6

³ Yusuf Ziya Bölükbaşı (2018), “Etnisite, Kimlik ve Dış Politika: Türkiye'nin Suriye Türkmenleri Politikası”, *PESA International Journal of Social Studies*, Cilt 4, Sayı: 1, ss. 105-123.

⁴ Suriye-Türkmeni, Suriyeli-Çerkes, Alman-Türk, Euro-Türk, Amerikalı-Müslüman gibi tanımlamalar, “*tireli*” (*hyphenated*) kimlik kavramına örnektir. Çoklu aidiyet ve kültürel ikilemleri ifaden eden bu kavramın Suriyeli göçmenler bağlamında yeterince kullanılmadığı ve politika oluşturma süreçlerinde göz önünde bulundurulmasının olumlu etkilerinin olabileceği düşünülmektedir. Tireli, çoğul, melez ve hibrit kimlik kavramlarıyla ilgili detaylı değerlendirme ilgili literatür çerçevesinde makalenin ilerleyen bölümlerinde sunulacaktır.

dikkat çekerek, bu durumun politika üretme süreçlerinde göz önünde bulundurulması gerekliliğinin altını çizmektedir. Suriye toplumunun farklı etnik grup ya da mezhepleri barındırdığını göz önünde bulundurarak, bu geçiş döneminde daha kapsayıcı kararların alınması gerektiğini Türkmenler üzerinden aktarmaya çabalayan makalede, Suriye Türkmenlerinin iç savaş öncesi yerleşim alanlarına geri dönme eğilimleri detaylı bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

1. Araştırma Yöntemi

Bu makale, Suriye Türkmenlerinin geri dönüş eğilimlerinin irdelenmesi maksadıyla, nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde, betimsel analiz yöntemiyle yazılmıştır. Mevcut veriler ışığında, Esad rejiminin devrilmesinin ardından yaşanan politik gelişmeler de göz önünde bulundurularak, Türkmenlerin geri dönüş eğilimlerine dair öngörülerde ve analitik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Literatürde, göçmenlerin kültürel ve etnik alt kimliklerine yönelik kapsamlı ve güncel istatistiksel verilerin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Yürütülen araştırmaların büyük çoğunluğunda tartışmalar genel Suriyeli göçmen nüfusu üzerinden yürütülmektedir. Bu bağlamda, Suriye Türkmenlerine özgü deneyim ve geri dönüş süreçlerine dair sistematik veriler eksik kalmaktadır. Bu eksikliğin telafisi niteliğinde, bu çalışmada, istatistiksel veri temelli analizlerin ötesinde, nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bununla beraber, makalenin konusu özelinde gerçekleştirilen derinlemesine vaka incelemeleriyle argümanlar kuvvetlendirilmiştir. Bu bağlamda, makalenin literatürdeki boşluğu doldurmaya yönelik önemli bir adım niteliğinde alanyazına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Çalışmada, konuya ilişkin mevcut makaleler, kitap bölümleri ve raporlar incelenerek, sistematik bir analiz sürdürülmesi hedeflenmiştir. Literatür taraması sırasında elde edilen bulgular, tematik analiz yöntemiyle sınıflandırılarak yorumlanmış ve Suriye İç Savaşı dönemi ve sonrasını kapsayan gelişmeler ışığında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Suriye Türkmenlerinin geri dönüş eğilimleri kısa ve uzun vadeli olmak üzere zamansal bir düzlemde incelenecektir. Burada kısa vade ile 6 ay ila 3 yıl arası –Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlar ve göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerin Suriye’ye ilişkin destekleme planlarının genel itibarıyla önümüzdeki 6 ay-3 yıl arasını kapsıyor olması dolayısıyla–, uzun vade ile de 3 yılı geçen bir zaman aralığı kastedilmektedir. Bu incelemelerin sonrasında ise, Türkmenlerin geri dönüş eğilimlerini etkileyen spesifik faktörler; ekonomik durum, güvenlik ve toplumsal entegrasyon gibi başlıklar altında sıralanacaktır.

2. Kavramsal Analiz

Augustus T. Anonuevo, göçmenlerin geri dönüş göçlerini ve yeniden entegrasyon süreçlerini ele aldığı çalışmasında, bireylerin ülkelerine geri dönüş kararlarının, hem geldikleri ülkeye sağladıkları uyumun düzeyi, hem de kendi ülkelerine dair algıları doğrultusunda şekillendiğini ileri sürmektedir.⁵ Bu bağlamda, makalede, Türkmenlerin Esad yönetiminin sona ermesiyle beraber Suriye'ye geri dönüş eğilimlerini kavrayabilmek için, transnasyonal kimlikler, göç ve güvenlik algısı, entegrasyon süreçleri ve aidiyet duygusuna ilişkin kavramsal çerçeve gözden geçirilmiştir. Göç çalışmaları ve Siyaset Bilimi disiplinlerinden beslenerek taranan bu anahtar nosyonlar, Suriyeli göçmenlerin heterojen bir yapıda olduğunu, etnik ve kültürel alt gruplar barındırdığını göz önünde bulundurarak analiz edilmiş; son tahlilde Suriye Türkmenleri özelinde değerlendirilmiştir.

Türkmenler, kültürel ve dilsel bağları nedeniyle Türkiye'deki sosyal hayata diğer göçmen gruplardan daha yakın görünmektedirler. Diğer taraftan, Suriye coğrafyasındaki Türk varlığını devam ettirme güdüler ve bölgedeki topluluklarına olan bağlılıkları, Suriye'ye hissettikleri aidiyet duygusunu pekiştirmektedir. Bahsi geçen bu kimliksel ikilem ve çifte yönelimlilik, Suriye Türkmenlerinin toplumsal entegrasyon tecrübelerini ve kimlik algılarını kendilerine özgün kılmakta ve farklı bir tartışma eksenine taşımaktadır. Kimliklerindeki bu çok katmanlı yapı, Türkmenlerin iç savaş döneminde göç ettikleri ülkelere kalıcı olarak yerleşme ya da Suriye'ye geri dönme kararlarına dair karmaşık dinamikler yaratmaktadır. Bu noktada, kavramsal çerçeve kritik önem arz etmektedir.

Suriye Türkmenlerinin içinde bulundukları bu katmanlılık, literatürde “*transnasyonal aidiyet*” kavramıyla izah edilmektedir. Transnasyonallık olgusu, göçmenlerin ulusal sınırların dışına çıkan aidiyet, kimlik ve toplumsal pratiklerini kavrayabilmek için bir zemin sunar. Peggy Levitt, “Transnational Migrants: When ‘Home’ Means More Than One Country” isimli çalışmasında, göçmenlerin hem geldikleri ülkeye, hem de yerleştikleri topluma aynı anda aidiyet duygusu geliştirebildiklerinden bahseder ve bu durumun kimliklerini ne yönde etkilediğine dair fikir yürütür.⁶

Öte yandan, Robin Cohen, *Global Diasporas: An Introduction* isimli çalışmasında diaspora topluluklarını incelerken; göçmenlerin yalnızca zorunlu ya da gönüllü olarak geldikleri ülkede

⁵ Augustus. T. Anonuevo (2019), “Successful Return Migration: A Study of Reintegration Experiences of Filipino Permanent Returnees”, Bonn: Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität.

⁶ Peggy Levitt (2004), “Transnational Migrants: When “Home” Means More Than One Country”, Migration Policy Institute, 01.10.2004, Erişim Tarihi: 10.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.migrationpolicy.org/article/transnational-migrants-when-home-means-more-one-country>.

geliştirdikleri ilişkilere değil, aynı zamanda terk etmek durumunda kaldıkları ülkeye olan bağlılıklarına da bakılması gerektiğini savunur.⁷ Bu bağlamda, Cohen, diasporaları farklı kategorilere ayırırken “*deterritorialize diasporalar*” (*deterritorialized*) başlığı altında, sınırları çizilmiş bir coğrafi alandan bağımsız olan, daha çok kültürel ve sosyal bağlarıyla tanımlanan toplulukların varlığından bahseder. Suriye Türkmenlerinin mevcut durumlarıyla ilgili çıkarımlar yaparken bu kavramları göz önünde bulundurmamak, makalenin araştırma sorularını yanıtlarken kritik önem arz etmektedir.

Göçmenlerin kültürel kimliklerini inceleyen literatürde ismi geçen önemli sosyal bilimciler arasında yer alan isimlerden bir diğeri olan Katharyne Mitchell, *Crossing the Neoliberal Line: Pacific Rim Migration and the Metropolis* isimli çalışmasında, kimliklerin mekânsal boyutundan bahseder ve neoliberal politikaların bu kimlikler üzerindeki tesirini analiz eder.⁸ Bu çalışmada; göçmenlerin kimliklerinin, hem geride bıraktıkları ülkedeki kültürel normlar, hem de göç ettikleri ülkenin neoliberal politikalarının dayattığı ekonomik koşullar tarafından nasıl şekillendiği ele alınmaktadır. Mitchell, kitabında, neoliberal düzende, göçmenlerin farklılıklarından ziyade, ekonomik katkılarına odaklanıldığını ve bireylerin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının göz ardı edildiğini dile getirmektedir. Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin kültürel alt kimliklerine, dolayısıyla da Suriye Türkmenlerine bugüne değin odaklanılmamasının gerekçesi olarak da yorumlanabilecek bu tutum, çalışmanın argümanlarına sağlam bir zemin oluşturmaktadır.

Steven Vertovec’in 2009’da kaleme aldığı *Transnationalism* başlıklı çalışmada ise; kavram derinlemesine incelenerek, göçmenlerin göç ettikleri ülkeye karşı geliştirdikleri bağ ve eş zamanlı olarak geldikleri ülkeye duydukları aidiyet hissi analiz edilmiştir.⁹ Araştırmada, bu görünmez bağların göçmenlerin kimliklerini nasıl etkilediği, yaşadıkları mekânı ne yönde dönüştürdüğü ve bireylerin günlük yaşamlarının bu doğrultuda nasıl şekillendiği tartışılmaktadır. Çalışmayı bu makale için kıymetli kılan husus ise, “*göçmen transnasyonalizmi*” (*migrant transnationalism*) kavramının ayrı bir kategori olarak ele alınmasıyla bağlantılıdır. Göçmenlerin, kendi memleketlerindeki ya da başka ülkelerdeki birey ya da kurumlarla kurduğu sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkiler ağını inceleyen bu kavram ile, Vertovec, ulus-ötesi sosyal ilişkileri analiz etmektedir. Göçmenlerin yalnızca geldikleri topluma uyum sağlamaya çabalayan yabancılar değil, aynı zamanda köken

⁷ Robin Cohen (2022), *Global Diasporas: An Introduction*, New York: Routledge, ss. 177-194.

⁸ Katharyne Mitchell (2004), *Crossing the Neoliberal Line: Pacific Rim Migration and the Metropolis*, Philadelphia: Temple University Press, ss. 7-22.

⁹ Steven Vertovec (2009), *Transnationalism*, Londra: Routledge, ss. 13-21.

ülkeleriyle olan bağlarını da sürdüren ve iki toplum arasında aktif bir biçimde hareket eden bireyler olarak da görülmesi gerektiği çıkarımının yapıldığı bu çalışma, göç araştırmalarında daha dinamik ve bütüncül bir anlayışın geliştirilebilmesine katkı sağlamaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, geri dönüş göçleri ve yeniden entegrasyon temalarını işleyen araştırmaların literatür taraması yapıldığında, karşımıza çıkan çalışmalar arasında Jean-Pierre Cassarino'nun "Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited" isimli makalesi dikkat çekmektedir.¹⁰ Cassarino, göçmenlerin ülkelerine geri dönme kararlarını, alınan bireysel bir inisiyatiften ziyade, dinamik birçok unsurla şekillenen bir süreç olarak değerlendirir. Süreci, kişisel bir hazır oluşun ötesinde, kurumsal destek ve sosyal ağlar gibi yapısal faktörlerle iç içe gören Cassarino, geri dönen göçmenlere ilişkin kavramsal çerçeveyi yeni bir yaklaşım ile yeniden ele almaya çabalamaktadır.

OECD'nin 2024 yılında yayınladığı *Return, Reintegration and Re-migration* raporunda, göçmenlerin dönüş kararında etkisi olan faktörler sıralanmış; aile, topluluk ve sosyal ağların önemi vurgulanmıştır. Raporda, zorunlu dönüş (*forced return*) için; "sebepleri farklı olsa da, güç, baskı ya da zorlamayla gerçekleşen göç hareketi"; gönüllü dönüş (*voluntary return*) için ise; "kişinin kendi isteğiyle bağımsız olarak ya da destek alarak, geldiği ülkeye, geçtiği ülkeye ya da başka bir ülkeye dönmesidir" tanımı sunulmaktadır.¹¹ Fakat burada geri dönüş göçünün gerçekten "gönüllü" sayılabilmesi için bireylerin alternatif yasal seçeneklerinin de olması ve tam manasıyla özgürce ve bilgi sahibi olarak karar vermeleri gerektiği hususunun da altı çizilmektedir. Suriye Türkmenlerinin geri dönüş eğilimlerindeki "gönüllülük" ya da "zorunluluk" esaslarının analizi yapılırken başvuru bu rapor, geri dönüş göçlerine ilişkin kavramsal analizin sınırlarının çizilmesine katkı sağlamaktadır.

Diğer taraftan, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) *An Integrated Approach to Reintegration* başlıklı yayınında, geri dönüş göçü kararı alanların uzun vadeli entegrasyonunu desteklemek için sunulan stratejiler sıralanmıştır.¹² IOM, bu çalışmasında "yeniden entegrasyon"un (*reintegration*) sürdürülebilirliği ile ekonomik ve psikososyal boyutlarını ele alan kapsayıcı bir yaklaşım sunmaktadır. IOM, göçmenlerin köken ülkelerinde en çok hangi bölgelere dönme eğilimde oldukları ve buna karşılık nereden geldiklerinin analizinin yapılması; geri dönenlerin sürdürülebilir uyumuna hangi stratejilerin katkı sağlayacağını belirlenmesi;

¹⁰ Jean-Pierre Cassarino (2010), "Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited", *International Journal on Multicultural Societies*, Cilt 3, Sayı: 2, ss. 253-279.

¹¹ OECD (2024), *Return, Reintegration and Re-Migration: Understanding Return Dynamics and the Role of Family and Community*, Paris: OECD Publishing, s. 18.

¹² IOM - International Organization for Migration (2019), *An Integrated Approach to Reintegration*, Cenevre: IOM Publications, ss. 11-30.

ülkenin genel tarihsel, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin göç üzerindeki etkisinin anlaşılması; geri dönen göçmenlerin yaş, cinsiyet, beceri düzeylerinin yerel halkla karşılaştırmalı bir biçimde incelenmesi; geri dönüş ve uyum ile ilgili mevcut mekanizma, süreç, politika ve yasaların gözden geçirilmesi ve son olarak ülke genelindeki güvenlik riskleri, erişim kısıtlamaları gibi unsurların derinlemesine analiz edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda, rapor, Suriye Türkmenlerinin geri dönüş eğilimlerini anlamaya çabalayan bu makale için detaylı bir yol haritası niteliğinde karşımıza çıkmaktadır.

Tuncay Bilecen, “To Stay or to Return? A Review on Return Migration Literature” başlıklı çalışmasında, dönüş göçü literatürünün sistemsal bir analizini yaparak, zorunlu ve gönüllü geri dönüşler arasındaki farkları tahlil etmiştir.¹³ Bunu yaparken de, Bilecen, göçmenlerin katmanlı doğaları ve transnasyonal bağlarının aldıkları dönüş kararındaki etkisini tartışmaktadır. Göç araştırmalarında genellikle “ileriye dönük” göçlere (*onward migration*) odaklanılmaktadır. Göçmenlerin geldikleri ülkeye geri dönüşleri çoğunlukla göç tecrübesinin bir aşaması olarak incelenmemektedir. Fakat her ne kadar geri dönüş göçü literatürde uzun süre ihmal edilmiş bir alan olarak ele alınıyor olsa da, konuya ilişkin değerlendirmelere dolaylı biçimlerde yer veren araştırmalar da mevcuttur. Bilecen’in çalışmasında bu bağlamda referans gösterilen isimlerden biri de George Gmelch’tir.¹⁴ Gmelch, göç alanında 1980’lere değin kaleme alınan çalışmalarda, insan hareketliliğinin tek yönlü olduğuna dair bir bakış açısının hâkim olduğuna dikkat çekmektedir. Özellikle 19. yüzyıldaki Transatlantik göç deneyiminden kaynaklanan bu bakış açısı, anavatanlarına geri dönen binlerce göçmeni göz ardı etmektedir.

Yine Bilecen’in referans gösterdiği sosyal bilimcilerden Takeyuki Tsuda, *Diasporic Homecomings: Ethnic Return Migration in Comparative Perspective* başlıklı çalışmasında, dönüş göçlerini karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemektedir.¹⁵ Tsuda, diaspora mensuplarının etnik anlamda ait hissettikleri anavatanlarına geri dönüşlerini ele alırken; ekonomik baskı, ata-kökeni keşfetme arzusu ya da devletlerin dönüş göçünü teşvik edici politikaları gibi nedenlere odaklanmaktadır. Avrupa ve Doğu Asya’daki başlıca geri dönüş örneklerini kapsayan çalışmada, etnik aidiyetin geri dönüş kararı alırken önemli bir etken olduğuna örnek olarak; Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının çöküşü sonrası Türk ve Macar

¹³ Tuncay Bilecen (2022), “To Stay or to Return? A Review on Return Migration Literature”, *Migration Letters*, Cilt 19, Sayı: 4, ss. 367-385.

¹⁴ George Gmelch (1980), “Return Migration”, *Annual Review of Anthropology*, Cilt 9, ss. 135-159.

¹⁵ Takeyuki Tsuda (2009), *Diasporic Homecomings: Ethnic Return Migration in Comparative Perspective*, Stanford: Stanford University Press.

kökenlilerin geri dönüş göçleri ele alınmaktadır. Suriye Türkmenlerinin siyasi ve kültürel anlamda Suriye'deki Türk mevcudiyetini koruma eğilimleri sebebiyle geri dönme kararı alma ihtimalini değerlendiren bu çalışma için, Tsuda'nın bu araştırması kritik önem arz etmektedir. Çünkü Tsuda, ortak etnisitenin her zaman kolay bir entegrasyon sürecine işaret etmediğini öne sürerek, geri dönüş göçmenlerinin; dildeki akıcılık problemleri, aksan farklılıkları, gündelik alışkanlıklar ve dünya görüşleriyle ilgili uyumsuzluklar gibi unsurlar sebebiyle kültürel uyum sorunları yaşayabileceklerini öne sürmektedir. Geri dönenlerin kendilerini beklenmedik bir biçimde “*yabancı*” konumunda bulabilecekleri yönünde bir değerlendirme yapan Tsuda, toplumsal entegrasyon probleminin geri dönüş göçmenleri için de bir gündem maddesi haline gelmesi gerektiği yönünde açıklamalarda bulunur.

3. Suriye Türkmenlerinin Geri Dönüş Eğilimleri

3.1. Kısa Vadede Geri Dönüş Eğilimleri

“*Geri dönüş*” olgusu, Türkmenlerin gündemine Esad yönetiminin sona ermesinin hemen ardından giren yeni bir husus değildir. Daha öncesinde, Fırat Kalkanı Harekâtı sonrasında Türkmen köylerinin çoğunlukta olduğu bölgelerde güvenliğin sağlanmasıyla, Türkmenler ata yurtlarına dönüş planlarını hızlandırmış, hatta bir kısmı iç savaş bitmeden geri dönmüştür. Türkmenlerin kısa vadedeki geri dönüş eğilimlerini incelerken bu ön bilgiye sahip olmak önemlidir. Çünkü Suriye Türkmenlerinin halihazırda bir geri dönüş planlaması içerisinde olduklarının bilinmesi, Türkiye'nin gönüllü dönüş süreçlerine ilişkin atacağı adımlarda Türkmenleri göz önünde bulundurarak karar almasında etkili olacaktır.

Nitekim, T.C. İçişleri Bakanlığı, “*Öncü Göçmen*” olarak isimlendirdiği programında, gönüllü dönüş göçünü sığınmacılar için kolaylaştırıcı kılabilmek adına, içerisinde Türkmenleri temsil eden kurumların da bulunduğu paydaşlar ile iş birliği içerisinde hareket etme kararı almıştır. Fakat bu süreçte saha çalışmaları yürüten paydaşların yetkinlik ve tarafsızlıkları, konunun güncelliği ve dinamikliği sebebiyle henüz kesinleşmediğinden, Türkmenlerin kısa vadedeki geri dönüş eğilimleri hakkında bölgeden toplanan veri bu makalede sunulamamaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın bu bölümünde, Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu gibi hem Suriye, hem DE Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi muhatabı olan ve Türkmen derneklerini tek bir çatı altında toplamayı hedefleyen kurumların resmi basın açıklamaları ve Türkmenlerin çeşitli yayın kuruluşlarına verdikleri bireysel beyanlar ışığında yapılan çıkarımlar doğrultusunda, bu kültürel grubun mensuplarının dönüş göçü kararlarına dair ip uçları derlenmiştir.

Suriye Türkmen Hareketi Başkanı Ziyad Hasan Türkmen ile yapılan bir röportajda sorulan; *“Mülteci dönüşünün Suriye için olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir? Dönüş yapan Suriyeliler için mevcut koşullar yeterli mi?”* sorusuna cevaben, Türkmen; Suriyelilerin Türkiye, Avrupa ve göç ettikleri diğer ülkelerde yeni iş kolları ve ticareti öğrendiklerinden, bunun da Suriye’ye geri dönmeleri durumunda ülkenin kalkınması noktasında olumlu etkileri olacağından bahsetmiştir. Fakat Türkmen, mevcut koşulların Suriyelilerin geri dönüşü için yeterli olup olmadığına dair aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur; *“Şu an Suriye’de şehirlerin bazıları savaştan ötürü yıkılmış durumdadır. Suriye’de yapı olarak ciddi bir sıkıntı var. Geçtiğimiz günlerde de Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine bir çağrıda bulunarak mülteci olan her aileden bir kişiye 6 aylık bir süre ile izinler verilerek, bu süre zarfında Suriye’deki evlerinin durumunu kontrol etmesini ve geri dönüş için şartların oluşturulmasını talep ettik. Şu an ülkesine giden Suriyeliler gönüllü dönüş kapsamında gidiyor. Bu durumda gidenler tekrar Türkiye’ye yasal süreçler ile gelebilirler. Biz de bundan ötürü Türkiye Cumhuriyeti’ne çağrı yaparak bu süreçlerin uzatılmasını ve geri dönüş için olumlu koşulların oluşturulmasını istedik. Bu süreçler olumlu şekilde yürütülürse geri dönüşlerin 1-2 yıl içerisinde yayılacağını ve Suriye’nin zaman içinde istikrara kavuşacağını düşünüyorum.”*¹⁶

Yukarıda bahsi geçen röportajın hemen ardından, İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, 1 Ocak-1 Temmuz 2025 tarihleri arasında her aileden bir göçmene üç kez giriş-çıkış hakkı tanınacağına dair açıklamada bulunmuştur. *“Öncü Göçmen”* modeli kapsamında, *“aileden bir kişi kendisine verilen belgeyle önden gidecek, tüm hazırlıklarını yapacak”* beyanında bulunan Yerlikaya, Türkmenlerin taleplerinin halihazırda Türkiye Cumhuriyeti’nin gündeminde olduğunun sinyallerini vermiştir.¹⁷ *“Gönüllü, Güvenli, Onurlu ve Düzenli Geri Dönüş”* vurgusu yapan Göç İdaresi Başkanlığı, *“İzinli Giriş-Çıkış”* ismini verdiği bu prosedürün tüm müracaat adımlarını göçmenlerin ulaşabileceği mecralarda adımlarıyla detaylı bir biçimde tarif etmiştir. İstatistiksel olarak bu uygulamanın geri dönütlerini takip etmek için henüz erken olmakla beraber, Bakan Ali Yerlikaya’nın 12 Ocak’ta yaptığı açıklamaya göre; 8 Aralık’tan

¹⁶ Mısra Şahin (2024), “Suriye Türkmen Hareketi Başkanı Ziyad Hasan Türkmen Esad Rejimi Sonrası Suriye’deki Yeni Oluşumu ve Geleceğini Değerlendirdi”, Uluslararası Diplomatik İlişkiler Akademik Araştırmalar ve Eğitim Derneği, 25.12.2024, Erişim Tarihi: 27.03.2025, Erişim Adresi: <https://udiad.org/suriye-turkmen-hareketi-baskani-ziyad-hasan-turkmen-esad-rejimi-sonrasi-suriyedeki-yeni-olusumu-ve-gelecegini-degerlendirdi>.

¹⁷ Göç İdaresi Başkanlığı (2024), “İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya 1 Ocak – 1 Temmuz 2025 Arasında Tanınacak 3 Kez Çıkış-Giriş Hakkıyla İlgili Açıklamalarda Bulundu”, 27.12.2024, Erişim Tarihi: 15.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-1-ocak-1-temmuz-2025-arasinda-taninacak-3-kez-cikis-giris-hakkiyla-ilgili-aciklamalarda-bulundu>.

sonraki bir aylık süreçte 52.622 Suriyeli gönüllü dönüş süreçlerini gerçekleştirmiştir ve 1-8 Ocak tarihleri arasında 1.766 “öncü göçmen” Suriye’ye gitmiştir.¹⁸

Suriyeliler genelinde yapılan bu açıklama ve gelişmeler, Türkmen kimliğine sahip bireylerin de geri dönüş dinamiklerine ışık tutma potansiyeline sahiptir. Çünkü Suriye coğrafyasındaki Türkmen varlığı ağırlıklı olarak ülkenin kuzey bölgelerinde, yani Türkiye sınırına en yakın illerde bulunmaktadır. Bu bağlamda, İç İşleri Bakanlığı ya da Türkmen yetkililerin, Halep ve civarındaki köylerine geri dönen Suriyeli göçmenlerin geneline ilişkin sundukları verinin Türkmenleri de kapsadığı aşıkardır. Dolayısıyla, makalenin bu bölümündeki tartışmaların, Suriyeliler genelinde yapılan değerlendirmelerin Türkmenler özelinde yorumlanması ihtiyacını karşılaması arzulanmaktadır. Zira Suriye’deki siyasal dönüşümde Türkmenlere de bir mücadele alanı açılmasının Türkiye Cumhuriyeti’nin göç politika üretim süreçlerine etkisi kritik önem arz etmektedir.

Özetle, rejimin devrilmesi ve Türkmenlerin güvenli bir biçimde, herhangi bir etnik ayrımcılığa uğramadan yaşayabileceği yeni bir Suriye umudunun yeşermesiyle beraber, Suriye Türkmenlerinin geri dönüş eğilimleri yüksek bir oranda artmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin gönüllü dönüşlerle ilgili geliştirdiği politikalar da özellikle Türkmenlerin bu süreçteki taleplerine cevap verir niteliktedir. Fakat yapısal problemler ve “yeniden entegrasyon” sürecinin yarattığı endişe, göçmenlerin uzun vadedeki geri dönüş eğilimlerinin ayrıca değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

3.2. Uzun Vadede Geri Dönüş Eğilimleri

İç savaş sonrası siyasi gelişmelerin değerlendirildiği politik arenada, Suriye’de köklü yer tutabilmeleri ve daimî bir rol üstlenebilmeleri adına, Türkmenlerin, olabilecek en kısa sürede ülkelerine geri dönmeleri gerektiğine yönelik argümanlar bulunmaktadır.¹⁹ Fakat ailelerinin sorumluluğunu taşıyan göçmenlerin, gerekli koşullar olgunlaşmadan dönüş yapmaları birçok risk barındırmaktadır. Güncel gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, bu noktada şöyle bir ikileme düşünülmektedir: dönüş için eğitim, sağlık, ekonomi ve güvenlik gibi alanlardaki

¹⁸ Göç İdaresi Başkanlığı (2025), “İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya: "Bir Ayda 52 Bin 622 Suriyeli Gönüllü, Güvenli, Onurlu ve Düzenli Geri Dönüş Yaptı"”, 10.01.2025, Erişim Tarihi: 15.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-bir-ayda-52-bin-622-suriyeli-gonullu-guvenli-onurlu-ve-duzenli-geri-donus-yapti>.

¹⁹ Serhat Erkmen (2023), “Suriye Türkmenlerinin Mevcut Durumu ve Suriye’nin Geleceğindeki Rolü”, Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi, 07.12.2023, Erişim Tarihi: 10.02.2025, Erişim Adresi: <https://tr.omrandirasat.org/yay%C4%B1nlar%C4%B1m%C4%B1z/raporlar/suriye-turkmenlerinin-mevcut-durumu-ve-suriye%E2%80%99nin-geleceğindeki-rolu.html>.

koşulların iyileşmesini beklemek ya da bu koşulların iyileşmesi süresince politik arenada Türkmenler olarak aktif bir rol üstlenmek üzere mümkün olan en kısa sürede dönüş yapmak.

Suriyeliler genelinde yapılan saha araştırmaları göz önünde bulundurulduğunda, şöyle bir ön çıkarımda bulunulmaktadır: bu ikileme düşen göçmenlerden ilk seçeneği tercih edenlerin, yani dönüş için gerekli koşulların sağlanmasını bekleyecek olanların sayısının daha yüksek olması beklenmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi, Brüksel’de düzenlenen Suriye Konferansı’nda mültecilerin dönüşlerinin “güvenli” ve “onurlu” bir biçimde gerçekleşmesi gerektiğinin altını çizirken, mültecilerin evlerine dönme kararı vermeden önce barınma, su, elektrik, sanitasyon, eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel hizmetlere ulaşabileceklerinden emin olmalarının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda da, Suriye Konferansı’nda gerçekleştirdiği konuşmada, yaptıkları saha araştırmaları neticesinde, göçmenlerin yüzde 27’sinin önümüzdeki bir yıl içerisinde ülkelerine dönmeyi düşündüğünü, diğerlerinin gerekli koşulların sağlanmasını bekleyeceğini öngördüklerini belirtmiştir.²⁰ Beklentiler ile gerçeklik arasındaki farkın yaratacağı hayal kırıklığını göze almaktansa; hem güvenlik altyapısı ve sosyo-ekonomik koşulların istenilen düzeye erişmesini beklemek, hem de kimlik ve aidiyet problemleri yaşamamak adına göçmenler tarafından daha az risk barındıran opsiyonun tercih edilmesi daha muhtemeldir.²¹

Suriye Türkmenlerinin kısa vadede dönmeyi tercih etmektense, geri dönüşü ancak ve ancak uzun vadeli planlama süreçlerine dahil etme kararlarının altındaki gerekçelerin en başında zaman faktörü ve diaspora deneyimi gelmektedir. Yapılan araştırmalara göre, çoğunluğu on yılı aşkın süredir ülkelerinden uzakta yaşayan göçmenlerin Suriye’deki siyasi gelişmelere olan ilgisi zamanla azalmış, kurdukları yeni hayatlarındaki meşguliyetlerine odaklanmışlardır.²² Suriye Türkmenleri de bu eğilimin dışına düşmemekte ve bu durum yeni Suriye’nin inşa sürecinde yer alma motivasyonlarını etkilemektedir. Bu nedenle, yeni Suriye ile ilgili umutları zayıflayan göçmenlerin büyük bir çoğunluğu, belirsizlik halinin sona ermesini ve savaş sonrası istikrarın sağlanmasını beklemeyi tercih edeceklerini dile getirmektedirler. Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi’nin yayınladığı “Suriye

²⁰ Filippo Grandi (2025), “High Commissioner’s Statement at the Brussels Syria Conference”, The UN Refugee Agency, 17.03.2025, Erişim Tarihi: 25.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/news/speeches-and-statements/high-commissioner-s-statement-brussels-syria-conference-0>.

²¹ Mehmet Erol (2020), “Göç ve Kimlik Bağlamında Suriye Türkmenleri: Suriye’de Türk, Türkiye’de Suriyeli Olmak”, içinde (editör: Yunus Emre Tansü) *İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları*, Ankara: İksad Publishing House, ss. 125-129.

²² Ezra Mannix & Lina Antara (2018), *Political Participation of Refugees: The Case of Syrian Refugees in Turkey*, IDEA - International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm: Robert Bosch Stiftung.

Türkmenlerinin Mevcut Durumu ve Suriye'nin Geleceğindeki Rolü" başlıklı raporda şu ifadeler yer verilmektedir: *"Suriye'nin dışında yaşayan Suriyelilerin ülkenin geleceğine ilişkin olumlu beklentileri ve ilgileri her geçen gün azalmaktadır. Zaman ilerledikçe daha çok insan yeni yaşamlarına, yaşadığı ülkedeki gelişmeler çerçevesinde bakar hale gelmektedir. Geçim sıkıntısı, toplumsal uyum sorunları ve bireysel beklentiler Suriye'de yaşanabilecek bir siyasal değişime göre hayatlarını daha çok etkilediğinden Suriye halkının, ülkeleri dışına çıkmak zorunda kalmış olan kesiminin Suriye'de demokratik bir siyasal değişim olacağı beklentisi azalmaktadır. Bu nedenle, Suriye'deki siyasal süreçlere olan ilgilerinde de düşüş yaşanmaktadır."*²³

Türkmenlerin Türkiye'de kurdukları yeni sosyal ağların ve diaspora deneyimlerinin, ülkelerine olan bağlılıklarını ve dolayısıyla Suriye gündeminde yaşanan gelişmelere duydukları ilgiyi zamanla azalttığı öne sürülebilir. Bu duruma ek olarak; "yeni jenerasyon" olarak tabir edebileceğimiz genç ve çocuk Türkmenlerin Türkiye'de büyümüş olmaları sebebiyle, Suriye'ye dair geliştirdikleri duygusal bağın yeterince kuvvetli olmadığına dair görüşler bulunmaktadır. Zira Türkmen çocuklar, evlerinde Türkçe konuşuluyor olması sebebiyle, Türkiye'ye göç ettikleri ilk yıllarda Arap sığınmacılara nazaran daha kolay bir adaptasyon süreci geçirmiş, ata yurtlarına olan bağlarını ve aidiyet hislerini güçlendirmişlerdir.²⁴ Bu da, Türkiye'ye dair olumlu hatıra ve tecrübelerinin ağır basmasına ve Suriye'ye geri dönüş kararlarında daha çekimser davranmalarına sebep olabilir.

Tüm bunların yanı sıra, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın hazırladığı "Çatışmanın Suriye'deki Etkisi" başlıklı raporda; Suriye İç Savaşı'nın yaklaşık 800 milyar dolarlık bir kayba yol açtığı aktarılmaktadır ve Suriye'nin bu açığı kapatabilmesinin –yani çatışmalar öncesi GSYİH seviyesine ulaşabilmesinin– mevcut büyüme oranlarıyla 2080 yılına dek mümkün olmadığı sunulmuştur. Raporda, ekonomik toparlanma sürecini 10 yıla indirebilmek için yıllık büyümenin 6 katına çıkması gerektiği aktarılmaktadır.²⁵ Şubat 2025'te yayınlanan bu araştırmada ortaya koyulan sonuçlar, göçmenlerin uzun vadedeki geri dönüş kararlarını olumsuz yönde etkileyen bir tablo çiziyor olsa da, Türkmenler özelinde bir değerlendirme

²³ Serhat Erkmen (2023), "Suriye Türkmenlerinin Mevcut Durumu ve Suriye'nin Geleceğindeki Rolü", Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi.

²⁴ Duygu Şerife Yıldırım (2017), "Suriye'den Türkiye'ye Göç Etmiş Türkmenler Üzerine Bir Araştırma", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Türkiye, s. 119.

²⁵ United Nations Development Programme (2025), *The Impact of the Conflict in Syria: A Devastated Economy, Persasive Poverty and A Challenging Road Ahead to Social and Economic Recovery*, Erişim Tarihi: 25.02.2025, Erişim Adresi: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-02/undp-sy-seia-final-24022025_compressed.pdf.

yaparken ekonomik durumun yanı sıra, güvenlik ya da toplumsal entegrasyon gibi spesifik faktörlerin de ele alınması gerekmektedir.

4. Türkmenlerin Geri Dönüş Eğilimlerini Etkileyen Spesifik Faktörler

4.1. Ekonomik Durum

İç savaş öncesinde, Suriye'nin kırsal kesimlerinde yaşayan Türkmenlerin büyük bir çoğunluğu hayvancılık ve çiftçilik ile, kentlerde yaşayanların geneli ise ayakkabı imalatı ya da inşaat gibi iş kollarında hayatlarını idame ettirmekteydiler.²⁶ Fakat savaşın yıkıcı etkileri Türkmenlerin Suriye coğrafyasındaki bu geçim kaynaklarını büyük ölçüde tahrip ettiğinden, tersine göç kararı almaları durumunda, Türkmenlerin ekonomik anlamda zorlu bir süreçten geçecekleri öngörülmektedir. Hatta UNDP Arap Ülkeleri Direktörü Abdallah Al Dardari'nin açıklamalarına göre, Suriye'de gıda güvensizliği oranı savaşla beraber yüzde 52'yi aşmış durumdadır. Al Dardari'nin sunduğu rakamlar göz önünde bulundurulduğunda; “16 milyon insanın düzenli gıda yardımı olmaksızın hayatta kalmasının zor olduğu”, dolayısıyla Türkmen nüfusun geri dönüş kararı alma sürecinde yoksulluk ve işsizlik sarmalına takıldığı gözlemlenmektedir.²⁷

Tüm bunlara ek olarak, ekonomi başlığı altında değerlendirilebilecek eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin, savaş öncesi dönem ile karşılaştırıldığında çok geride olduğu değerlendirilmektedir. Çatışmalar süresince hasar gören okul ve hastane binalarının bir kısmı onarılıp yeniden hizmete açılrsa da, eğitim materyalleri ya da ilaçların temini, öğretmen ve doktorların maaşlarının ödenmesi vb. masraf kalemleri için belli bir finansmanın sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, savaş öncesi dönemde de etnik kökenleri ve rejimin Araplaştırma politikaları dolayısıyla bu hizmetlerden zaten yeterli düzeyde faydalanamayan Türkmenlerin çatışmaların yıprattığı ekonomide kendilerine alan açmalarının tahmin edilenden zor olacağı öngörülmektedir.²⁸

Öte yandan, Avrupa Birliği'nin Brüksel'de dokuzuncusunu düzenlediği Suriye konulu konferansta, Suriye'ye yapılacak uluslararası yardımların detayları görüşülmüştür. Suriye geçici hükümetinin Dışişleri Bakanı Esad Hasan Şeybani'nin de katıldığı toplantının açılış

²⁶ Mehmet Erol (2022), “Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri”, içinde (editör: T. Hacaloğlu) *Türk Dünyasının Kanayan Yaraları: Kırım, Doğu Türkistan, Irak, Suriye, Balkanlar, Kafkasya ve Kıbrıs*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi, ss. 23-41.

²⁷ Merve Gül Aydoğan Ağlarıcı (2025), “90% of Syria's population living in poverty after years of civil war: UN official”, *Anadolu Ajansı*, 25.02.2025, Erişim Tarihi: 23.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/90-of-syrias-population-living-in-poverty-after-years-of-civil-war-un-official/3488485>.

²⁸ Fatih Kirişcioğlu (2013), “Suriye’de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Rapor: 1, Ankara 2013, ss. 10-11.

konuşmasında, Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, “Suriye otoritelerinin, failleri adalete teslim etme, azınlıkları koruma ve kapsayıcı bir hükümet kurma taahhüdü uzlaşma için hayati önem taşıyor” beyanında bulunulmuştur. Von der Leyen, konferansta, 2025 yılı içerisinde 1,5 milyon Suriyelinin ülkesine geri dönebileceğini; bununla ilgili Birleşmiş Milletler ve ev sahibi ülkeler ile iş birliği içerisinde destek planlamaları yapıldığını ve elektrik, içme suyu, eğitim, sağlık vb. temel hizmetlerin sağlanabilmesi maksadıyla 2025 ve 2026 yılları için planlanan yardım miktarının 2,5 milyon avroya çıkarıldığını açıklamıştır. Esad Hasan Şeybani, sunulan bu taahhütlere istinaden, “*bu toplantı, önceki toplantılardan farklı. Suriye tamamen ve gerçek anlamda Suriyeliler tarafından temsil ediliyor*” sözlerini sarf etmiştir. Bu bağlamda, Şeybani, Suriye’nin kalkınması ve ekonomik dönüşümüne destek verilmesi ve mültecilerin dönüşlerinin sağlanması için çağrıda bulunurken; eski rejime yönelik yaptırımların kaldırılması ve Suriye’ye yeni yatırımların yapılması yönündeki taleplerini de dile getirmiştir.²⁹

Belirtilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Suriye’deki ekonomik yıpranmışlık faktörünü, Türkmenlerin geri dönüş motivasyonunu olumsuz yönde etkileyecek başlıca faktörlerden biri olarak ele almak yerinde olacaktır. Özetle, finansal perspektiften bakıldığında; Suriye’ye yeniden yerleşme kararının alınabilmesi için, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ya da Türkiye başta olmak üzere tüm ev sahibi ülkelerin taahhüt ettikleri yardımları yapmaları, eğitim ve sağlık hizmetlerinin belli bir düzeye gelmesi gerekmektedir. Bunun da kısa vadede gerçekleşmeyeceği düşünüldüğünde, sığınmacıların büyük bir çoğunluğunun geri dönüşü şimdilik gündemlerine alamayacakları öne sürülebilir.

4.2. Güvenlik

Suriye Türkmenlerinin geri dönüş kararı alma süreçlerindeki en önemli faktörlerden biri de kuşkusuz “güvenlik”tir. Yeniden inşa sürecinde Suriye’deki yönetimin bölgedeki huzur ve istikrarı sağlama seviyesi, Türkmenlerin dönüp dönmeyeceği ve hatta dönerlerse kalıcı olup olmayacakları hususuna doğrudan etki etmektedir. Esad yönetiminin sona ermesi, Türkmenlerin yıllardır maruz kaldıkları can ve mal güvenliğiyle ilgili tehdidin büyük ölçüde sona ereceğine dair düşüncelerin artış göstermesine olmuştur. Fakat rejimin düşmesiyle beraber yaşanacak dönüşümün tedrici, kademeli olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

²⁹ Melisa Gülbaş (2025), “Suriye Konferansı: AB’den Suriye’ye 2,5 Milyar Avroluk Yardım”, *Aposto*, 17.03.2025, Erişim Tarihi: 25.04.2025, Erişim Adresi: <https://aposto.com/s/suriye-konferansi-abden-suriyeye-25-milyar-avroluk-yardim>.

Dolayısıyla, geri dönüş kararı alırken, ülkenin muhtelif bölgelerindeki çatışma riskleri ve terör tehdidi göz önünde bulundurulmalıdır.

Öyle ki, Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu, Esad rejiminin devrildiği 8 Aralık 2024 tarihinden tam bir ay sonra düzenledikleri basın toplantısında, Suriye Milli Ordusu'nun lağvedilmesiyle ilgili endişelerini dile getirmiş; Suriye'deki Türk bölgelerinde terör tehdidinin hâlâ devam ettiğine ve geçiş hükümetinin bu konuyla ilgili daha temkinli olması gerektiğine dair endişeli bir talepte bulunmuşlardır. Federasyon Başkanı Tarık Sulo Cevizci, Türkmenleri temsilen şu beyanda bulunmuştur: *“PKK ve IŞİD gibi terör örgütlerinin tehditleri devam ederken Suriye Milli Ordusu'nun (SMO) lağvedilmesi ya da yeni ordu içerisinde eritilmesi terör ile mücadele noktasında bizleri endişelendirmektedir. Suriye'de IŞİD ve PKK örgütlerinin varlığı hala devam eder iken ve Suriye'nin bölünme riskiyle karşı karşıyayken böyle bir kararın alınmasını, erken alınmış bir karar olarak değerlendirmekteyiz. Bu risklerin yanında Suriye sahil şeridinde sözde 'Suriye Halk Direnişi' adı altında Esad ordusundan ayrılmış Nusayrilerin silahlanması ve direniş hareketine geçtiğine dair haberlerin yayılması bu kararın yeniden gözden geçirilmesine neden olmaktadır.”*³⁰

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Türkmenler, bölgedeki Türk varlığının devamlılığını sağlayabilmek adına, PKK ve IŞİD gibi terör örgütlerinin oluşturduğu güvenlik tehdidinin bertaraf edilmesi hususunda kendilerini sorumlu bir aktör olarak tanımlamaktadırlar. Dolayısıyla, geri döndükleri evlerinde güvende olma koşulunun sağlanması Türkmenlerin göç kararları alma süreçlerinde önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin Türkmenlerin geri dönmezlerse bölgedeki Türk köylerinin terör unsurlarınca zapt edilme ihtimali de güvenlik endişelerini bastıran, *“ne olursa olsun dönüp Suriye coğrafyasındaki varlığımızı sürdürmeliyiz”* anlayışını açığa çıkan vicdani bir unsurdur.

Yukarıda bahsi geçen *“güvenlik kaygısının bölgedeki Türk varlığının korunamaması endişesini bastırması”* etkisinin geçerliliğini teyit etmek maksadıyla; bundan 8 yıl önce 2016 yılında Türkmen yetkililerin yaptığı açıklamalar incelenmiştir. Kısa bir arşiv taraması sonucu karşılaşılan beyanlara göre; Türkmenler, Tel Abyad gibi PYD kontrolü altındaki bölgelerde Türkmenlerin yoğun baskı gördüğünü ve bu gibi örgütlerin hâkimiyeti sürdükçe dönmelerinin imkânsız olduğunu dile getirmektedirler. Fakat öte yandan, muhalif güçler ile rejimin çatışmalarının en hararetli olduğu yıllarda, dönemin Suriye Türkmen Meclisi Başkanı Dr.

³⁰ Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu (2025), “Suriye'deki Güncel Gelişmeler ve Türkmenlerin Son Durumu Hakkında Basın Bildirisi”, 08.01.2025, Erişim Tarihi: 10.03.2025, Erişim Adresi: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=592743733463690&id=100081842040024&_rdr.

Bozoğlan, çoğunluğu Türkiye olmak üzere, Lübnan, Ürdün ve Irak’a sığınan Türkmenlerin geri dönme isteklerine vurgu yaparak; “*mücadelemizin temelini atayurdumuza dönmek oluşturuyor. Türkiye’ye göç etmiş tüm kardeşlerimizin kendi topraklarına dönmelerini istiyoruz. Bu çerçevede çalışmalarımızı devam ettiriyoruz.*” beyanında bulunmaktadır.³¹

Tüm bu gelişmelerin hemen akabinde, 2017 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin de desteklediği Fırat Kalkanı Harekâtı ile bölgedeki Türkmen köyleri DEAŞ ve YPG gibi unsurlardan temizlenerek bölgenin güvenlik tahsisine yönelik adımlar atılmıştır. Bu operasyon, Suriye Türkmenlerinin iç savaş dinamiklerini ele alan literatürde, Türkmenlerin geri dönüş sürecinin miladı olarak kabul edilmektedir.³² Can güvenliği sağlanan bölgelere –bu defa “gönüllü” göç– bu yıllarda başlamıştır. Özetle, Esad rejiminin de devrilmesi ve yeni yönetimin etnik ayrımcılığa mesafe koyan daha kapsayıcı politikalar ile güvenliği tatbik edeceği umudunun yeşermesi ile, Türkmenlerin 2025 sonrasındaki geri dönüş hareketliliğinin artacağı öngörüsünde bulunulabilir. Fakat unutulmamalıdır ki, burada sözü geçen hareketlilik ile toplumsal bir çıkarım yapılmaktadır. Bireysel güvenlik endişelerinin giderilmeden uzun vadeli kesin dönüş kararlarının verilmesi mümkün görünmemektedir.

4.3. Toplumsal Entegrasyon

Türkmenlerin Suriye’ye geri dönüş kararı alma motivasyonlarını en çok etkileyen faktörlerden biri de “*yeniden entegrasyon*” problemidir. “*Yeniden entegrasyon*” ifadesi, Türkmenlerin, iç savaş nedeniyle terk etmek durumunda kaldıkları bölgelerine, Esad yönetiminin sona ermesiyle başlayan yeni dönemde geri döndüklerinde, toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi açılardan tekrar uyum sağlamalarını ve toplumun bir parçası haline gelmelerini ifade eder. Yeni Suriye’deki akıbetlerinin belirsizliği ve ülkelerine yeniden yerleşme kararı aldıklarında toplumdaki konumlarını ya da siyasi haklarını ön görememeleri, Türkmenlerin dönüş kararlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Esad döneminde Suriye Türkmenleri etnik kimlikleri dolayısıyla ciddi bir baskı ve asimilasyona tabi tutulmuş; anadillerini ve geleneklerini kaybetme ihtimalinin dürtüsüyle kendi kabuklarına çekilmişlerdir. Bu bağlamda, yönetim biçimiyle beraber toplumsal dokusu da tamamen dönüşecek olan Suriye’de kültürel kimliklerini koruma mücadelesine devam edecek olan

³¹ Selen Temizer (2016), “Türkmenler PYD Baskısı Nedeniyle Yurtlarına Dönemiyor”, *Anadolu Ajansı*, 18.11.2016, Erişim Tarihi: 20.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkmenler-pyd-baskisi-nedeniyle-yurtlarina-donemiyor/688165>.

³² Serhat Erkmén (2023), “Suriye Türkmenlerinin Mevcut Durumu ve Suriye’nin Geleceğindeki Rolü”, Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Türkmenlerin yeni düzene ayak uydurabilmek için nelerden ödün vereceklerini öngöremiyor olmaları, geri dönüş kararlarının önündeki en büyük engellerden biridir.

Tarihi kaynaklar tarandığında, 16. yüzyıldan bu yana Suriye’de ikamet eden Türkmenler için Halep, Lazkiye, Humus, Hama ve Şam’ın “*ata toprağı*” niteliğinde olduğu gözlemlenmektedir.³³ Ne var ki, aynı Suriye Türkmenleri grubu için Türkiye de “*misafir*” ya da “*sığınmacı*” olarak algılanmak istemedikleri bir “*anavatan*” niteliğindedir. Entegrasyon politikaları üretilirken bir “*ev sahibi*” topluluk, bir de entegre olması beklenen “*öteki*” öznesi aranmaktadır. İçinde bulundukları konjonktür, dolayısıyla Suriye Türkmenlerinin kendilerini ev sahibi olarak hissettikleri bir ülke bulunmamaktadır. Bu da, hem Türkiye’deki, hem de Suriye’ye döndükten sonraki entegrasyon süreçlerini istisnai bir konuma taşımaktadır.

Nitekim Türkmenler, iç savaş öncesinde, “*Suriye’de köylerde ve hemen her şehir merkezinde oluşturdıkları mahallelerde diğer etnik gruplarla pek fazla karışmadan bir arada yaşamaktaydılar.*”³⁴ Dolayısıyla, Suriye’de Araplardan sonraki ikinci büyük etnik unsur olmalarına rağmen, kültürel anlamda “*izole*” bir yaşamı tercih eden Türkmenler için entegrasyon sürecinin farklı bir boyutta işleyeceği öne sürülebilir.

Literatürde, entegrasyon göstergeleri kültürel, siyasal, hukuksal, sosyal, akademik ve mesleki eğitim, sağlık gibi birçok kategori altında derlenmektedir. Örneğin, kültürel entegrasyon göstergeleri altında “*aidiyet hissi*” ve “*dile hâkimiyet*” yer almaktadır. Ya da sosyal entegrasyon göstergeleri arasında “*farklı etnik gruplar arasında evlilik oranı*” benzeri başlıklar bulunmaktadır.³⁵ Fakat Türkmenler için Türkçe konuşmaya devam etmek ve hatta anadilde eğitim haklarının sağlanması kritik derecede önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Türkmenlerin geri döndükleri ülkelerinde kurulan yeni düzene entegre olabilmeleri için, geçiş hükümetince, grup temelinde bir tanınma sürecinin ilk adımlarının atılması gerekmektedir.

Özetle, Türkmenler ilk izlenimde dönüşü olumlu bir seçenek olarak değerlendiriyor olsalar da, Suriye’de karşılaşmayı öngördükleri sosyal uyum ve entegrasyon problemleri karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Literatürde bu durum “*geri dönüş paradoksu*” olarak isimlendirilmektedir.³⁶ Diaspora deneyimleriyle beraber artık yabancılaştıklarını hissettikleri Suriye’ye yeniden yerleşmek, Türkmenler için inşa ettikleri yeni kimlikleri

³³ Adil Şan (2016), *Suriye Türkmenleri Kültürü*, Gaziantep: Yıldızlar Yayıncılık.

³⁴ Mehmet Erol (2022), “Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri”, ss. 23-41.

³⁵ Onur Unutulmaz (2021), “Gündemdeki Kavram: “Göçmen Entegrasyonu” – Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği”, içinde (editörler: Suna Gülfer İhlamur Öner & N. Aslı Şirin Öner) *Küreselleşme Çağında Göç*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 135-160.

³⁶ Nan M. Sussman (2011), *Return Migration and Identity: A Global Phenomenon, A Hong Kong Case*, Hong Kong: Hong Kong University Press, ss. 77-78.

dolayısıyla bir “*paradoks*” haline gelmiştir. Türkiye’de evlenmiş, üniversite okumuş, çeşitli iş kollarında uzmanlaşmış ve hatta cenazelerini Türk mezarlıklarına defnetmiş Türkmenlerin, kurdukları düzeni değiştirmeye karar vermeleri hissettikleri milli duygular nedeniyle olası bir ihtimaldir fakat bunun zaman alacağını ileri sürmek de olağan karşılanmalıdır. Bu bağlamda, henüz Türkiye’deki uyum süreçlerini dahi tamamlayamamış olan Suriye Türkmenlerinin, bir geri dönüş göçü halinde tecrübe edecekleri yeniden entegrasyon sürecinin doğurabileceği psikososyal yükü bir kez daha göze almaktan çekinmeleri makul görülmeli ve doğal karşılanmalıdır.

Sonuç

Bu makalede, Beşar Esad rejiminin 8 Aralık 2024 tarihinde sona ermesiyle beraber Suriye’de başlayan dönüşüm ve göçmenlerin ülkelerine geri dönüş ihtimalleri Türkmenler ekseninde değerlendirilmiştir. Suriye Türkmenlerinin kendilerini daha görünür kılmak için bir fırsat niteliğinde değerlendirdikleri bu geçiş dönemini tüm detaylarıyla ele almak, hem Türkiye, hem de Suriye’nin politika üretme süreçleri için kritik önem arz etmektedir. Çalışmada sunulan analizlerin de ortaya koyduğu üzere, Türkmen kültürel kimliğine mensup grubun geri dönüş motivasyonları, Suriye Arapları ile karşılaştırıldığında farklı öğeler barındırmaktadır. Bu da, Suriyeli göçmenlerin Türkiye tarafından “*homojen*” bir göçmen grup olarak değerlendirilmemesi gerektiğine, sığınmacıların dönüş ya da kalış süreçleri yönetilirken alt kültürel kimliklerinin de göz önünde bulundurulmasının verimli sonuçlar doğurabileceğine işaret etmektedir. Öte yandan, Suriye geçiş hükümetinin de PKK ve IŞİD gibi terör örgütleriyle mücadelede Türkmenlerin ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin kritik rolünü gözardı etmeden hareket etmesi ve Türkmenleri kapsayan demokratik adımlar atması beklenmektedir.

Sonuç olarak, Türkmenlerin geri dönüş ihtimallerini değerlendirirken, genel itibariyle bir belirsizlik ve kararsızlık durumu saptanmaktadır. Diaspora deneyimleri ve ülkelerinden uzak geçirdikleri zamanın uzunluğu sebebiyle Suriye’ye aidiyet hislerindeki zayıflama, Türkmen kimliklerine ve kültürlerine olan bağlılıkları ile çelişmektedir. Öte yandan, Suriye’deki çatışma ortamının yarattığı travmanın etkisi hem rejimin dışlayan ve baskıcı politikalarına, hem de terör unsurlarına karşı mücadele vermek durumunda kalan Türkmenler için çok yıpratıcı olmuştur. Fakat Suriye coğrafyasındaki Türk varlığının korunması ve bugüne dek verdikleri mücadelenin bir zaferle sonuçlanabilmesi için hissettikleri vicdani sorumluluk, Türkmenlerde “*mümkün olan en kısa sürede dönmeliyiz*” motivasyonunu doğurmaktadır.

Tüm bu ikilemlere ek olarak, savaşın etkileriyle beraber, ekonomik ve sosyal önceliklerin değişmesinin Türkmenler üzerinde yarattığı arada kalmışlık hissinden bahsedilebilir.

Türkmenlerin beklentileri ile Suriye’de karşılaşacakları gerçeğin örtüşmeme ihtimali yüksektir. Savaş sonrası Suriye’deki ekonomik koşullar ya da eğitim ve sağlık hizmetlerinde sağlanan standartlar, Türkmenlerin dönüş göçü kararlarını etkilemektedir. Fakat uygun koşulların oluşmasını beklemek yerine, yeni Suriye’nin inşası döneminde varlık göstermek ve politik arenada etkin bir role sahip olmak da Türkmenlerin öncelikli talepleri arasındadır.

KAYNAKÇA

- Ağlarıcı, Merve Gül Aydoğan (2025), “90% of Syria's population living in poverty after years of civil war: UN official”, *Anadolu Ajans*, 25.02.2025, Erişim Tarihi: 23.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/90-of-syrias-population-living-in-poverty-after-years-of-civil-war-un-official/3488485>.
- Anonuevo, Augustus T. (2019), “Successful Return Migration: A Study of Reintegration Experiences of Filipino Permanent Returnees”, Bonn: Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität.
- Bilecen, Tuncay (2022), “To Stay or to Return? A Review on Return Migration Literature”, *Migration Letters*, Cilt 19, Sayı: 4, ss. 367-385.
- Bölükbaşı, Yusuf Ziya (2018), “Etnisite, Kimlik ve Dış Politika: Türkiye’nin Suriye Türkmenleri Politikası”, *PESA International Journal of Social Studies*, Cilt 4, Sayı: 1, ss. 105-123.
- Cassarino, Jean-Pierre (2010), “Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited”, *International Journal on Multicultural Societies*, Cilt 3, Sayı: 2, ss. 253-279.
- Cohen, Robin (2022), *Global Diasporas: An Introduction*, New York: Routledge.
- Erkmen, Serhat (2023), “Suriye Türkmenlerinin Mevcut Durumu ve Suriye’nin Geleceğindeki Rolü”, Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi, 07.12.2023, Erişim Tarihi: 10.02.2025, Erişim Adresi: <https://tr.omrandirasat.org/yay%C4%B1nlar%C4%B1m%C4%B1z/raporlar/suriye-turkmenlerinin-mevcut-durumu-ve-suriye%E2%80%99nin-gelecegindeki-rolu.html>.
- Erol, Mehmet (2020), “Göç ve Kimlik Bağlamında Suriye Türkmenleri: Suriye’de Türk, Türkiye’de Suriyeli Olmak”, içinde (editör: Yunus Emre Tansü) *İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları*, Ankara: İksad Publishing House, ss. 125-129.
- Erol, Mehmet (2022), “Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri”, içinde (editör: T. Hacaloğlu) *Türk Dünyasının Kanayan Yaraları: Kırım, Doğu Türkistan, Irak, Suriye, Balkanlar, Kafkasya ve Kıbrıs*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi, ss. 23-41.

- Gmelch, George (1980), “Return Migration”, *Annual Review of Anthropology*, Cilt 9, ss. 135-159.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2024), “İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya 1 Ocak – 1 Temmuz 2025 Arasında Tanınacak 3 Kez Çıkış-Giriş Hakkıyla İlgili Açıklamalarda Bulundu”, 27.12.2024, Erişim Tarihi: 15.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-1-ocak-1-temmuz-2025-arasinda-taninacak-3-kez-cikis-giris-hakkiyla-ilgili-aciklamalarda-bulundu>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2025), “İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya: "Bir Ayda 52 Bin 622 Suriyeli Gönüllü, Güvenli, Onurlu ve Düzenli Geri Dönüş Yaptı", 10.01.2025, Erişim Tarihi: 15.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-bir-ayda-52-bin-622-suriyeli-gonullu-guvenli-onurlu-ve-duzenli-geri-donus-yapti>.
- Grandi, Filippo (2025), “High Commissioner’s Statement at the Brussels Syria Conference”, The UN Refugee Agency, 17.03.2025, Erişim Tarihi: 25.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/news/speeches-and-statements/high-commissioner-s-statement-brussels-syria-conference-0>.
- Gülbaş, Melisa (2025), “Suriye Konferansı: AB'den Suriye'ye 2,5 Milyar Avroluk Yardım”, *Aposto*, 17.03.2025, Erişim Tarihi: 25.04.2025, Erişim Adresi: <https://aposto.com/s/suriye-konferansi-abden-suriyeye-25-milyar-avroluk-yardim>.
- Heras, Nicholas A. (2013), “Syrian Turkmen Join Opposition Forces in Pursuit of a New Syrian Identity”, *Terrorism Monitor*, Cilt 11, Sayı: 11, ss. 4-6.
- IOM - International Organization for Migration (2019), *An Integrated Approach to Reintegration*, Cenevre: IOM Publications.
- Kirişcioğlu, Fatih (2013), “Suriye’de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Rapor: 1, Ankara 2013.
- Levitt, Peggy (2004), “Transnational Migrants: When "Home" Means More Than One Country”, Migration Policy Institute, 01.10.2004, Erişim Tarihi: 10.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.migrationpolicy.org/article/transnational-migrants-when-home-means-more-one-country>.

- Mannix, Ezra & Antara, Lina (2018), *Political Participation of Refugees: The Case of Syrian Refugees in Turkey*, IDEA - International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm: Robert Bosch Stiftung.
- Mitchell, Katharyne (2004), *Crossing the Neoliberal Line: Pacific Rim Migration and the Metropolis*, Philadelphia: Temple University Press.
- OECD (2024), *Return, Reintegration and Re-Migration: Understanding Return Dynamics and the Role of Family and Community*, Paris: OECD Publishing.
- Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu (2025), “Suriye’deki Güncel Gelişmeler ve Türkmenlerin Son Durumu Hakkında Basın Bildirisi”, 08.01.2025, Erişim Tarihi: 10.03.2025, Erişim Adresi: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=592743733463690&id=100081842040024&rdr.
- Sussman, Nan M. (2011), *Return Migration and Identity: A Global Phenomenon, A Hong Kong Case*, Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Şahin, Mısra (2024), “Suriye Türkmen Hareketi Başkanı Ziyad Hasan Türkmen Esad Rejimi Sonrası Suriye’deki Yeni Oluşumu ve Geleceğini Değerlendirdi”, Uluslararası Diplomatik İlişkiler Akademik Araştırmalar ve Eğitim Derneği, 25.12.2024, Erişim Tarihi: 27.03.2025, Erişim Adresi: <https://udiad.org/suriye-turkmen-hareketi-baskani-ziyad-hasan-turkmen-esad-rejimi-sonrasi-suriyedeki-yeni-olusumu-ve-gelecegini-degerlendirdi>.
- Şan, Adil (2016), *Suriye Türkmenleri Kültürü*, Gaziantep: Yıldızlar Yayıncılık.
- Temizer, Selen (2016), “Türkmenler PYD Baskısı Nedeniyle Yurtlarına Dönemiyor”, *Anadolu Ajansı*, 18.11.2016, Erişim Tarihi: 20.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkmenler-pyd-baskisi-nedeniyle-yurtlarina-donemiyor/688165>.
- Tsuda, Takeyuki (2009), *Diasporic Homecomings: Ethnic Return Migration in Comparative Perspective*, Stanford: Stanford University Press.
- United Nations Development Programme (2025), *The Impact of the Conflict in Syria: A Devastated Economy, Persasive Poverty and A Challenging Road Ahead to Social and Economic Recovery*, Erişim Tarihi: 25.02.2025, Erişim Adresi:

https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-02/undp-sy-seia-final-24022025_compressed.pdf.

- Unutulmaz, Onur (2021), “Gündemdeki Kavram: "Göçmen Entegrasyonu" – Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği”, içinde (editörler: Suna Gülfer İhlamur Öner & N. Aslı Şirin Öner) *Küreselleşme Çağında Göç*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 135-160.
- Vertovec, Steven (2009), *Transnationalism*, Londra: Routledge.
- Yıldırım, Duygu Şerife (2017), “Suriye’den Türkiye’ye Göç Etmiş Türkmenler Üzerine Bir Araştırma”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, Türkiye, Yüksek Lisans Tezi.

21. YÜZYILDA ORTADOĞU'DA İKİ KIRILGAN DEVLETİN -IRAK VE SURİYE- EVRENSEL GÜVENLİK ÜZERİNDE ETKİLERİ

Ehsan SIROUS REZAEI¹

Öz: Ortadoğu coğrafyası, eski uygarlıkların doğduğu yer olarak bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni dünya düzeninin oluşmasıyla birlikte, Ortadoğu, süper güçlerin yarışma alanı olmuştur. Bu yarışmadan kaynaklanan olumsuz olayların hepsi bugüne kadar devam eden müzmin 'kırılgan devlet' (*fragile state*) veya 'başarısız devlet' (*failed state*) olma hastalığını bu bölgede yaymıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada ilk olarak literatürde Ortadoğu ve kırılgan devlet kavramlarının anlamları ele alınarak uluslararası güvenliğin güncel sorunları tartışılacaktır. Özellikle terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması meselelerin içeriği açıklanacaktır. Son olarak, Irak ve Suriye bağlamında terörizm ve diğer konuların uluslararası güvenliği nasıl tehdit ettiği araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Irak, Suriye, Kırılgan Devlet, Başarısız Devlet, Terörizm.*

Article Category: International Relations

Date of Submission: 20.03.2025

Date of Acceptance: 10.05.2025

¹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü
Doktora Öğrencisi, Ankara, Türkiye.

Email: rezai.ehsan64@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2852-7018>.

**THE MIDDLE EAST'S TWO FRAGILE STATES,
IRAQ AND SYRIA, AND THEIR IMPACT ON GLOBAL
SECURITY IN THE 21ST CENTURY**

Abstract: The Middle East is known as the birthplace of ancient civilizations. With the emergence of a new world order after World War II, the Middle East became a battleground for superpowers. All the negative events stemming from this competition have spread the chronic disease of 'fragile state' or 'failed state' in the region, which persists to this day. In this context, this study will first examine the meanings of the concepts of the Middle East and fragile state in the literature and discuss current issues of international security. Specifically, the issues of terrorism and the proliferation of weapons of mass destruction will be explored. Finally, it will explore how terrorism and other issues threaten international security in the context of Iraq and Syria.

Keywords: *Iraq, Syria, Fragile State, Failed State, Terrorism.*

Giriş

“Ortadoğu” kavramı, ilk olarak İngiliz Hindistan Ofisi tarafından 1850 yılında kullanılmıştır.² Ortadoğu, Akdeniz’in güney ve doğu kıyıları etrafındaki topraklar ile Arap Yarımadası’nı ve bazı tanımlara göre İran ile Kuzey Afrika’yı kapsayan bölgedir.³ Ayrıca, Ortadoğu coğrafyası akademik tarih kitaplarına göre en eski uygarlıkların doğduğu yer olarak bilinmektedir. Nitekim Mezopotamya, Anadolu, İran Platosu ve Nil Deltası dünyanın ilk şehir-devletlerinin bulunduğu bölgelerdir.⁴

Ortadoğu, 20. yüzyılın başlarına kadar azami şekilde Osmanlı İmparatorluğu’nun yetkisi altında bulunan bir bölge idi. Osmanlı Sultanları ve Valileri, İmparatorluğun son yüzyılında Avrupa’dan gelen modernleşme dalgasına karşı koymaya çalışmışlardır. İki önemli devrim 18. yüzyılın sonlarında modernleşme dalgasının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Birincisi 1789 yılında yaşanan Fransız Devrimi, ikincisi ise İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi’dir. Osmanlı Devleti de reformlar yaparak modernleşme çabasında olmuştur. Bu reformlar, Avrupa’nın ekonomik ve kültürel varlığının Ortadoğu’da yükselişine sebep olmuştur.

Bu reformlar ile İmparatorluk içerisinde milliyetçi/ulusçu hareketler de baş göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’nda İngiltere ve Fransa’ya mağlup olmasıyla birlikte, Ortadoğu coğrafyası, radikal bir değişime şahit olmuştur. Bu iki devletin gizli olarak

² Peter Beaumont & G. H. Blake & J. Malcolm Wagstaff (1988), *The Middle East: A Geographical Study* (Second Edition), New Jersey: John Wiley & Sons, s. 6.

³ *Britannica*, “Middle East”, Erişim Tarihi: 29.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/place/Middle-East>.

⁴ D. H. Linton & F. Moseley (2007), “The Geological Ages”, içinde (editörler: I. E. S. Edwards & C. J. Gadd & N. G. L. Hammond) *The Cambridge Ancient History, Volume I, Part I: Prolegomena and Prehistory*, Third Edition, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 21-22.

imzaladığı Sykes-Picot Antlaşması ise, yeni Arap devletlerinin doğmasının temellerini atmıştır. Bu şekilde, Suriye ve Lübnan Fransa'nın, Irak, Filistin ve Ürdün ise İngiltere'nin kontrolüne girmiştir.⁵

Siyaset felsefesi düşünürlerinin görüşlerine göre, modern dünya devletleri sisteminin kuruluşunun başlangıcı, 1648 yılında Almanya'da Vestfalya (*Westphalia*) bölgesinde imzalanan Vestfalya Antlaşması ile olmuştur. Bu antlaşma, Protestanlar ve Katolikler arasındaki dini çatışma olan Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdirmiştir. Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesi, aslında bugüne kadar devam eden bir sürecin başlangıcıdır. Bu süreç, egemenlik gücüne sahip modern ulus-devletin oluşum sürecidir. Bu antlaşmadan sonra başlayan sürecin en önemli özelliği, geleneksel siyasi otorite biçimlerinin meşruiyetinde en önemli yere sahip olan dini ve geleneksel iktidarların yerine hukukun üstünlüğüne dayanan kişiselleştirilmemiş kamu yönetiminin siyasi otoritenin meşruiyetinde daha önemli hale gelmesi gerçeğidir.⁶ Bu antlaşma ile ilgili söylenmesi gereken diğer önemli konu ise, egemen ulus-devlet kavramının ana hatlarının bu antlaşmayla belirlenip tüm devletlerin milli sınırların kutsallığının tanınmasıdır.⁷

Ulus-devlet düşüncesi, Avrupalı düşünürler tarafından savunulan bir düşünce idi. Ortadoğu'da genel olarak modern devletin ve yeni siyasi düşüncelerin 19. yüzyılında Tanzimat Dönemi'nde (1839-1876) baş gösterdiği söylenebilir. Avrupa ulus-devleti, bir siyasi ünite olarak var olan siyasi ihtiyacı karşılayarak kurulmuştur. Ortadoğu'da ise hikâye

⁵ Roger Owen (2004), *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, Third Edition, New York: Routledge, s. 6.

⁶ David J. Samuels (2021), *Comparative Politics*, Updated Edition, Second Edition, Hoboken, NJ, USA: Pearson Education, s. 36.

⁷ Joyce P. Kaufman (2022), *Introduction to International Relations: Theory and Practice*, Third Edition, Londra: Rowman & Littlefield, s. 85.

oldukça farklı olmuştur. Avrupa’da ve sonra Türkiye’de ulus oluşum süreci taban hareketleri (*grassroot movement*) sonucunda gelişmesine karşın, Ortadoğu’da Arap toplumlarında ulus kurma girişimleri daha ziyade yabancılar tarafından onlara tahmil oldu. Bu nedenle, milliyetçilik veya ulusçuluk, meşruiyetini bu toplumlar (Araplar) içinde tam anlamıyla bulamadı.

Dış müdahaleleri somutlaştırmak gerekirse; İngiltere ve Fransa, 20. yüzyıl başlarında Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nu yenerek yeni Ortadoğu’yu burada yaşanan halkların gözünde meşru olmamasına rağmen kendi istekleri doğrultusunda düzenlediler.⁸ Aradan geçen yaklaşık bir asır sonrasında, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’nin muhtelif şehirlerinde gerçekleşen terör saldırıları (9/11 faciası) ve bu saldırıların sonucunda yaklaşık 3.000 insanın öldürülmesi⁹ ise, ABD’nin 2001 yılında Afganistan’da ve daha sonra 2003 yılında Irak’ta terörizm aleyhine başlattığı savaşla birlikte Ortadoğu’da kırılgan devletlerin oluşumunda en önemli etken oldu. 2003-2010 yılları arasında Afganistan ve Irak kırılgan devlet konumuna düşerken, 2010 yılında Arap Baharı’nın başlaması Arap ülkelerinde devrimlere neden oldu. Sonuç olarak, Libya, Suriye ve Yemen ülkelerinde merkezi hükümetler ile muhalifler arasında yaşanan silahlı çatışmalar iç savaflara dönüştü ve bu ülkeler istikrarsız ve kırılgan devletler konumuna düştüler.¹⁰

⁸ M. E. McMillan (2016), *From The First World War To The Arab Spring: What's Really Going On In The Middle East?*, New York: Palgrave Mcmillan, ss. 89-92.

⁹ *History.com* (2010), “September 11 Attacks”, 17.02.2010, Erişim Tarihi: 21.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks>.

¹⁰ Enes Canlı (2021), “Arap Baharı’nın ilk devriminin üzerinden 10 yıl geçti”, *Anadolu Ajansı*, 14.01.2021, Erişim Tarihi: 25.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-ilk-devriminin-uzerinden-10-yil-gecti/2109556>.

Irak ve Suriye örnekleri, küresel jeopolitik açıdan önemli gelişmelerin yaşanması sebebiyle devlet kırılabilirliğinin nasıl geniş kapsamlı uluslararası sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Sömürgecilik döneminde belirlenen sınırlar, mezhepsel bölünmeler, petrol kaynaklarına dayanan asırlık çekişmeler ve Irak'ın geniş petrol zenginliği, neticede bu devletin sadece kendi çalkantılı siyasi evrimini şekillendirmekle kalmamış; aynı zamanda küresel enerji pazarları ve stratejik ittifaklar üzerinde de etkili olmuştur. James L. Gelvin tarafından yayımlanan *The Modern Middle East: A History* eserinde beyan edildiği üzere, Irak'taki istikrarsızlık ve dış müdahaleler arasındaki etkileşim, küresel güvenlik politikalarında devam eden bir yankılanma yaratmaktadır.¹¹

Buna karşılık, Suriye'nin nispeten istikrarlı bir devletten iç çatışmaların ve yıllarca süren uzun bir iç savaşın cereyan ettiği bir kırılma devlete dönüşümü, modern asimetrik savaş türünün karmaşıklıklarını gözler önüne sermektedir. Christopher Phillips, 2011 yılında yayımladığı *The Battle for Syria: International Rivalry in The New Middle East* eserinde, Suriye iç savaşının iç muhalefetle beslenip çok sayıda uluslararası aktör tarafından karmaşık hale getirilerek, ülkeyi bölgesel ve küresel güç mücadeleleri için bir eritme potasına dönüştürdüğünü ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.¹² Ayrıca, Marc Lynch, 2013 yılında yayımladığı *The Arab Uprising: The Unfinished Revolutions of the New Middle East* eserinde Suriye'yi Arap isyanlarının ötesinde daha geniş bağlamda konumlandırarak, iç karışıklıklarının sadece geleneksel egemenlik

¹¹ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız; James L. Gelvin (2011), *The Modern Middle East: A History*, Third Edition, Oxford: Oxford University Press, ss. 189-195.

¹² Bu konuda detaylı bilgi için bakınız; Christopher Phillips (2020), *The Battle for Syria: International Rivalry in The New Middle East*, (Revised and Updated Edition), New Haven and Londra: Yale University Press, ss. 60-69.

kavramlarını yeniden tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda insani müdahale ve uluslararası düzene derin zorluklar getirdiğini de vurgulamaktadır.¹³ Bununla birlikte, bu akademik bakış açıları Irak ve Suriye'nin bağımsız ulusal krizlerden çok daha fazlası olduğunu vurgulayarak, 21. yüzyıl küresel jeopolitik alanının gelişen hatlarını şekillendiren ve yansıtan kritik çatışma noktaları olduklarını beyan etmektedir.

Bu makalenin temel hipotezi ise şöyle beyan edilebilir: Irak ve Suriye'nin 21. yüzyılda başarısız ve kırılğan devlet haline gelmeleri, uluslararası güvenliği üç önemli etken vesilesiyle olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkenler şöyle sıralanabilir:

- Terörizmin evrensel boyutta yayılmasının devamlılığını sağlamak,
- Büyük göç dalgalarının Ortadoğu'dan dünyanın diğer bölgelerine doğru ilerlemesine zemin hazırlamak,
- Jeopolitik rekabetlerin Ortadoğu'da şiddetli biçimde devam etmesini sağlamak.

Yukarıda zikredilen temel hipotezleri açıklamak ve savunmak için ise aşağıdaki soruların cevaplanması gerekmektedir:

- Devlet, kırılğan devlet, başarısız devlet, uluslararası güvenlik, terörizm ve mülteci gibi terimlerin tanımlanması nasıl yapılmaktadır?

¹³ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız; Marc Lynch (2013), *The Arab Uprising: The Unfinished Revolutions of the New Middle East*, New York: PublicAffairs, ss. 185-192.

- 21. yüzyılda özellikle 2010-2011’de başlayan Arap Baharı’ndan sonra Irak ve Suriye’nin başarısız veya kırılğan devlet konumuna düşmeleri zaman içerisinde nasıl ve hangi sebeplerden dolayı vuku bulmuştur?
- Bu iki devletin kırılğanlığı uluslararası ve evrensel güvenliği nasıl olumsuz yönde etkilemektedir?

Bu makalede, araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan belge/doküman tarama yöntemleri kullanılmıştır.

1. Modern Devlet ve Kırılğan Devletin Mahiyeti

Devletlerin Hak ve Görevleri Hakkında Montevideo Anlaşması (1933) birinci maddesi, devleti teşkil eden unsurlarla ilgili 4 konudan bahseder:

- Daimî millet,
- Sınırları belirgin ülke,
- Egemen siyasi otorite,
- Diğer devletlerle ilişki kurma yeteneği.¹⁴

Bu bağlamda bu çalışmanın konusunu da göz önünde bulundurarak “*egemen siyasi otorite*” unsuru üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Egemenlik kavramı, devletin vazgeçilmez bir unsuru olup, onun otoritesini sağlar. Uluslararası veya devletler hukukunda devletlerin egemenlik bakımından eşit olmaları genel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Şartı’nın ikinci maddesinde bu konuya değinilmiştir. Öğretide, egemenlik kavramı için diğer kavramlar; örneğin, iktidar veya

¹⁴ Malcolm N. Shaw (2003), *International Law*, Fifth Edition, Cambridge: Cambridge University Press, s. 321.

hükûmet kavramı çoğu zaman kullanılır. Uluslararası hukukta bir ülkede hükûmetin demokratik olup olmadığı önemli olmaksızın sürekli otoritenin olması önemlidir. Egemenlik unsurunun diğer bir işlevi ise, bir devletin diğer devletlerle ilişkilerde bağımsız olmasını sağlamaktır.¹⁵

2. Kırılğan Devletin Mahiyeti

İlk olarak 2005 yılında “Barış İçin Fon” (The Fund For Peace) tarafından kırılğan-başarısız devletler için “çökmüş devlet” kavramı ortaya konulmuştur. 2014 yılında ise Barış İçin Fon tarafından “çökmüş devlet” kavramı yerine “kırılğan” (*fragile state*) veya “başarısız” (*failed state*) devlet kavramı kullanılmaya başlandı. Kırılğan veya başarısız devlet özellikleri şu şekilde ifade edilebilir:

- Devletin kendi toprakları üzerindeki kontrolü kaybetmesi,
- Meşru otoritenin müşterek (kolektif) kararlar almasının sarsılması,
- Makul kamu hizmetlerinin devlet tarafından yerine getirilmemesi,
- Uluslararası toplumun üyesi olarak diğer üyeler ile etkileşim içinde olmamak.¹⁶

Barış İçin Fon tarafından Birleşmiş Milletler’in üyesi olan devletler hakkında hazırlanan, 12 faktör ve toplam 120 puandan oluşan “Kırılğan Devlet Endeksi”, yıllık rapor hâlinde yayımlanmaktadır. 2024 yılının

¹⁵ İlyas Doğan (2016), *Devletler Hukuku*, Ankara: Astana Yayınları, ss. 387-391.

¹⁶ The Fund for Peace - Fragile States Index, “What Does State Fragility Mean?”, Erişim Tarihi: 25.05.2025, Erişim Adresi: <https://fragilestatesindex.org/frequently-asked-questions/what-does-state-fragility-mean/>.

“*Kırılğan Devletler Endeksi*” raporunda, 179 devlet arasında Suriye 4. sırada ve Irak da 31. sırada yer almıştır.¹⁷

Kırılğan devletin oluşması demokratik ve siyasi otoritesi baskın hükûmetlerde yaygın şekilde göze çarpmaktadır. Demokratik hükûmetlerde hükûmetin millet tarafından desteklenmesi devletin çökmesini engellemektedir. Diğer taraftan otokratik, bastırıcı siyasi hükûmetlerde merkezi yönetimin güçlü olması devletin çökmemesini sağlamaktadır. Devletlerin çökmesinde ve başarısız olmalarında en önemli neden savaşların meydana gelmesidir. Savaşın hangi türden olduğu -iç savaş veya uluslararası savaş- önemli değildir. Savaşlar, devletlerin ülke üzerindeki etkin idare gücünü ve iktidarını bitirir.¹⁸

Uluslararası hukukta önemli eserlere sahip olan Daniel Thüerer, 1999 yılında yazdığı makalede, “*kırılğan devlet*” (*fragile state*) olgusunun üç perspektiften incelenmesini doğru bulur:

- Siyasi ve hukuki bakış açısı,
- Tarihi ve gelişimsel bakış açısı,
- Sosyolojik bakış açısı.

Thüerer, daha sonra bu üç hususu şöyle izah eder:

Siyasi ve Hukuki Bakış Açısı: Bu bakış açısına göre, kırılğan devlet, hukuki olarak mevcuttur. Devletin tüm organları hayatına devam eder ama ülkede etkin kontrol sağlayamaz. Devletin yasaları ve iktidarını

¹⁷ Zainab Ali & Wisdom Tokame & Nate Haken (2024), *Fragile States Index Annual Report 2024*, Washington: The Fund For Peace, Erişim Tarihi: 20.02.2025, Erişim Adresi: <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2025/02/FSI-2024-Report-A-World-Adrift-2.pdf>, s. 7.

¹⁸ Zaryab Iqbal & Harvey Starr (2015), *State Failure In the Modern World*, Stanford: Stanford University Press, ss. 28-30.

ülkede sağlayan kurumlar içten çökmüştür. Uluslararası toplumda devleti temsil eden kurumlar da bu yetkilerini kaybetmiştir.

Tarihi ve Gelişimsel Bakış Açısı: Bu bakış açısına göre, kırılgan devletler tamamen üçüncü dünya ülkeleri arasından çıktığı için, üç jeopolitik faktör bunun nedenini oluşturmaktadır. Birincisi, Soğuk Savaş'ın bitmesidir; zira Soğuk Savaş zamanında her iki blok (Batı-demokrasi bloku ve Doğu-komünist blok) ve bu bloklara liderlik eden ABD ve Rusya gibi güçlü devletlerin kendi bloklarındaki köklü olmayan devletleri himayeleri altına alarak, zorla bu devletlerin ayakta kalmalarını sağlaması, bu devletlerde otoritenin kalıcılığını sağlıyordu. Zira her ne kadar komünist Doğu bloku ülkelerinde ve hatta bazı Batı blokundaki bazı ABD müttefikleri ülkelerde devletlerin demokratik iktidara sahip olmalarıyla ilgili şüpheler olsa da, bu devletlerde büyük devletlerin desteğiyle güçlü devlet otoritesi mevcut idi.

İkincisi, sömürgeci rejimlerin bu ülkelerde bıraktığı olumsuz mirastır. Bu miras, sömürge altındaki ülkelerde eski toplumsal yapıları yıkmak ve Batı tarzı toplumsal yapıları yetersiz ve uygun olmayan şekilde inşa etmeye çalışmaktır. Bu nedenle, üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan modernleşmedeki tezatlar ve zaman farklılıkları, halk arasında ciddi kutuplaşma ve toplumsal sorunlara neden olabilmektedir.

Üçüncüsü ise, bu ülkelerde modernleşmenin yanlış şekilde yaşanmasıdır. Öyle ki, ulus-devlet anlayışı, bu ülkelerde sağlam temeller üzerinde kurulmamış ve etnik kimliklerin bastırılmaya çalışılması, farklı toplumsal sorunlara ve kutuplaşmalara neden olmuştur.

Sosyolojik Bakış Açısı: Bu bakış açısına göre, kırılgan devletlerin sosyolojik çöküşünde bilhassa iki konuya dikkat edilmesi gerekir.

Birincisi, devletin egemenlik gücünü sağlayan birimlerin vazifelerini yapamaz hale gelmeleri durumudur. Örneğin, yargı gücü ve polis ile beraber devletin diğer kamu kurumlarının işlevsel olarak devre dışı bırakılmaları söz konusudur. İkincisi de, devlet kurumlarının çöküşü sonucunda, insanların sisteme güvenmeyerek toplum içerisinde şiddet ve vahşiliği ön plana çıkaran eylemlerde bulunması ve adaleti kendilerinin sağlamaya çalışmalarıdır.¹⁹

Bir devletin başarısız olmasını modern uluslararası hukukun standartları ile ölçmek gerekirse, “*etkin kontrol*” prensibini uygulamak doğru olacaktır. Bu prensip ise, kuvvet kullanmama ve self-determinasyon ilkesi ile değerlendirildiğinde anlam kazanabilir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, modern uluslararası hukuk çerçevesinde bir devletin başarısız veya kırılgan olması, onun kendi ülkesi içerisinde barışçıl şekilde hukukun üstünlüğünü göz önünde bulundurmasına ve halkın devletin karar alma mekanizmalarında rol üslenmesi vesilesiyle kendi geleceğini belirlemesine bağlıdır.²⁰

3. Evrensel Güvenlik

“*Evrensel güvenlik*”, henüz terim olarak üzerinde belirgin şekilde anlaşılmış bir terim değildir. Bu terim, aslına bakılırsa genel bir terimdir ve güvenliğin muhtelif biçimlerini (milli güvenlik, çevre güvenliği, siber güvenlik, enerji güvenliği ve ekonomik güvenlik vb.) kendi bünyesinde bulundurmaktadır. Bu bağlamda, bazı düşünürlere göre, evrensel boyutta güvenliğin sağlanması sadece devletlerin münferit şekilde

¹⁹ Daniel Thürer (1999), “The “failed state” and international law”, *International Review of Red Cross*, Cilt 81, Sayı: 836, Aralık 1999, ss. 733-734.

²⁰ Pietro Pustorino (2010), “Failed States and International Law: The Impact of UN Practice on Somalia in Respect of Fundamental Rules of International Law”, *German Yearbook of International Law*, 53, s. 731.

sağlayabilecekleri bir durum değildir. Tüm devletlerin muhtelif askeri ve diplomatik iş birlikleriyle sağlanabilmesi mümkündür. Örneğin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO), evrensel boyutta güvenlik sağlamayı hedefleyen en önemli uluslararası örgütlerdir.

Daha dar biçimde ifade etmek gerekirse, yeryüzünde tüm insanların müşterek yararlarını tehditlere karşı korumak için evrensel güvenlik sağlanmalıdır.

Evrensel güvenliği tehdit eden unsurlar farklı şekilde ve boyutta kendilerini göstermektedirler. Bunların en önemlileri aşağıda belirtilmiştir:

- Uluslararası veya evrensel boyutta terörizmin muhtelif biçimleri,
- Nükleer ve kitle imha silahları,
- İklim değişikliği ve çevresel sorunlar,
- Uluslararası göç dalgaları ve onlara bağlı insan kaçakçılığı gibi organize suçlar.²¹

4. Uluslararası Terörizm

Uluslararası düzeyde tüm devletlerin üzerinde mutabık kaldıkları bir terörizm tanımı maalesef mevcut değildir. Hatta 1936 ile 1981 yılları arasında muhtelif siyasi koşullar, ideolojik tercihler ve bilimsel

²¹ Anthony Burke & Katrina Lee-Koo & Matt McDonald (2016), “An Ethics of Global Security”, *Journal of Global Security Studies*, Cilt 1, Sayı: 1, ss. 73-74.

düşünceler nedeniyle uluslararası düzeyde 109 farklı terörizm tanımının ortaya konulması söz konusudur.²²

Tarihsel olarak daha yakın bir zamanda 1998 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin statüsünü oluşturma aşamasında terörizm suçunu da bu mahkemenin yetki alanına eklemek isteyen Türkiye, Cezayir ve Hindistan gibi devleteler tarafından önerilen, ama neticesi olumsuz olan terörizm tanımı şöyle beyan edilmiştir: *“Terörizm suçunda söz konusu eylemleri meşru gösterebilecek siyasi, felsefi, ideolojik, ırksal dini ya da diğer telakki ve amaçlar ne olursa olsun; yöneticiler, kişi toplulukları, kamu ya da halklar nezdinde dehşet, korku ve güvensizliği tahrik edecek nitelikte, başka bir devletin yurttaş ya da mallarına yönelik şiddet eylemleri tasarlamak, örgülemek, azmettirmek, emretmek, kolaylaştırmak, finanse etmek, cesaretlendirmek ya da hoş görmektir.”*²³

5. Ortadoğu'da Bulunan İki Kırılğan Devlet

5.1. Irak'ta Devletin Başarısızlığının Temeli: Etnik ve Mezhepsel Çatışmalar

Tarihsel olarak Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların temel nedeni İslam'da “*ümme*t” kavramının ve olgusunun olması ve egemenlik kaynağının sadece Tanrı'da olması düşüncesinin farklı biçimde yorumlanmasıdır.²⁴

Bu konu, Irak özelinde 20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelerle, özellikle de 1920 yılında San Remo Konferansı sonucunda Irak'ın İngiltere'nin manda idaresi ve kontrolüne geçmesi ve

²² Emre A. Öktem (2011), *Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, İstanbul: Derin Yayınları, s. 37.

²³ A.g.e., s. 44.

²⁴ Simon Mabon (2020), *Houses Built on Sand: Violence, sectarianism and revolution in the Middle East*, Manchester: Manchester University Press, s. 11.

daha sonra 1921’de I. Faysal’ın Irak’ın Kralı olması vesilesiyle yavaş yavaş çok belirgin şekilde kendini göstermekteydi. Irak’ta İslam dinine mensup iki önemli mezhep bulunmaktadır: Şiiiler ve Sünniler. Bu iki mezhebe mensup olanların yani Şiiilerin ve Sünnilerin durumu 1920’li yıllarda şöyle beyan edilmiştir: Nüfus olarak Şiiilerin sayısı Sünnilerden biraz daha çok olmasına rağmen, Sünnilerin daha iyi yetişmiş ve kültürlü olmaları nedeniyle idarenin yüksek kademeleri onların elinde bulunmaktaydı. Hatta I. Faysal, Sünni mezhebine mensup bir Kral olarak Irak’ta siyasi iktidarını kurmuş ve sürdürmüştür. Bu durum, bugüne kadar Irak’ta Şiiiler ve Sünniler arasında çeşitli siyasi ve toplumsal mücadelelere sebep olmuştur.²⁵

Irak Krallığı, yaklaşık 37 yıl (1921-1958) süreyle egemen iktidar olarak hükûmeti elinde bulundurmuş ve sonunda 14 Temmuz 1958 tarihinde bir grup Arap milliyetçisi subayın organize ettiği askerî darbeyle devrilmiştir. Bu darbenin sonucunda Kral II. Faysal ve ailesi öldürülmüş ve Abdülkerim Kasım yeni kurulan Irak Cumhuriyeti’nin Başbakanı olarak göreve başlamıştır.²⁶

1950’li ve 1960’li yıllarda Arap coğrafyasında “Panarabizm” düşüncesi yaygın siyasi ideoloji olarak benimsenmekteydi. Sözcük olarak “Arap milliyetçiliği” anlamına gelen bu kavram, bütün Arapların tek bir siyasi otorite altında birleşmelerini savunan milliyetçi bir ideolojidir. Bu ideolojinin fikri temelleri 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti iktidarı döneminde bazı Arap aydınlar tarafından oluşturulmuştur. Bu düşünceye

²⁵ Fahir Armaoğlu (2018), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Kronik Kitap, ss. 128-129.

²⁶ Ali Yekta Bey (2024), “Irak Krallığı: 40 yıl sürmeyen bir rüya”, 13.11.2024, *gzt*, Erişim Tarihi: 23.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.gzt.com/mecra/irak-kralligi-40-yil-surmeyen-bir-ruya-3790905>.

göre, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaklaşık 50 yıllık zaman dilimi içerisinde Fas'tan Umman'a kadar bütün Arapların bir siyasi birlik kurmak amacıyla faaliyetler yürütmeleri gerekmektedir.²⁷

Abdülkerim Kasım, ülkesi Irak'ta, 1963 yılına kadar süren kişisel bir askeri diktatörlük kurmuştur. Bu yıldan sonra ise, Cumhurbaşkanlığı makamını ele geçiren Albay Abdüsselam Arif liderliğindeki ordu içindeki muhalif kesimler tarafından devrilmiştir. 1966'da uçak kazasında ölmesi ile Arif'in kısa süren iktidarı da sona ermiş; yerine 1968'e kadar iktidarda kalan ve kendisi gibi asker olan kardeşi Abdürrahman Arif geçmiş ve Irak'ın üçüncü Cumhurbaşkanı olarak görevini sürdürmüştür.

Bu dönemlerde, Irak nüfusunun heterojen yapısı, ülkenin siyasi gelişimini ve diğer Arap devletleriyle olan ilişkilerini yoğun şekilde etkilemeye devam etmiştir. Nitekim nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiiler, siyasi sistemde yeterince temsil edilmedikleri için, siyasi gücün ve ekonomik çıkarların Sünnilerin elinde toplanmasına karşı duydukları öfkeyi sıklıkla dile getirmişlerdir. Şiiler, genellikle Panarabizm düşüncesine de karşılardı; çünkü herhangi bir Arap federasyonunda marjinalleşmiş bir azınlık haline geleceklerini biliyorlardı. Irak'ın en istikrarsız azınlık grubu ise, ağırlıklı olarak Sünni olan Kürtlerdi. Sürekli olarak siyasi ve kültürel özerklik mücadelesi veren Kürtler, Panarabizme karşı çıkmış ve şayet Irak bir Arap birliğine katılırsa, bağımsız bir Kürt Devleti talep edeceklerini beyan etmişlerdir. Irak'taki bu gerilimlere, kentsel ve kırsal yaşam tarzı arasındaki farklılıklar, kabileler ve yerleşik

²⁷ Zekeriya Kurşun, "PANARABİZM", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 18.04.2025, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/panarabizm>.

köylüler arasındaki tezatlar ve zengin toprak sahipleri ile yoksul köylü kitleleri arasındaki zıtlıklar da eklenebilir.²⁸

Ardışık anayasalarda güvence altına alınmış haklar ve ayrıcalıklar (Sünni ayrıcalıkları) neticesinde, Iraklılar, 1958 ile 2003 yılları arasında nedeniyle yasalar önünde tam anlamıyla eşit statüye sahip değildiler. Özellikle Arap sosyalist çizgideki Baas Partisi ve bu partinin demir yumruklu lideri Saddam Hüseyin, Temmuz 1968 ile Mayıs 2003 tarihleri arasında ülke genelinde mutlak gücü elinde bulundurarak, çok etnikli ve çok dinli bir topluma sahip olmasına rağmen Irak'ta Baas rejiminin düşüncesine bağlı homojen milliyetçilik anlayışını her şekilde, hatta gerekirse şiddet de uygulayarak Irak'ta yaygınlaştırmaya çalışmıştır.²⁹ Saddam döneminde Sünniler kollanmış, etnik azınlıkların hakları göz ardı edilmiş ve Irak-İran Savaşı döneminde bu durum bir dış politika unsuru haline de gelmiştir.

Irak'ta Şiiler ile Sünniler arasındaki siyasi ve toplumsal rekabet, 2003 yılından sonra ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve Saddam Hüseyin'in devrilmesinden bugüne kadar Irak'ın siyasi hayatının önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu anlamda, ülkede vuku bulan mezhepsel gerilimler, devlet inşa süreçlerini engelleyerek ülkede hâkim olan federal devleti istikrarsızlaştırmıştır. Irak'ta iktidara gelen farklı hükûmetler, 2003 yılından sonra bu bölünmeleri aşmak ve ortak bir ulusal kimlik oluşturmak için net bir çaba da göstermemiştir. Mezhepsel kimliklerin kurumsallaşması ise, her topluluğun statüsü, büyüklüğü, sınırları ve gücü

²⁸ William L. Cleveland & Martin Bunton (2025), *A History of the Modern Middle East*, Seventh Edition, New York: Routledge, ss. 254-255.

²⁹ Joseph A. Kéchichian (2013), "Saddam Hussein's legacy of sectarian division in Iraq", The GroundTruth Project, 20.03.2013, Erişim Tarihi: 24.04.2025, Erişim Adresi: <https://thegroundtruthproject.org/saddam-husseins-legacy-of-sectarian-division-in-iraq/>.

üzerinde çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmalar, özellikle topluluklarını temsil ettiklerini iddia eden ve şiddet eylemlerine temayül gösteren grupların eylemlerini meşrulaştırdıklarında istikrarsızlaştırıcı bir etki yaratmıştır.

Irak'ın ana gelir kaynağı olan petrol yönetimi için net bir formül olmaması da bu çatışmaları şiddetlendirmiştir. Irak'ta devleti teşkil eden millet unsuru üç önemli toplumdandır: Şiiler, Sünniler ve Kürtler. 2005 Irak Anayasası, gücün toplumlara göre dağıtılacağını açıkça belirtmemiş olmasına rağmen, Irak'ta fiilen yürürlükte olan uygulamalar, mezhepsel kimliği siyasi bir kategori olarak daha da geçerli kılmıştır. Bu yaklaşım, toplumsal bölünmeleri aşmaktan ziyade, toplumsal temsilciler bulmaya daha fazla odaklanmıştır. Ülkedeki üç ana siyasi makam; Kürtler için Cumhurbaşkanlığı (kâğıt üzerinde en üst siyasi makam), Şiiler için Başbakanlık (reel siyaset düzleminde en güçlü siyasi makam) ve Sünniler için de Parlamento Başkanlığı olmak üzere üç büyük topluluk arasında paylaştırılmıştır. Ayrıca, orantılı temsil ve parti listelerine dayanan seçim sistemleri, siyasi mezhepçiliği arttırmıştır.³⁰

1979 yılında vuku bulan İran İslam Devrimi, Şii din adamı Ayetullah Ruhullah Humeyni'ye “*fakihin vesayeti*” (velayet-i fakih) ile yönetilen bir İslam hükûmeti vizyonunu uygulama fırsatı vermiştir. Bu kavram, tarihsel olarak siyasi liderlik ile dini ilim arasında ayrım yapan Sünni âlimler tarafından karşı çıkılan tartışmalı bir kavramdır. Humeyni, Müslümanların birliğine vurgu yaparak, İslami hareketin canlanmasını sağlamaya çalışmış ve pratikte Lübnan, Irak, Afganistan, Bahreyn ve

³⁰ Harith Hasan Al-Qarawee (2014), “Iraq's Sectarian Crisis: A Legacy of Exclusion”, Carnegie Endowment for International Peace, Nisan 2014, Erişim Tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://carnegieendowment.org/research/2014/04/iraqs-sectarian-crisis-a-legacy-of-exclusion?lang=en>.

Pakistan’da Şii düşüncesini benimseyen grupları aktif şekilde desteklemiştir. Müslüman Kardeşler ve Hamas gibi Sünni İslamcı gruplar ise Humeyni’nin başarısını takdir etmiş, ancak onun liderliğini kabul etmemişlerdir. Bu durum, mezhepsel farklılıkların derinliğini bir kez daha göstermiştir.

Suudi Arabistan’ın nüfusunun yaklaşık yüzde 10’unu Şiiler oluşturmaktadır. Buna rağmen, Sünni mezhebinin Hanbelî ekolünün bir dalı olan Vahhabilik düşüncesinin merkezi bu ülkedir. Vahhabilik düşüncesi, katı şekilde ve uzun zamandan beri Şii mezhebinin doğru olmadığını savunmaktadır. İran’da hâkim olan siyasi rejimin İslam devriminden sonra açıkça Şii bir güç haline gelmesi, Suudi Arabistan’ı Vahhabizmin yayılmasını hızlandırmaya teşvik etmiştir. Bu şekilde, her iki ülke de İslam’ın gerçek yorumuna dair yüzyıllardır süregelen mezhepsel rekabetlerini yeniden canlandırmışlardır. Nitekim 1979’dan bu yana bölgede ve Müslüman dünyasında meydana gelen mezhepsel şiddetten sorumlu olan birçok grubun Suudi Arabistan veya İran kaynaklı ideolojik ve siyasal düşüncelerden beslendikleri görülmektedir.³¹

Mezhep çatışmaları, Irak’ta 2003 yılından sonra yabancı devletlerin vekâlet savaşları nedeniyle zaman geçtikte şiddetlenmiştir. 2003 yılının Mart ayında Saddam Hüseyin’in hükûmeti ABD’nin askeri müdahalesi ile devrilmiştir. Bu tarihten sonra Irak’ta oluşan hükûmetler, yıllar süren diktatörlükten sonra demokratik yönetim kurma amacıyla olmalarına rağmen, henüz Irak’ı demokratik bir ülke yapamamışlardır.

Bu bağlamda, iki önemli olaya dikkat etmek gerekir. İlk olarak, ABD’nin uzun süre iktidarda olan Baas Partisi’ni ortadan kaldırma yöntemi siyasi

³¹ Council on Foreign Relations (2023), “The Sunni-Shia Divide”, 27.04.2023, Erişim Tarihi: 21.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.cfr.org/article/sunni-shia-divide>.

bir boşluk yaratmıştır. İkinci olarak ise, ordunun dağıtılması -yüz binlerce eğitimli adamın başka bir seçenek olmadan ordudan ihraç edilmesi- ülkede bir güvenlik boşluğu yaratmıştır. Irak, 2003-2018 yılları arasında iç savaş, siyasi kargaşa, yaygın yolsuzluk ve mezhepsel gerginliklerle baş başa kalmıştır. Bu sorunlarla beraber ülkenin üçte birini ele geçiren Selefi cihatçı örgütler, bu ülkede kanser gibi kök salmaya devam etmiştir. 2003 ve 2007 yılları arasındaki geçiş sürecinde ülkedeki en önemli yenilikler yaşanmıştır. Yeni partiler ve yeni sivil toplum kuruluşları kurulmuştur. Ayrıca yeni askerler işe alınıp eğitilmiştir. 2005 yılında, Iraklılar, dini ve etnik azınlıklar da dâhil olmak üzere modern anayasayı oylarıyla teyit etmişlerdir.

Ancak 2006 yılında Şiiilerin kutsal mekânı olan El-Askeri tapınağının bombalanmasıyla sembolize edilen mezhepsel gerginlik yeniden patlak vermiş ve bu olay Irak'ta yıllar süren bir şiddet dalgasına yol açmıştır. Gerginliklerin başrolü Afganistan'da savaşan ve Irak'taki El Kaide'ye liderlik etmek üzere Irak'a taşınan Ürdünlü cihatçı Ebu Musap El-Zerkavi idi. El-Zerkavi, 2006'nın ortalarında ABD'nin hava saldırısında öldürülmüştür. Grup, daha sonra Irak İslam Devleti olarak yeniden ortaya çıkmıştır. 2013 yılının başlarında Ramadi, Felluce, Samarra, Musul ve Kerkük'te on binlerce Sünni, hükûmet karşıtı gösterilere katılmıştır. Sünniler, zamanın Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'yi dışlayıcı mezhepçi politikalarla suçlamıştır. Bu süreçte Maliki'nin Kürtlerle ilişkisi de bozulmuştur.

Şii ağırlıklı hükûmetin Sünnileri siyaseten memnun edememesi ise, Irak ve Suriye'de Irak İslam Devleti'nin oluşmasına olanak sağlamıştır. Yeraltında gizlenen köktendincilik hareketi, Irak sınırlarının ötesinde de dâhil olmak üzere binlerce Sünni'yi cezbetmiştir. 2013 yılında Suriye'ye

doğru da genişleyerek “*Irak ve Şam İslam Devleti*” (İŞİD) adını alan terör örgütü, kendini dünyaya yeniden tanıtmıştır. İŞİD milisleri Aralık 2013’te Felluce’yi ele geçirmişlerdir. Irak Ordusu, sayıca çok daha fazla olmasına rağmen, psikolojik yöntemlerle halka büyük korku salan İŞİD’e yenilmiştir. Haziran 2014’te, İŞİD, ülkenin üçte birinin kontrolünü ele almıştır. İŞİD lideri Ebu Bekir el Bağdadi, Irak’ın ikinci büyük kenti Musul’da İslam Devleti kurulduğunu açıklamış ve kendisini de Halife ilan etmiştir. Bu şekilde, tecavüz, adam kaçırma, infaz, toplu katliam, yağma, gasp, devlet kaynaklarına el koyma ve kaçakçılık gibi olayların yaşandığı bir terör yönetimi başlatmıştır. İŞİD, 2015-2017 yılları arasında Irak güvenlik güçleri, Kürt peşmerge güçleri ve ABD öncülüğündeki koalisyonun sağladığı hava gücü yardımıyla yavaş yavaş zayıflatılmış ve yenilmiştir. Bu süreçte on binlerce cihatçının öldürüldüğü bildirilmiştir.³²

2017 yılının Aralık ayında, Irak, İŞİD terör örgütüyle olan savaşın zafer ile sonuçlandığını duyurmuştur. Bu bağlamda, yabancı askerler, özellikle de ABD askerlerinin çoğunluğu bu ülkeyi terk etmiştir. Mezhepsel çatışmalar bu dönemden sonra da devam ederken, etnik gruplar arası çatışmalar özellikle Irak’ın kuzey bölgesinde Kürtler ve diğer gruplar arasında devam etmekteydi. Şii lider Mukteda es-Sadr’ın önderliğinde olan ve İran’ın etkisi altında olmayı reddeden ittifak, 2018 yılındaki Irak Parlamentosu seçimlerini kazanmıştır. Daha sonra yine 2021 yılında yapılan seçimleri yine bu Şii lidere mensup Sadr Grubu kazanmıştır.

³² Sarhang Hamasaed & Garrett Nada (2020), “Iraq Timeline: Since the 2003 War”, United States Institute of Peace, 29.05.2020, Erişim Tarihi: 23.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.usip.org/iraq-timeline-2003-war>.

Ancak 2018 ve 2021 yılları arasında Irak'ta devlet etkin bir şekilde ülkede siyasi istikrarı sağlayamamış; hatta 2021 seçimlerinden sonra da bu durum devam etmiştir. Kasım 2021'de dönemin Irak Başbakanı görevini yürüten Mustafa el-Kazimi'ye yönelik suikast girişimi, İran'ın desteğine sahip silahlı gruplar ve Irak arasında çatışmalara sebep olmuştur. Irak, suikast girişiminin planlayıcısı olarak bu grupları suçlu bulmaktaydı. Bu gelişmeler ve hükûmetin kurulmaması nedeniyle Irak Parlamentosu'nda Sadr Grubuna mensup vekiller istifa ederek parlamentodan çekildiklerini duyurmuştur. Muklada es-Sadr ise, Ağustos 2022'de siyasetten çekildiğini duyurup Irak hükûmetini kendine rakip olan diğer siyasi gruplara bırakmıştır.³³

Ekim 2022'de Irak Parlamentosu Kürt siyasetçi Abdüllatif Reşid'i³⁴ Irak Cumhurbaşkanı olarak ve İran'a yakınlığıyla bilinen Muhammed Şiya es-Sudani'yi³⁵ Irak Başbakanı olarak seçti. 2022 yılından sonra da iktisadi ve içtimai sorunlar Irak'ın muhtelif bölgelerinde devam etmiştir. 2023 yılında Irak'ın merkezi devleti ile Kuzey Irak'ta Kürt yönetimi arasında anlaşmazlıklar devam ederken, PKK terör örgütünün terör faaliyetleri artmıştır. Ağustos 2023'te, Türkiye Cumhuriyeti, komşusu Irak'tan PKK'yı terör örgütü olarak tanımlamasını istemiştir. Irak buna olumlu karşılık vermiş ve Türkiye ile ilişkiler gelişmeye başlamıştır.

³³ Center for Preventive Action (2024/b), "Instability in Iraq", CFR Global Conflict Tracker, 13.02.2024, Erişim Tarihi: 20.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/political-instability-iraq>.

³⁴ AlJazeera (2022), "Iraqi parliament elects Abdul Latif Rashid as new president", 13.10.2022, Erişim Tarihi: 08.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/13/iraqi-parliament-elects-new-president-abdul-latif-rashid>.

³⁵ David S. Cloud & Ghassan Adnan (2022), "Iraqi Parliament Elects Iran-Aligned Mohammed al-Sudani as Prime Minister", *The Wall Street Journal*, 27.10.2022, Erişim Tarihi: 08.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.wsj.com/articles/iraqi-parliament-elects-iran-aligned-mohammed-al-sudani-as-prime-minister-11666897764>.

7 Ekim 2023 tarihinde Hamas militanlarının İsrail'in güneyine yaptığı silahlı saldırıdan sonra başlayan savaştan Irak'ın etkilenmemiş olduğunu söylemek de doğru değildir. Irak hükûmeti, Hamas'ın 7 Ekim saldırısını kınamayıp, İsrail'in Gazze şeridinde yürüttüğü askerî operasyona şiddetle karşı çıkarak Filistinlileri savunmuştur. Irak'ın resmi makamları bu saldırıyı 75 yıllık Filistin topraklarının işgali edilmesinin bir sonucu olarak değerlendirdiler.³⁶

Irak'ta kendilerini “*direnış eksenı*” (mukavemet eksenı) çatısı altında gören silahlı gruplar, Filistin meselesini sadece siyasal boyutta önemsememiştir. Bu gruplar, ayrıca İsrail'e karşı silahlı direniş gösteren ve Hamas örgütüne destek olmayı benimseyen gruplardır. Bu gruplar, 2014 yılında IŞİD terör örgütüne karşı ve onun ilerlemesini Irak topraklarında durdurmak amacıyla Ayetullah Sistani'nin IŞİD'e karşı fetvasından sonra kurulan “*Halk Seferberlik Güçleri*” (Haşdi Şabi) örgütü ile aynı değildir. “*Haşdi Şabi*” örgütünü oluşturan farklı silahlı Şii grupların bazıları Sadr siyasi blokuna yakın ve bazıları da Badr blokuna yakındır. Diğer bazı gruplar Irak Silahlı Kuvvetleri'nin bir parçası olmayı kabul edip bu kuvvetlere entegre olmuştur. “*Haşdi Şabi*” çatısı altında olan diğer tür gruplar, emperyalizme karşı direniş düşüncesini savunan ve Irak tarafından kontrol edilmeleri çetrefilli olan gruplardır. 2023 yılında Hamas ve İsrail'in çatışmasından önce, bu gruplar, ABD ve müttefiklerinin Irak'ta bulunmalarını işgal olarak nitelendirerek, ABD'nin askeri konuşlandırmalarına muhtelif silahlı saldırılar düzenlemiştir. ABD, misilleme olarak bu gruplara karşı muhtelif silahlı operasyonlar düzenlemiştir. İsrail'in Gazze şeridinde 2023 Ekim'de

³⁶ IISS (2024), “Iraq's response to the conflict in Gaza”, Mart 2024, Cilt 30, Yorum: 06, Erişim Tarihi: 24.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2024/03/iraqs-response-to-the-conflict-in-gaza/>.

başlayan işgal operasyonunu kabul etmeyen bu gruplar, İsrail'e karşı muhtelif füze saldırıları düzenleyip bu saldırıları fiilen uygulamışlardır. Şunu da belirtmek lazımdır ki, Haşdi Şabi, ilk kurulduğu tarihten beri bugüne kadar İran'ın muhtelif desteklerinden -siyasi, ekonomik ve lojistik- faydalanmaktadır. Bu olayların kaybedeni ise Irak'taki sivil vatandaşlar olmuştur. Zira İran ve ABD'nin Irak sahasındaki güç savaşları, bu ülkenin istikrarını derinden etkilemiştir.³⁷

5.2. Suriye'de Devletin Başarısızlığının Temeli Mezhep ve Etnik Çatışmaları

Suriye, Lübnan ve Filistin'in büyük Suriye Krallığı'nın toprak parçaları olarak San Remo Konferansı'ndan bir ay önce 1920 Mart ayında Şam'da oluşan eşraf kongresinde Hicaz Kralı Hüseyin'in oğlu Faysal'ın egemenlik sınırlarını içerisine geçmiş olup, Faysal, Büyük Suriye Kralı olarak tayin edilmiştir. Ama San Remo Konferansı'nda bu durumun ve hükûmetin tanınması mümkün olmamıştır. Bu konferans sonucunda, Filistin Suriye'den ayrılmış ve Suriye ile Lübnan da Fransız mandasının egemenliğine girmiştir.

Suriyeli halkın bu gelişmeler nedeniyle hayal kırıklığına uğramaları ise onların Fransızlara karşı mücadele etmelerine sebep olmuştur. Bu ayaklanma karşısında Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud, Temmuz 1920'de 90.000 kişilik bir askeri ordu ile Şam'a gelerek Faysal'ı tahtan indirmiş ve Suriye'de Fransa'nın sıkı askeri idaresi altında bulunan bir yönetim sistemi kurulmuştur. Fransa'nın Suriye'de egemenliği sağlaması, Arap muhaliflerin bütünlüğü parçalamasıyla

³⁷ Marsin Alshamary & Kevin Huggard (2023), "How Iraq is Managing the Israel-Gaza Crisis", Brookings Institution, 21.12.2023, Erişim Tarihi: 11.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.brookings.edu/articles/how-iraq-is-managing-the-israel-gaza-crisis/>.

mümkün olmuştur. General Gouraud, Fransa ile tarihi bağları olan Lübnan'ı Suriye'den ayırıp, geri kalan Suriye topraklarını eyaletlere bölerek federal bir sistem inşa etmiştir.³⁸

Fransa'nın 1920'li yıllarda Lübnan ve Suriye'de askeri güçle bulunmasının temel nedeni Ortadoğu'da Britanya'nın nüfuzunu dengelemek olmuştur. Bu sayede, Paris, Kuzey Afrika'da kendi egemenliği altında olan bölgelerle birlikte Akdeniz bölgesinde de önemli güç elde edebiliyordu. Ancak Fransa, kamu idaresi ile ilgili kurumların oluşumunda yerli halka fırsat tanımayarak bu bölgede olan farklı dini, etnik toplumlar arasındaki uyuşmazlıkları güçlendirerek kendi siyasetini şekillendirmiştir. Aslında Fransa, kendi iktidarını Suriye'de güçlü kılmak için milli birliği yok ederek etnik ve dini kutuplaşmayı körüklemeyi kendine bir hedef olarak belirlemiş ve bu hedef doğrultusunda uygulamalar yapmıştır.³⁹

1920 yılında Fransa'nın manda hükûmeti Suriye'de kendi gücünü egemen kılması için Suriye'de iki ayrı devlet kurmuştur: Şam Devleti ve Halep Devleti. Her iki devlet de Fransız danışmanları olan Valiler tarafından yönetilmekteydi. İskenderun Sancağı (bugünkü Hatay), Türk nüfusunun yoğun olması nedeniyle Halep eyaleti içerisinde bulunmasına rağmen özerk idari bölge olarak ilan edilmiştir. 1922 yılında Cebel el-Dürzi Devleti tarafından kendi Valisi ve seçilmiş meclisi ile Fransız himayesi altında olduğu ilan edildi. Kırsal kesimleri ile Alevi nüfusunun yoğun olduğu bir yer olan Lazkiye bölgesi, Fransa'nın güçlü himayesi altında olması şartıyla özel idari sisteme sahip devlet olarak ilan

³⁸ Fahir Armaoğlu (2018), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, ss. 154-155.

³⁹ William L. Cleveland & Martin Bunton (2025), *A History of the Modern Middle East*, s. 170.

edilmiştir. 1922 yılında Fransa'nın isteği ve himayesi altında olan topraklar doğrultusunda bugünkü Suriye sınırları içerisinde 4 devlet kurulmuştur: Halep Devleti, Şam Devleti, Alevi Devleti ve Cebel el-Dürzi Devleti.⁴⁰

1925 yılında Suriye'nin güneyinde bulunan Cebel el-Dürzi bölgesinde Fransa'nın Suriye'de manda hükûmetine karşı Dürzilerin lideri Sultan Paşa el-Atraş önderliğinde Büyük Suriye İsyanı başlamıştır. Bu isyanın nedeni, devam eden kuraklık ve tarım arazisinde düşük verimliliğe rağmen Fransa manda hükûmetinin çiftçilerden yüksek oranda vergi talep etmesi olarak beyan edilmiştir. Bu isyan, ilk zamanlarında kırsal bölgelerde yaşayan çiftçiler tarafından başlatılmasına rağmen, zaman geçtikçe Şam ve Havran bölgelerinde yaşayan Suriye'nin diğer kesimlerinin içerisinde de yayılmıştır. Suriye'de Fransa manda hükûmetinin bu isyana karşı gelmesi ise daha ziyade şiddetli askeri yöntemlerle olmuştur. Örneğin, 18 Ekim 1925 tarihinde Fransa savaş uçakları ile Şam'ı bombalamıştır. İki gün süren bu bombardıman sonucunda 1.500 sivil kişi hayatını kaybetmiştir. Bu isyan, 1927 yılında Fransızlar tarafından bastırılmıştır. Bu isyan, Fransızları ülkeyi terk etmeye zorlamada başarılı olamamış; ancak Fransızları Suriye milliyetçilerine yönelik tutumlarını yeniden düşünmeye itmiştir. Ayrıca, Fransa, Suriye'de bölerek hükmetme siyasetinin başarısız olduğunu anlamıştır.

Bu gelişmeler sonucunda, Fransa manda hükûmeti, milliyetçilerle müzakere etme konusundaki büyük isteksizliğine rağmen, 1936 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kabul etmiştir. 1936 yılında Suriyeliler ve

⁴⁰ Philip Shukry Khoury (1987), *Syria and The French Mandate: The Politics of Arab Nationalism (1920-1945)*, Princeton: Princeton University Press, ss. 58-59.

Fransızlar arasında yapılan Ulusal Mutabakat ile üç yıllık bir zaman dilimi içerisinde Suriye'nin bağımsızlığı sağlanacak idi.⁴¹ Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve İngiltere ve Özgür Fransa hareketinin Nazi Almanyası'na karşı Ortadoğu'da icra ettikleri politikalar nedeniyle 1946 yılında son Fransız birliklerinin Suriye'yi terk etmelerine kadar Suriye'nin bağımsızlığı mümkün olmamıştır.⁴²

1949-1970 yılları arasında Suriye siyasi tarihi art arda gelen askeri darbelerle şekillenmiştir. Bağımsızlığını kazandıktan kısa bir süre sonra 30 Mart 1949 tarihinde Sünni bir General olan Hüsnü Zaim liderliğinde bu darbe zincirinin ilki gerçekleşmiştir. Son askeri darbe ise 13 Kasım 1970 tarihinde Hafız Esad tarafından Salah Cedit yönetimine karşı yapılmıştır. 1970 yılında başlayan ve 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümü ile son bulan bu darbe dönemi, Suriye'nin modern siyasi tarihinin en önemli bölümüdür. Bu dönem, Hafız Esad'ın sahip olduğu Devlet Başkanlığı, Baas Partisi Genel Sekreterliği ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı gibi siyasi mevkiler sayesinde, kendisine sadakatle bağlı seçkin siyasi ve askeri sınıfın Suriye'nin bürokratik ve askeri işlerini yürütmeleri nedeniyle “*Esad usulü bir totalitarizm*” rejimi dönemi olarak adlandırılabilir. Esad rejiminin hukuki dayanağı ise, Mart 1973'te yapılan oylamaya katılanların yüzde 97,6'lık bölümünün desteği ile yürürlüğe giren 1973 Suriye Anayasası'dır.⁴³

1970 yılında, Hafız Esad, Suriye Baas Partisi'ne mensuptu ve bu partinin yönetici kadrosunda yer almaktaydı. Bu parti, 1947 yılında Suriyeli iki

⁴¹ John A. Shoup (2018), *The History of Syria*, Santa Barbara, California: Greenwood, ss. 105-107.

⁴² A.g.e., s. 109.

⁴³ 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü (2012), “Suriye Siyasi Tarihi”, 29.05.2012, Erişim Tarihi: 26.04.2025, Erişim Adresi: <https://21yyte.org/suriye/suriye-siyasi-tarihi/6619>.

Arap milliyetçisi olan Mişel Aflak ve Selahaddin Bitar tarafından kurulmuştur. Bu Parti'nin amacı ise, Arap devletlerini tek bir ulus altında birleştirmektir.⁴⁴

Kendisi Nusayri Alevilerinden olan Hafız Esad, Suriye'de hükûmeti ele geçirdikten sonra Baas Partisi'nin Suriye halkının tümünü kapsayabilmesi için ülkede Arap etnik kimliğine sahip olmayan Kürtler, Çerkezler ve Ermenileri de parti kadrolarına kabul etmiştir. Ayrıca, Hafız Esad, Sünni çoğunluktan gelen karşı düşünceler ve eylemleri önlemek ve ulusal bir lider olduğunu kanıtlamak için kabineye, orduya ve Baas Partisi yönetici kadrosuna Sünnileri de dahil etmiştir.⁴⁵

Hafız Esad'ın otoriter rejimine karşı eleştiriler vardı; ancak bunların çoğu hızla bertaraf edilmiştir. Lakin 1970'lerin sonlarında laik Baas Partisi'nin programının temel değerlerini reddeden ve Alevilerin yönetimine karşı çıkarak onları kâfir olarak gören köktendinci Sünni Müslümanlardan ciddi bir muhalefet ortaya çıkmıştır. 1976'dan 1982'de bastırılmasına kadar aşırı muhafazakâr Müslüman Kardeşler (İhvan), rejime karşı silahlı bir isyan başlatmıştır. Şubat 1982'de İhvan tarafından gerçekleştirilen bir isyan girişimine karşılık olarak, hükûmet, Hama şehrinde merkezlenen köktendinci muhalefeti bastırması; şehrin bazı kısımlarını topçu ateşiyle yerle bir etmiş ve binlerce ölü ve yaralıya neden olmuştur.

Hafız Esad, 30 yıl iktidarda kaldıktan sonra 10 Haziran 2000'de ölmüştür. Kendisinin ölümünden hemen sonra parlamento anayasayı

⁴⁴ Sait Burak Utucu & AP (2024), “Suriye’de Baas Partisi’nin eski üyeleri anlatıyor: ‘Baasçı değilseniz herhangi bir işe giremezsiniz’”, *Euronews*, 30.12.2024, Erişim Tarihi: 23.04.2025, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2024/12/30/suriyede-baas-partisinin-eski-uyeleri-anlatiyor-baas-degilseniz-herhangi-bir-ise-giremez>.

⁴⁵ 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü (2012), “Suriye Siyasi Tarihi”, 29.05.2012, Erişim Tarihi: 26.04.2025, Erişim Adresi: <https://21yyte.org/suriye/suriye-siyasi-tarihi/6619>.

değiştirmiş ve Cumhurbaşkanı için zorunlu asgari yaşı 40'tan 34'e düşürmüştür. Bu durum, Hafız Esad'ın oğlu Beşar Esad'ın iktidardaki Baas Partisi tarafından aday gösterilmesini yasal olarak uygun hale getirmiştir. Suriye hükûmeti istatistiklerine göre, 10 Temmuz 2000'de, rakipsiz olarak yarıştığı referandumda yüzde 97,29 oy alarak Cumhurbaşkanı seçilen Beşar Esad göreve başlamıştır. Beşar Esad, 2024 yılı sonlarına kadar Suriye'de hükûmeti elinde bulundurmıştır.⁴⁶

2010 yılında Arap Baharı hareketinin başlaması ile Arap milliyetçiliğinin gerilemesi ve büyük ölçüde laik olan otoriter Arap cumhuriyetçilerinin zayıflaması, yalnızca muhalif çizgideki demokratik sol ve liberal hareketleri değil, devletler üstü İslamcı hareketleri de güçlendirmiştir. Nitekim bu süreçte en büyük yararı elde eden grup da Müslüman Kardeşler olmuştur. Çoğu Arap devletinde organize edilmiş şubeleri, geniş hayırseverlik ve eğitim ağlarıyla, İhvan, özellikle Tunus, Mısır ve Fas'ta otoriter rejimlerdeki demokratik geçişin arkasında siyaseten güç kazanacak ve iktidara gelecek gibi görünüyordu. Bu durumdan yararlanan ikinci tür gruplar ise, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri tarafından finanse edilen Selefiler olmuştur.

Öte yandan, anti-empyralist İslami hareketler, özellikle Hizbullah ve İran'ın Esad rejimine desteği ile kamuoyunda önceki Arap milliyetçiliğini savunma düşüncesi zaman geçtikçe zayıflamış ve Şii mezhebi temelinde Sünni mezhebine karşı kurulan siyasi düşünce daha

⁴⁶ Bureau of Near Eastern Affairs (2007), "Background Note: Syria", U.S. Department of State Archive, Erişim Tarihi: 28.04.2025, Erişim Adresi: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ei/bgn/3580.htm>.

çok tartışılmaya başlanmıştır.⁴⁷ Bu şekilde, mezhepsel gerilime dayalı siyaset ülkede daha belirgin ve etkili hale gelmiştir.

Suriye’de siyasal iktidarın durumu yaklaşık olarak son 13 yılda (2011-2024) derin dalgalara tabi olmuştur. Mart 2011’de Esad rejimine karşı düzenlenen protestolar yabancı ülkelerin kışkırtmaları sonucunda 2012 yılında tam anlamıyla bir iç savaşa dönüşmüştür. İran ve Rusya Esad rejimini desteklerken, Suudi Arabistan, Katar, ABD, Fransa, Birleşik Krallık ve Türkiye ise Esad’a karşı savaşan grupları özellikle cihatçı Selefi örgütleri desteklemiştir.⁴⁸

2012 yılında Birleşmiş Milletler’in verilerine göre Suriyeli mültecilerin sayısı 500.000 iken, bu sayı Kasım 2013’te 2 milyona ulaşmıştır. 2013 yılında IŞİD terör örgütü Suriye’nin doğusunda ve Irak’ın batı bölgesinde ortaya çıkmıştır. Bu örgüt, birkaç ay içerisinde bu iki ülkede silahlı güçlerle ilerleyip, büyük bir toprak parçası üzerinde hâkimiyet sağlamıştır. IŞİD, en güçlü olduğu zamanında Suriye topraklarının yaklaşık 1/3’ünü ve Irak’ın yüzde 40’ını elinde bulunduruyordu. 2017 yılının sonunda, bu örgüt, kendi hâkimiyeti altında bulunan topraklarının yüzde 95’ini ve Suriye’de bulunan sözde başkenti Rakka’yı kaybetmiştir. 2014-2017 yılları arasındaki Suriye iç savaşı bağlamında en önemli gelişmeler ise şöyle özetlenebilir:

- Ağustos 2014’te Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetleri’ne ait savaş uçakları IŞİD terör örgütüne karşı kurulan koalisyon

⁴⁷ Raymond Hinnebusch (2019), “The Arab uprising and regional power struggle”, içinde (editör: Shahram Akbarzadeh) *Routledge Handbook Of International Relations in the Middle East*, New York: Routledge, ss. 114-115.

⁴⁸ Center For Preventive Action (2024/a), “Conflict in Syria”, CFR Global Conflict Tracker, 14.05.2025, Erişim Tarihi: 20.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-syria>.

güçleri çerçevesinde ilk defa Suriye’de IŞİD’e karşı askeri müdahalede bulunmuştur. Bu koalisyon; Bahreyn, Ürdün, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi devletlerden oluşmaktaydı.

- 2015 yılında, Rusya Federasyonu, Esad rejimine destek olmak için önceden yaptığı diplomatik ve askerî silah yardımıyla birlikte Suriye topraklarında askeri operasyonlar düzenlemeye başlamış ve hem kara kuvvetleri, hem de hava kuvvetleriyle birlikte Esad rejiminin muhaliflerini hedef almıştır. 2015 yılının sonunda Suriyeli mültecilerin sayısı ise 4 milyon kişiye ulaşmıştır.
- 2016 yılının Ağustos ayında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Suriye’de bulunan IŞİD ve PKK-YPG-PYD unsurlarından oluşan Suriye Demokratik Güçleri (SDG) terör örgütleriyle mukabele etmek için Suriye’nin kuzey bölgesinde bulunan muhtelif terör hedeflerine karşı operasyonlarını başlatmıştır. Farklı beş askerî harekât, 2016-2022 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Suriye’nin kuzeyindeki muhtelif bölgelerde başarıyla yürütülmüştür.
- 2016 yılında, Esad rejimine bağlı güçler, 2012 yılında iç savaş sonucunda kaybettikleri Halep kentini yeniden ele geçirdiler. Bazı analizlere göre, bu şehrin Esad hükûmeti tarafından yeniden ele geçirilmesi, Suriye iç savaşının dönüm noktalarından biridir.
- 2017 yılında Kazakistan’ın başkenti Astana şehrinde, Türkiye, İran ve Rusya Cumhurbaşkanı Suriye’de milli bir ateşkesin sağlanması ve iç savaşın siyasi yollarla son bulması için bir araya

gelip müzakereler yapmışlardır.⁴⁹ Bu müzakereler sonucunda yapılan ortak açıklama metninde şu cümleler yer almaktadır: *“Suriye Arap Cumhuriyeti’nde tesis edilen ateşkes rejimine uyulmasının garantörleri olarak Türkiye Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve İran İslam Cumhuriyeti; DEAŞ, Nusra Cephesi terör örgütünü ve BM Güvenlik Konseyi tarafından belirlenen diğer terör örgütlerini tamamen yok etme ve uluslararası teröristlerin başka ülke ve bölgelere geçişlerini engelleme amacıyla iş birliğine devam etme kararlılıklarını teyit ederler.”* Ayrıca bu ortak açıklamada *“dört gerginliği azaltma bölgesinin”* oluşumundan ve *“etkin faaliyet görmesine yönelik çabaların sürdürülmesinden”* söz edilmiştir.⁵⁰

2018 yılında, Esad hükûmeti, İran ve Rusya devletlerinin askeri desteğiyle iç savaşın başlarında kaybettiği toprakları yeniden ele geçirmeyi başarmıştır. Esed rejiminin yeniden ele geçirdiği bölgelere örnek olarak Şam şehrine yakın Doğu Guta ve Dera ili söylenebilir. Esad rejimi ve ona yardım eden güçler ile İdlib bölgesine yerleşen genel olarak cihatçı örgütler arasında 2018 yılında kısmen de olsa ateşkes oluşmuştu. Hem rejim güçleri, hem muhalif cihatçı örgütlerin sivil halka karşı fark gözetmeksizin uyguladıkları şiddet, örneğin Esed rejiminin Rusya’nın desteği ile birlikte Doğu Guta’yı yeniden ele geçirmek için yaptığı

⁴⁹ Philip Loft & Esme Kirk-Wade (2024), “The Syrian civil war: timeline, UK aid and statistics”, Londra: House of Commons Library, 19.12.2024, Erişim Tarihi: 09.02.2025, Erişim Adresi: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9381/CBP-9381.pdf>, s. 9.

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2017), “Astana’da Düzenlenen Suriye Konulu Uluslararası Toplantı Hakkında Türkiye, Rusya ve İran Tarafından Yapılan Ortak Açıklama, 21-22 Aralık 2017”, Erişim Tarihi: 22.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/astanada-duzenlenen-suriye-konulu-uluslararasi-toplanti-hk-ortak-aciklama.tr.mfa>.

bombardımanlarda 18 Şubat 2018-21 Mart 2018 tarihleri arasında yaklaşık 1.600 sivil öldürülmüştür.⁵¹ Yine Şubat 2018 ve Nisan 2018 zaman diliminde Selefi ve cihatçı terör örgütleri, örneğin Ceyş-ul İslam, Ahrar uş-Şam ve Feylak el-Rahman örgütleri Şam şehrini ele geçirmek istedikleri için yüzlerce sivil halkın ölümüne ve ömür boyu engelliliğe sebep olan keyfi askerî harekât yapmışlardır. İdlib bölgesinde Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ) ve El- Kaide terör örgütlerinin üyeleri insanları keyfi şekilde tutuklayıp hatta zorla kaçırıyorlardı. Bu tür faaliyetlerin hedefinde gazeteciler ve kendi fikirlerini kabul etmeyen yerel siyasetçiler olmuştur.⁵²

2019 yılında “Suriye Anayasa Komitesi” yeni anayasa taslağını hazırlamak için Birleşmiş Milletler’in desteğiyle ilk defa yeni üyeleri ile bir arada toplantı düzenlemiştir. Daha sonra 2020, 2021 ve 2022 yıllarında tekrar bu tür toplantılar yapılmış, ama sonuç olarak somut bir hedef elde edilememiştir. 2020 yılının Mart ayında Esad rejiminin muhaliflerinin bulunduğu İdlib bölgesinde birkaç hafta süren çatışmalar sonucunda Rusya ve Türkiye devletleri arasında ateşkese varılmıştır. Ateşkes her iki tarafın çabalarıyla büyük oranda çiğnenmemiştir. 2020 yılı itibarıyla Esad hükûmeti yüzde 65-yüzde 70 oranda Suriye topraklarında güce sahip idi. 2021 yılında Suriye’de yapılan seçimlerde, Esad, -ki bazı ülkeler tarafından şaibeli olarak görülüyordu- yeniden Suriye Cumhurbaşkanı makamına seçilmiştir. Barış ile birlikte yeni anayasa taslağını hazırlamak için müzakereler yürütülmüştür. 2022 yılında Suriye’de askeri dengede çok büyük oranda değişiklik yaşanmadı.

⁵¹ Human Rights Watch (2019), *World Report 2019 - Events of 2018*, Erişim Tarihi: 15.02.2025, Erişim Adresi:

https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf, s. 554.

⁵² A.g.e., s. 556.

Ocak 2022’de IŞİD, Suriye’nin kuzeydoğusunda bulunan Haseke kentinin cezaevine silahlı saldırı düzenlemiştir. Saldırı sonucunda çıkan çatışma 10 gün sürmüş ve bu süre zarfında yaklaşık 500 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu terör örgütüne mensup mahkûmların bazıları bu çatışmalar sonucunda Haseke cezaevinden firar edebilmiştir. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan iki büyük deprem hem Türkiye’nin güneydoğusunda bulunan illeri, hem de Suriye’de bazı kentleri etkilemiştir. İki ülkede yaklaşık 55.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Suriye’nin kuzeybatısında deprem sonucu yaklaşık 4.400 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu deprem sonucunda hem Türkiye’de, hem de iç savaşın gölgesinde yaşayan Suriye’de insanların insancıl yardımlara ihtiyaçları büyük oranda artmıştır. Mayıs 2023’te Arap Birliği örgütüne üye devletler tarafından Suriye’nin 12 yıl sonra yeniden üye olarak bu örgüte katılması kabul edilmiştir.⁵³

2023 yılının Ağustos ve Ekim ayları arasında, İsrail, farklı hava saldırılarında Esed rejiminin askeri güçlerini ve İran bağlantılı olarak bilinen askeri hedefleri vurmuştur. 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren Hamas-İsrail Savaşı’nın başlamasıyla birlikte, İsrail, Suriye’ye çok daha yoğun hava saldırıları düzenleyerek İran Devrim Muhafızları üyelerini hedef almıştır. Buna karşılık, İran destekli milis gruplar, Irak ve Suriye’de bulunan ABD üslerine özellikle insansız hava araçları ile 160’tan fazla saldırı düzenlemiştir.⁵⁴

2024 yılında özellikle bu yılın ikinci yarısında İsrail’in İran Devrim Muhafızları’na mensup üst rütbeli askerleri ve diğer askeri hedefleri

⁵³ Philip Loft & Esme Kirk-Wade (2024), “The Syrian civil war: timeline, UK aid and statistics”, ss. 11-12.

⁵⁴ Center For Preventive Action (2024/a), “Conflict in Syria”.

bombardıman altına alması Suriye'nin siyasi olarak gelecekteki olaylarını tamamen şekillendirmiştir. Ülkenin güney ve kuzeybatı bölgelerinde ekonomik sorunların kitlesel fakirliğe sebep olması sonucunda, Esad rejimine karşı halkın barışçıl protestoları devam etmiştir. Esad rejiminin muhaliflere şiddetle karşılık vermesi ise özellikle Suriye'nin kuzeybatısında artan hükûmet tehditleri Heyet Tahrir el-Şam ve diğer muhalif gruplardan oluşan koalisyon gücü harekete geçirmiştir. 27 Kasım 2024 tarihinde başlayan “*Saldırganlığı Caydırma Operasyonu*” hızla HTŞ ve onunla hareket eden İslamcı grupların ilerlemesiyle devam etmiştir. Halep'in bu gruplar tarafından ele geçirilmesi ise yalnızca iki gün sürmüştür. HTŞ ve diğer gruplar, 8 Aralık 2024 tarihinde Şam kentini ele geçirmeden önce İdlib'in güney kısmında bulunan bölgelerden başlayarak Hama, Deraa, Humus kentlerini peyderpey ele geçirmiştir.⁵⁵ Bu şekilde, Esad rejimi yıkılmış ve Ahmed el-Şara önderliğinde yeni bir döneme girilmiştir.

6. Kırılğan Devletler ve Uluslararası Güvenlik

Uluslararası güvenlik, tek bir devletin sorumlu olduğu bir konu değildir. Hatta tek bir devletin güvende olduğu uluslararası güvenlik sağlanamaz. Sistemin devamı için, tüm devletlerin eşit derecede güvende olmaları gerekmektedir. Eskisi gibi diğer devlette güvensizlik yaratarak bir devlet de aslında kendini güvende hissedemez. Uluslararası güvenlik bir zincirdir ve ülkelerin güvenliği bu zincirin halkalarıdır. Devletler, yalnız olarak güvenlik tehditlerini ortadan kaldıramazlar. Birleşmiş Milletler veya Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerin rolü, ulusları güvenliği

⁵⁵ Ali Haj Suleiman (2025), “Syria in 2024: A year that changed everything in a war-torn nation”, *AlJazeera*, 02.01.2025, Erişim Tarihi: 09.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.aljazeera.com/gallery/2025/1/2/2024-a-year-that-turned-the-tables-in-war-torn-syria>.

sağlamak için önemlidir. Uluslararası güvenlik, sadece askeri ve barış anlamında değil, diğer güvenilir alanlarını; örneğin, siber, ekonomik ve sağlık güvenliğini de kapsamalıdır.

Bu makalede kırılgan devletler konusuna girilmesinin nedeni iki şekilde anlatılabilir. Birincisi, eski güvenlik kavramları ülke içi şiddete ilave olarak, sınır ötesinde devlet dışı aktörlerin (teröristler) veya eylemlerin (örgütlenmiş suçlar) tehditlerini de kapsamaktadır. İkincisi ise, bu tehditlerin çoğunun menşei kırılgan devletler yani etkili egemenlik sağlayamayan siyasi otoritelerdir.⁵⁶

Kırılgan devletlerin en önemli etkisi, terörist grupların bu devletlerde bulunması ve dünyanın diğer kıtalarında da eylem yapmalarıdır. Örneğin, IŞİD teröristlerinin Avrupa ve ABD'deki eylemleri bu açıdan örneklendirilebilir. Terörist gruplar, kırılgan devletlerden şu şekilde yararlanmaktadırlar:

- Silahlanma için kullanma,
- Transit bölge olarak kullanma,
- Teröristlerin eğitimi için buralarda kamplar kurma,
- Para ve finansal kaynak olarak kullanma.

Kitle imha silahlarının yayılması, kırılgan devletlerin uluslararası güvenlik üzerinde ikinci önemli etkisi olarak sayılabilir. Kırılgan devletler, bu silahların üretim teknolojisinin dünyada yayılmasına sebep olur. Örneğin, Pakistan gibi nükleer silaha sahip bir ülke, topraklarında bulunan nükleer bombalar üzerinde kontrolünü kaybederse, bu silahlar

⁵⁶ Stewart Patrick (2011), *Weak Links Fragile States, Global Threats and International Security*, Oxford: Oxford University Press, s. 6.

radikal grupların eline geçerek, Avrupa ülkelerine ve hatta tüm dünyaya yönelik bir tehlike oluşturabilir.

Kırılgan devletlerin uluslararası güvenlik üzerinde üçüncü etkisi, sınır aşan organize suçlardır. Merkezi kontrolün olmadığı bu tarz devletler, bu suçlara uygun zemin ve ortam sağlamaktadır. Nitekim uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı en yaygın sınır aşan suçlardandır. Hukukun üstünlüğünü sağlamayan bir ülke başarısız devlettir. Bu durumda, bu ülkeler, uluslararası suç örgütlerini kendi taraflarına mantıksal olarak çekebilmektedir. Çünkü bu devletlerde ülkelerin kendi halkları değil, bu tarz radikal örgütler güvende olduklarını hissetmektedirler.⁵⁷

Dördüncü etki, enerji güvensizliğidir. Bulunduğumuz yüzyılın ilk yıllarında petrol fiyatlarında oluşan derin dalgalanmalar, bu konunun küresel ekonomide büyük krizler yaratabileceğini hatırlatmıştır. Petrol kaynaklarının çoğunluğun Ortadoğu'da bulunması ve dünya enerji transitinin bu bölgeden yapılması, bu bölgenin istikrar ve güvende olmasının önemini daha da arttırmıştır.⁵⁸

Beşinci etki, uluslararası güvenliği olumsuz etkileyen kırılgan devletlerden göç edenlerin insan güvenliği konusunda karşılaştıkları sorunlardır. Kayıt dışı göçmenlerin kullandıkları yöntemler tehlike olabilir. Tehlikeli deniz yolculuklarında veya uzak kara geçişlerinde can kayıpları yaşanabilir. Ayrıca, göçmenler, kölelik veya insan ticareti gibi sömürücü uygulamalarla karşı karşıya kalabilirler. Göçün maksadı olan devletlerde göçün güvenlik sorunu hale getirilmesi de insan güvenliği için bir başka olumsuz gelişme olabilir. Daha güçlü sınır koruma önlemleri, göçmenleri daha tehlikeli ve pahalı rotalara yönlendirir ve

⁵⁷ A.g.e., s. 12.

⁵⁸ A.g.e., ss. 13-14.

göçmenlerin sömürücü insan kaçakçılarıyla iş birliği yapmalarına neden olur. Bu durum da, göçmenleri yaşam kaybı, suç ve şiddet, aile ayrılığı veya insan ticareti gibi durumlara karşı savunmasız hale getirir.⁵⁹

Sonuç

Bu makalede beyan edildiği üzere, başarısız devlet veya kırılğan devlet kavramı 12 faktörden oluşan bir endeks olarak Barış İçin Fon kuruluşu tarafından yıllık olarak yayımlanmaktadır. Irak ve Suriye, halen bu endeks bakımından kırılğan devlet sınıfında yer alan iki Ortadoğu Arap ülkesidir. Bu iki ülkede devletlerin kırılğanlığının başlangıç noktasını, Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun Britanya ve Fransa tarafından parçalanması oluşturmaktadır. Bu iki emperyalist devlet, hem Irak'ta, hem de Suriye'de mezhepsel ve etnik özellikleri ön plana çıkararak, burada oluşan yeni devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda oluşmasına gayret etmişlerdir. Britanya tarafından benimsetilen siyasal düzende, Irak'ta Sünni-Şii ayrımı ile birlikte Arap-Kürt ayrımı, bu devletin Osmanlı'dan ayrılmasında etkili olmuştur. Keza Suriye'deki Fransız manda hükûmeti, 1920'li yıllarda Alevi, Sünni ve Dürziler arasında anlaşmazlıkları ön plana çıkararak kendi iktidarını bu ülkede devam ettirmeye çalışmıştır. Neticede, Irak ve Suriye'de siyasi istikrarsızlıklar ve devlet mekanizmasının başarısızlığı anlamında yaşanan bugünkü durum, bu ülkelerde temel olarak mezhepsel ve etnik çatışmalardan kaynaklanmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere, Ortadoğu'da özellikle Irak ve Suriye'de Arap Baharı sonrası devletler bağlamında oluşan egemenlik ve iktidar

⁵⁹ Ben Saul (2021), "Migration, Displacement, Security, and International Law", içinde (editörler: Robin Geiß & Nils Melzer) *The Oxford Handbook of the International Law of Global Security*, Oxford: Oxford University Press, s. 415.

boşlukları ve kırılgan devlet durumunun oluşması uluslararası güvenliği farklı etkenler vesilesiyle etkilemiştir. Bu etkenlerin en önemlisi mezhepsel saiklerle oluşan terör örgütlerinin dünya genelinde faaliyet gösterebilmeleridir. El-Kaide ve IŞİD terör örgütlerinin eylemlerinin dağılımı bu konuyu iyi bir şekilde izah edebilen örneklerdir. Bu sebeplerle, kırılgan devletlerin oluşmaması ve dünyaya tehdit oluşturmaması için Ortadoğu’da güçlü devlet mekanizmaları gereklidir.

KAYNAKÇA

- 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü (2012), “Suriye Siyasi Tarihi”, 29.05.2012, Erişim Tarihi: 26.04.2025, Erişim Adresi: <https://21yyte.org/suriye/suriye-siyasi-tarihi/6619>.
- *AlJazeera* (2022), “İraqi parliament elects Abdul Latif Rashid as new president”, 13.10.2022, Erişim Tarihi: 08.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/13/iraqi-parliament-elects-new-president-abdul-latif-rashid>.
- Al-Qarawee, Harith Hasan (2014), “Iraq’s Sectarian Crisis: A Legacy of Exclusion”, Carnegie Endowment for International Peace, Nisan 2014, Erişim Tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://carnegieendowment.org/research/2014/04/iraqs-sectarian-crisis-a-legacy-of-exclusion?lang=en>.
- Ali, Zainab & Tokame, Wisdom & Haken, Nate (2024), *Fragile States Index Annual Report 2024*, Washington: The Fund For Peace, Erişim Tarihi: 20.02.2025, Erişim Adresi: <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2025/02/FSI-2024-Report-A-World-Adrift-2.pdf>.
- Alshamary, Marsin & Huggard, Kevin (2023), “How Iraq is Managing the Israel-Gaza Crisis”, Brookings Institution, 21.12.2023, Erişim Tarihi: 11.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.brookings.edu/articles/how-iraq-is-managing-the-israel-gaza-crisis/>.
- Armaoğlu, Fahir (2018), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Kronik Kitap.

- Beaumont, Peter & Blake, G. H. & Wagstaff, J. Malcolm (1988), *The Middle East: A Geographical Study* (Second Edition), New Jersey: John Wiley & Sons.
- Bey, Ali Yekta (2024), “Irak Krallığı: 40 yıl sürmeyen bir rüya”, 13.11.2024, *gzt*, Erişim Tarihi: 23.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.gzt.com/mecra/irak-kralligi-40-yil-surmeyen-bir-ruya-3790905>.
- *Britannica*, “Middle East”, Erişim Tarihi: 29.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/place/Middle-East>.
- Bureau of Near Eastern Affairs (2007), “Background Note: Syria”, U.S. Department of State Archive, Erişim Tarihi: 28.04.2025, Erişim Adresi: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ei/bgn/3580.htm>.
- Burke, Anthony & Lee-Koo, Katrina & McDonald, Matt (2016), “An Ethics of Global Security”, *Journal of Global Security Studies*, Cilt 1, Sayı: 1, ss. 64-79.
- Canlı, Enes (2021), “Arap Baharı’nın ilk devriminin üzerinden 10 yıl geçti”, *Anadolu Ajansı*, 14.01.2021, Erişim Tarihi: 25.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-ilk-devriminin-uzerinden-10-yil-gecti/2109556>.
- Center For Preventive Action (2024/a), “Conflict in Syria”, CFR Global Conflict Tracker, 14.05.2025, Erişim Tarihi: 20.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-syria>.

- Center for Preventive Action (2024/b), “Instability in Iraq”, CFR Global Conflict Tracker, 13.02.2024, Erişim Tarihi: 20.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/political-instability-iraq>.
- Cleveland, William L. & Bunton, Martin (2025), *A History of the Modern Middle East*, Seventh Edition, New York: Routledge.
- Cloud, David S. & Adnan, Ghassan (2022), “Iraqi Parliament Elects Iran-Aligned Mohammed al-Sudani as Prime Minister”, *The Wall Street Journal*, 27.10.2022, Erişim Tarihi: 08.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.wsj.com/articles/iraqi-parliament-elects-iran-aligned-mohammed-al-sudani-as-prime-minister-11666897764>.
- Council on Foreign Relations (2023), “The Sunni-Shia Divide”, 27.04.2023, Erişim Tarihi: 21.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.cfr.org/article/sunni-shia-divide>.
- Doğan, İlyas (2016), *Devletler Hukuku*, Ankara: Astana Yayınları.
- Gelvin, James L. (2011), *The Modern Middle East: A History*, Third Edition, Oxford: Oxford University Press.
- Hamasaeed, Sarhang & Nada, Garrett (2020), “Iraq Timeline: Since the 2003 War”, United States Institute of Peace, 29.05.2020, Erişim Tarihi: 23.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.usip.org/iraq-timeline-2003-war>.
- Hinnebusch, Raymond (2019), “The Arab uprising and regional power struggle”, içinde (editör: Shahram Akbarzadeh) *Routledge*

Handbook Of International Relations in the Middle East, New York: Routledge, ss. 110-124.

- *History.com* (2010), “September 11 Attacks”, 17.02.2010, Erişim Tarihi: 21.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks>.
- Human Rights Watch (2019), *World Report 2019 - Events of 2018*, Erişim Tarihi: 15.02.2025, Erişim Adresi: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf.
- IISS (2024), “Iraq’s response to the conflict in Gaza”, Mart 2024, Cilt 30, Yorum: 06, Erişim Tarihi: 24.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2024/03/iraqs-response-to-the-conflict-in-gaza/>.
- Iqbal, Zaryab & Starr, Harvey (2015), *State Failure In the Modern World*, Stanford: Stanford University Press.
- Kaufman, Joyce P. (2022), *Introduction to International Relations: Theory and Practice*, Third Edition, Londra: Rowman & Littlefield.
- Kéchichian, Joseph A. (2013), “Saddam Hussein’s legacy of sectarian division in Iraq”, The GroundTruth Project, 20.03.2013, Erişim Tarihi: 24.04.2025, Erişim Adresi: <https://thegroundtruthproject.org/saddam-husseins-legacy-of-sectarian-division-in-iraq/>.

- Khoury, Philip Shukry (1987), *Syria and The French Mandate: The Politics of Arab Nationalism (1920-1945)*, Princeton: Princeton University Press.
- Kurşun, Zekeriya, “PANARABİZM”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 18.04.2025, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/panarabizm>.
- Linton, D. H. & Moseley, F. (2007), “The Geological Ages”, içinde (editörler: I. E. S. Edwards & C. J. Gadd & N. G. L. Hammond) *The Cambridge Ancient History, Volume I, Part I: Prolegomena and Prehistory*, Third Edition, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 1-34.
- Loft, Philip & Kirk-Wade, Esme (2024), “The Syrian civil war: timeline, UK aid and statistics”, Londra: House of Commons Library, 19.12.2024, Erişim Tarihi: 09.02.2025, Erişim Adresi: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9381/CBP-9381.pdf>.
- Lynch, Marc (2013), *The Arab Uprising: The Unfinished Revolutions of the New Middle East*, New York: PublicAffairs.
- Mabon, Simon (2020), *Houses Built on Sand: Violence, sectarianism and revolution in the Middle East*, Manchester: Manchester University Press.
- McMillan, M. E. (2016), *From The First World War To The Arab Spring: What's Really Going On In The Middle East?*, New York: Palgrave Mcmillan.

- Owen, Roger (2004), *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, Third Edition, New York: Routledge.
- Öktem, Emre A. (2011), *Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Patrick, Stewart (2011), *Weak Links Fragile States, Global Threats and International Security*, Oxford: Oxford University Press.
- Phillips, Christopher (2020), *The Battle for Syria: International Rivalry in The New Middle East*, (Revised and Updated Edition), New Haven and Londra: Yale University Press.
- Pustorino, Pietro (2010), “Failed States and International Law: The Impact of UN Practice on Somalia in Respect of Fundamental Rules of International Law”, *German Yearbook of International Law*, 53, ss. 727-752.
- Samuels, David J. (2021), *Comparative Politics*, Updated Edition, Second Edition, Hoboken, NJ, USA: Pearson Education.
- Saul, Ben (2021), “Migration, Displacement, Security, and International Law”, içinde (editörler: Robin Geiß & Nils Melzer) *The Oxford Handbook of the International Law of Global Security*, Oxford: Oxford University Press, ss. 413-431.
- Shaw, Malcolm N. (2003), *International Law*, Fifth Edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Shoup, John A. (2018), *The History of Syria*, Santa Barbara, California: Greenwood.

- Suleiman, Ali Haj (2025), “Syria in 2024: A year that changed everything in a war-torn nation”, *AlJazeera*, 02.01.2025, Erişim Tarihi: 09.02.2025, Erişim Adresi: <https://www.aljazeera.com/gallery/2025/1/2/2024-a-year-that-turned-the-tables-in-war-torn-syria>.
- The Fund for Peace - Fragile States Index, “What Does State Fragility Mean?”, Erişim Tarihi: 25.05.2025, Erişim Adresi: <https://fragilestatesindex.org/frequently-asked-questions/what-does-state-fragility-mean/>.
- Thürer, Daniel (1999), “The “failed state” and international law”, *International Review of Red Cross*, Cilt 81, Sayı: 836, Aralık 1999, ss. 731-762.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2017), “Astana’da Düzenlenen Suriye Konulu Uluslararası Toplantı Hakkında Türkiye, Rusya ve İran Tarafından Yapılan Ortak Açıklama, 21-22 Aralık 2017”, Erişim Tarihi: 22.05.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/astanada-duzenlenen-suriye-konulu-uluslararasi-toplanti-hk-ortak-aciklama.tr.mfa>.
- Utucu, Sait Burak & AP (2024), “Suriye’de Baas Partisi’nin eski üyeleri anlatıyor: ‘Baasçı değilseniz herhangi bir işe giremezsiniz’”, *Euronews*, 30.12.2024, Erişim Tarihi: 23.04.2025, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2024/12/30/suriyede-baas-partisinin-eski-uyeleri-anlatiyor-baasci-degilseniz-herhangi-bir-ise-giremez>.

**COMPARATIVE EXAMINATION OF MEDIA MANIPULATIONS:
‘WAG THE DOG’ MOVIE AND IRAQ WAR EXAMPLES IN THE CONTEXT OF
POLITICAL DISCOURSES AND SHAPING PUBLIC PERCEPTION**

İkbal Sinemden OYLUMLU¹

Abstract: This study examines the role of media manipulation in shaping public opinion. The parallels between the movie “Wag the Dog” (1997) and the Iraq War (2003) are examined to explore how media-construed realities influence public perception. While the movie “Wag the Dog” tells the story of the process of manipulating public opinion by creating a fake war with the cooperation of the media and politicians after the sex scandal of the American President, the Iraq War is a similar example in real life where the United States (U.S.) legitimizes the war by constantly keeping the allegations of weapons of mass destruction on the agenda in the media. The study examines how the media frame both events and shape public perception by applying media theories, including Agenda Setting Theory, Framing Theory, the Propaganda Model, and the Spiral of Silence. In the movie “Wag the Dog”, a fake war is created in Hollywood to ensure that the U.S. President’s scandal is forgotten, strategically manipulated to divert the agenda, and presented in the media. The study highlights the significant similarities between the methods and theories employed in the media strategies of the Iraq War and the film, which aimed to suppress anti-war voices within the U.S. globally, as well as create the justifications for the war.

Keywords: *Public Opinion, Manipulation, Wag The Dog, Iraq War, Shaping Public Opinion.*

Article Category: Political Science / International Relations

Date of Submission: 12.06.2025

Date of Acceptance: 21.06.2025

¹ Ph.D, Independent researcher, Political Science and International Relations.
Email: oylumlunator@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-5615-8507.

SİYASİ SÖYLEMLER VE KAMU ALGISININ ŞEKİLLENDİRİLMESİ**BAĞLAMINDA MEDYA MANİPÜLASYONLARI:****‘WAG THE DOG’ FİLMİ VE IRAK SAVAŞI ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI
İNCELENMESİ**

Öz: Bu çalışmada, medya manipülasyonunun kamuoyunun şekillenmesindeki rolü ele alınmaktadır. “Wag the Dog” (1997) filmi ile Irak Savaşı (2003) arasındaki paralellikler üzerinden, medya aracılığıyla kurgulanan gerçekliklerin toplumsal algıyı nasıl etkilediği araştırılmaktadır. “Wag the Dog” filmi, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı’nın seks skandalı sonrası medya ve politikacıların iş birliğiyle sahte bir savaş yaratarak kamuoyunu yönlendirme sürecini anlatırken, Irak Savaşı da ABD’nin, kitle imha silahları iddialarını medyada sürekli gündemde tutarak savaşın meşruluğunu sağlandığı gerçek yaşamdaki benzer bir örneği teşkil etmektedir. Çalışmada, Gündem Belirleme Teorisi, Çerçeveleme Teorisi, Propaganda Modeli ve Sessizlik Sarmalı gibi medya teorileri kullanılarak, her iki olayın medya tarafından nasıl çerçevelendiği ve halkın algısını nasıl şekillendirdiği incelenmektedir. “Wag the Dog” filminde, sahte bir savaşın ABD Başkanı’nın skandalının unutulmasını sağlamak amacıyla Hollywood’da yaratılan ve stratejik olarak gündemin başka bir yöne çekmek için manipülasyon yapılarak medyada gösterilmesi sağlanmıştır. Çalışmada, film ile Irak Savaşı’ndaki medya stratejilerinde ABD’nin kendi halkındaki ve dünyadaki savaş karşıtı seslerinin bastırılmasını hedefleyen ve savaşın gerekçelerini oluşturulurken kullanılan yöntem ve teorilerin önemli benzerliklerine işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kamuoyu, Medya Manipülasyonu, Wag the Dog, Irak Savaşı, Kamuoyunu Şekillendirme.*

Introduction

“Wag the Dog” (1997) is regarded as a seminal film that illustrates how Hollywood producers and political consultants exploit the media to manipulate the public and influence public opinion through collaboration. The film tells the story of a fake war created to cover up the President’s sexual scandal, with 11 days left until the presidential election. The media presents this fake war as real and convinces the public of the reality of the war. “Wag the Dog” is a significant film that thoroughly examines the relationship between media and politics, highlighting the power of media manipulation and its impact on public perception.

In the film, the media techniques used to shape public perception are directly related to the real world. In particular, the 2003 Iraq War has been an important example of the similarities in the context of the manipulation strategies implemented by the U.S. (United States) government using the media to convince the public to go to war. In the Iraq War, the U.S. government used the power of the media to bring the claims of weapons of mass destruction (WMD) to the agenda extensively and presented these claims as evidence to both the U.S. public and the entire world, including the United Nations (UN), as a tool to prove the necessity of war. The fact that the media plays an important role in such manipulations has a remarkable parallelism with the narrative in the movie “Wag the Dog”.

This study aims to examine the relationship between the media and public opinion by comparing the media manipulations in the movie “Wag the Dog” with the Iraq War. The issues of how the public is manipulated through the media and how the war gains public support in the film and reality will be discussed. A detailed comparison will be made of how the media manipulation techniques in the film attempt to influence the public during the Iraq War in reality.

The study aims to answer two questions: “*How is media manipulation in the movie ‘Wag the Dog’ similar to media manipulation in the real world?*” and “*How do agenda-setting, framing, minimal effect, and around-the-flag effect theories function in this context?*”. This article aims to highlight the significance of media manipulation and its role in shaping public opinion during political processes. While the movie “Wag the Dog” illustrates how the media is used as a tool, the reality of the Iraq War also demonstrates the effectiveness of these manipulations. How were the strategies in the movie implemented in real life, and how were their effects on public opinion directed? In search of answers to these questions, an analysis

will be made based on media theories. In this context, the theoretical framework is shaped by the theories used in the formation of media and public opinion.

In international relations, while states determine their foreign policies with a rational approach, realist theorists emphasize the importance of power and interest relations. According to Morgenthau² and Waltz³, the most important motivation of states in international relations is the protection of their national interests. In this context, the Iraq War is evaluated as an intervention carried out by the U.S. to protect its national interests in the Middle East. The U.S. used the media as a tool during the war to accept the legitimacy of its interests. State interests have been supported through the media and reflected in public opinion. Similarly, in the movie “Wag the Dog”, media manipulation for the protection of interests, strategies used to manage the crisis and protect political interests were reflected on the silver screen with a symbolic expression. In this context, the media plays a crucial role in the protection and defense of state interests in international relations. In this context, the study drew on the following theories and literature to analyze the relationship between the media and public opinion.

Agenda Setting Theory is based on the study of which issues the media presents to the public, highlighting and directing the public’s interest and focus. This theory was effectively applied both in the movie and in the Iraq War, which served as a case study. In the movie, the news that emphasized that the country was under threat was put on the agenda in order to mask the President’s sex scandal, and the chemical and nuclear weapon threat in Iraq was used to legitimize the war by using the media.

Framing Theory was used in the comparison of the movie and the Iraq War in the study. This theory enables comparisons to be made, explaining how the media shapes and presents events or subjects during the study, and how the audience perceives and views them.

This is a part of the political life of leaders in which they direct public opinion. Especially in times of crisis, leaders utilize the media to promote various agendas. In this context, the “*Minimal Effect*” theory will be used to analyze the movie “Wag the Dog” in the study. The “*Minimal Effect Theory*” argues that the media’s power to create a direct effect on the public is limited. According to the Minimal Effect Theory, the media is more effective in reinforcing the existing views of the public rather than changing their attitudes and values. The study

² Hans Joachim Morgenthau (1948), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Knopf.

³ Kenneth Neal Waltz (1979), *Theory of International Politics*, Addison-Wesley.

conducted by Lazarsfeld, Berelson, and Gaudet revealed that the media effect is limited and that individuals process the information they receive from the media by making it compatible with their existing attitudes. According to the Minimal Effect Theory, the agenda is created in two ways.⁴

One of these is the Diversion Effect, which refers to the solution of a problem or crisis experienced by the leader or government in domestic politics by creating an artificial problem in foreign policy. This type of approach is understood by analyzing the relationships between events. A real or artificial problem created in foreign policy is also used to ensure the unity of citizens and to create the perception that the country's integrity is under threat, which is often amplified by the media. In this context, another component of the Minimal Effect Theory, the "*Rally 'Round the Flag Effect*" method, is used. This method is primarily used to address any problems experienced within the country or to implement any desired application by the government, while also addressing agenda with the issue in foreign policy. Although this method is simple, it is an approach with a strong impact. Minimal Effect Theory is a method by which leaders direct public opinion.

When using information that comes to the media, everyone is treated the same. While standardization is being carried out, the levels of standards are restructured by the media to create a perception, thereby imposing events on the public or creating an agenda as the government desires. In this method called "*Priming*", some events are strongly constructed to attract attention to the agenda, while some problems are ignored and not given space in the media.

1. Theoretical Approaches Used in Media Manipulation

The primary purpose of including the theories of Agenda Setting, Framing, Propaganda Model, Spiral of Silence, Diversion Effect and Rally 'Round the Flag Effect to explain the processes of media manipulation, propaganda, and public opinion management is important in terms of creating the theoretical infrastructure based on literature for the comparison of the movie "*Wag the Dog*" and the Iraq War (2003). However, while political leaders' communicators manipulate the media, they sometimes use one of these methods and sometimes a combination of them. In the movie and the real world, during periods of national and international crisis, political communicators attempt to save politicians or leaders and divert the public's attention to another phenomenon or event.

⁴ Paul Felix Lazarsfeld & Bernard Berelson & Hazel Gaudet (1944), *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*, Columbia University Press.

In this context, it would be beneficial to briefly outline the theories employed. The Agenda Setting Theory is an approach that suggests that mass media determine which issues will be discussed in public.⁵ According to this theory, the media shapes societal priorities by selecting news and allocating more space to specific issues. Especially during wartime, the media can influence public opinion towards a particular point of view in a manner that serves the strategic interests of governments. For example, before the Iraq War, the American media increased support for the war by keeping the U.S. government's weapons of mass destruction (WMD) claims on the agenda.⁶ A similar process is also depicted in the movie "Wag the Dog", where a fake war scenario is presented as real to the public through the media.

Framing Theory is an approach that examines how the media presents certain events and issues and how this presentation style shapes public perception.⁷ In his Framing Theory analysis, Erving Goffman (1974) examines how the media gives meaning to social events and the effects of these meaning-making processes on the public.⁸ In this sense, the media determines how the public perceives events by placing them in a specific context. The media can influence the way the audience perceives events by highlighting certain events or using certain discourses. As can be seen in the example of the Iraq War, the media tried to justify military intervention by using positive frames such as "*we are bringing freedom*".⁹ A similar Framing strategy is applied in the movie "Wag the Dog", where a political scandal is attempted to be covered up by diverting the public's attention to a fake war.

The Propaganda Model, developed by Noam Chomsky and Edward S. Herman, explains how the media operates within the capitalist system and how it protects the interests of the government and large capital groups.¹⁰ According to this model, media content is determined and reflected to the public based on five basic elements: media ownership, advertising revenues, news sources, criticism mechanisms, and ideological control. As in the example of the Iraq War, it was seen that large media organizations supported government policies by

⁵ Maxwell.E. McCombs & Donald L. Shaw (1972), "The Agenda-Setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 36, no: 2, pp. 176-187.

⁶ Richard Matthew Entman (1993), "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm", *Journal of Communication*, Vol. 43, no: 4, pp. 51-58.

⁷ *Ibid.*

⁸ Erving Goffman (1974), *Frame analysis: An essay on the organization of experience*, Harper & Row.

⁹ Noam Chomsky (2002), "Restoring rights: The assault against freedom and democracy", *Contemporary Justice Review*, Vol. 5, no: 2, pp. 103-119.

¹⁰ Noam Chomsky & Edward. S. Herman (1988), *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, Pantheon Books.

reporting pro-war news.¹¹ In the movie “Wag the Dog”, the media is also depicted as a propaganda tool directed by the government.

The Spiral of Silence Theory, developed by Elisabeth Noelle-Neumann, posits that individuals tend to avoid expressing opinions that contradict the majority and remain silent due to a fear of social isolation.¹² This is an important theory that explains how dominant discourses supported by the media can suppress dissenting opinions. In this sense, voices opposing the war in the U.S. during the Iraq War were marginalized by the media, either defined as isolated incidents by the mainstream media, or could not find enough space for themselves among dissenting voices.¹³ In the movie “Wag the Dog”, as well, the media suppresses dissenting voices by insisting on broadcasting a particular narrative and discourse regularly, choosing the method of forcing the public to accept it, and not giving space to dissenting voices.

The Diversion Effect is an approach that suggests the media deliberately creates alternative agendas to divert the public’s attention from major political and economic crises.¹⁴ The application of this strategy is demonstrated in the movie “Wag the Dog”. In the movie, a fake war agenda is created to cover up the sex scandal involving the U.S. President. In comparison, a similar strategy was used before the Iraq War, in order to prevent domestic political problems from being discussed in the U.S., by creating the phenomenon of external enemies and terrorism and ignoring them.¹⁵ This theory suggests that the public’s support for their leaders tend to increase during times of crisis.¹⁶ Wars can increase the popularity of governments and Presidents by increasing national unity and solidarity.

According to Hetherington and Nelson, the rapidly increasing approval rate of George W. Bush after the September 11 (9/11) attacks is a good example of this effect.¹⁷ Similarly, in the movie “Wag the Dog”, a fake crisis was created to increase the leader’s support in the public.

¹¹ Robert E. Kelley (2023), “Twenty years ago in Iraq, ignoring the expert weapons inspectors proved to be a fatal mistake”, Stockholm International Peace Research Institute, Date of Accession: 02.02.2025 from <https://www.sipri.org/commentary/essay/2023/twenty-years-ago-iraq-ignoring-expert-weapons-inspectors-proved-be-fatal-mistake>.

¹² Elisabeth Noelle-Neumann (1974), “The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion”, *Journal of Communication*, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1974.tb00367.x>.

¹³ Oliver Boyd-Barrett (2004), “Understanding: The Second Casualty”, in (eds. by Stuart Allan and Barbie Zelizer) *Reporting War*, London: Routledge, pp. 25-42.

¹⁴ Jon D. Miller (2004), “Public understanding of, and attitudes toward, scientific research: What we know and what we need to know”, *Public Understanding of Science*, Vol. 13, no: 3, pp. 273-294.

¹⁵ Deepa Kumar (2006), “Media, war, and propaganda: Strategies of information management during the 2003 Iraq War”, *Communication and Critical/Cultural Studies*, Vol. 3, no: 1, pp. 48-69.

¹⁶ John E. Mueller (1973), *War, Presidents, and Public Opinion*, New York: Wiley.

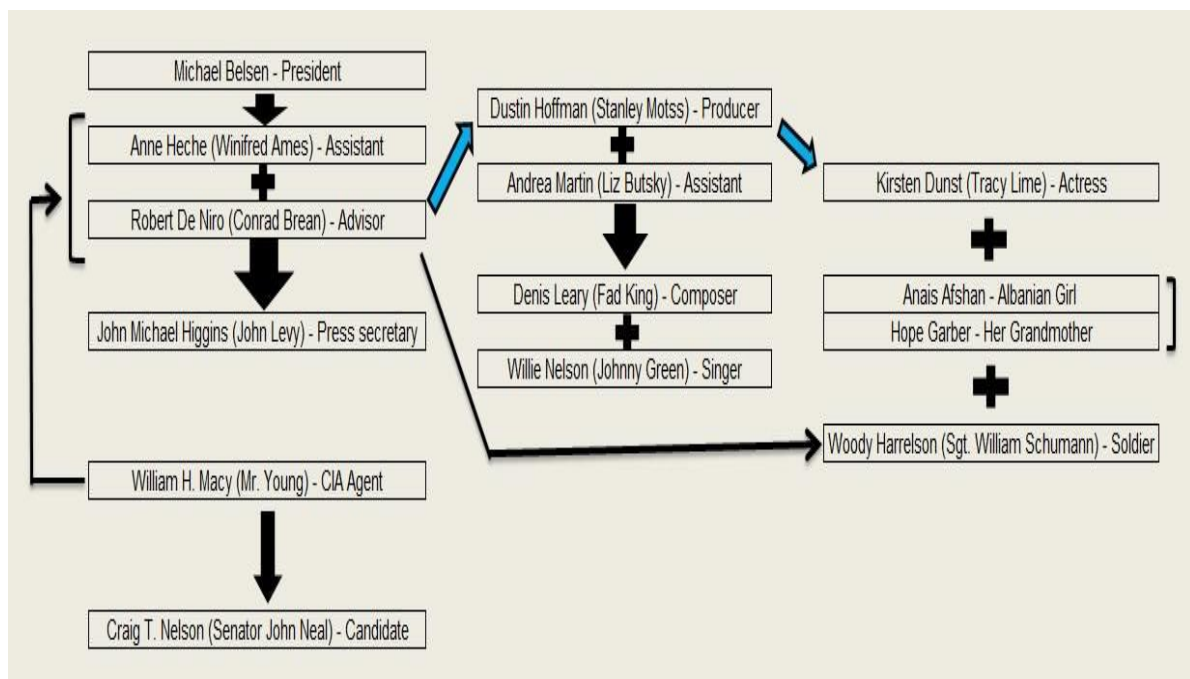
¹⁷ Marc J. Hetherington & Michael Nelson (2003), “Anatomy of a rally effect: George W. Bush and the war on terrorism”, *PS: Political Science & Politics*, Vol. 36, no: 1, pp. 37-42.

According to the literature review and theoretical context, media manipulation is seen as a powerful political tool for leaders and governments. Strategies such as Agenda Setting, Framing, Propaganda Model and Distraction were used effectively both in the real world and in the movie “Wag the Dog”.

2. Examination of Main Themes and Manipulation Strategies in ‘Wag the Dog’ Movie

The similarities between the media manipulation strategies of the war in Iraq (2003) and the studies on shaping public opinion will be examined by the theoretical framework. The findings will be presented at the end of the section, following a discourse and content analysis conducted using the qualitative research method. First, the subject and story of the film are given, and the main themes and manipulation strategies are examined in comparison with the Iraq War. At the beginning of the movie, there are eleven days left for the presidential elections in the U.S. A crisis arose when it was learned that the news of one of the daughters of the “*Firefly*” delegation visiting the President, that the President had sexually harassed her, would be reflected in the media. The President went on a trip to China and left the solution of the incident to his team. After the news that the President’s team would be reflected in the media, it is seen in the film that experienced consultant Conrad Brien was brought to the head of the team to cover up the sex scandal and divert the public’s attention. After this stage, Brien’s solution approaches emerge. The plot of the events and the relationships between the characters are schematically shown in **Figure I**.

Figure I. Relationships Between Characters in ‘Wag the Dog’ movie¹⁸

¹⁸ **Note:** The figure was created by the author.

Brien first prefers to gain time and has the press explain that the President will arrive in the country a day late due to illness. After this, the advisor, who primarily wants to draw attention to a different direction than the sex scandal, creates a fictional war and directs people's attention from the sex scandal to the war. In this context, it is seen that the Priming Theory is applied firmly in this example at the first stage. The President's illness did not take up much of the agenda. The public cannot be distracted by an illness for 11 days, and the agenda needs to be changed with a strong and convincing event. By this method, the news that the non-existent bomber plane B3 was sent with the assumption that there was a nuclear bomb in Albania, even though there was no such bomb in Albania, was leaked to the media.

However, the news needs to be convincing. Thereupon, the advisor goes to Hollywood producer Stanley Motss to create a fictional war. The U.S. media made a similar manipulation regarding the issue of weapons of mass destruction in the Iraq War. This manipulation was carried out in both the U.S. and world press and initiated the process that resulted in the UN delegation going to Iraq to investigate whether there were weapons of mass destruction in Iraq. **Figures II** and **III** below reflect the press reports from the investigations conducted by UN officials in Iraq in 2002. Even though the investigations determined that there were no such weapons, it was understood in later years that the news reflected in the media was manipulated by the interests of the U.S. In this context, it would not be wrong to say that the Iraq War was started by using media manipulation tactics.

Figure II. An IAEA inspector is taking smear samples at a machine factory in Iraq during weapons inspections in 2002

Figure III. An IAEA inspector is taking smear samples at a machine factory in Iraq during weapons inspections in 2002

Motss' team begins to prepare the visuals of the Albanian war and the war scenarios to make them believable. During the preparation phase, the dialogues between the consultant and the producer on how and in what way the shots will be edited are important. In the movie, dialogues are presented about the fact that the public only remembers a part of the wars and that it is essential for the media to include believable scenes in order to influence the public. What is understood from the dialogues is that the consultant and the director successfully applied the Diversion Theory. During the brainstorming for believability in the first stage of the editing of the war; *"We made a 1/10 scale model in the First Gulf War and bombed it"*, the consultant said, *"We were there for real"*, and when the director asked the question, *"Maybe we were there, maybe we never went"*. Then, the idea that there was an atomic bomb in Albania was put forward, but since it was thought to be unrealistic, the suitcase bomb was edited. Similarly, during the 2003 Iraq War, news of the existence of Weapons of Mass Destruction (WMD) in Iraq was regularly reported in the media. At the same time, media reported on the TV or other communication tools that Albanian terrorists placed the bomb on the U.S.-Canadian border.

In the movie, a victimized village girl escaping from the bombardment with her cat was used in a studio environment to increase the credibility of the war and to manipulate the media. These fictional images, as reflected in the media, were supported by a press release. In addition, the President's sex scandal not only became an incident ignored in the press, but also the President's vote rate began to increase. After it was determined that there was no suitcase bomb on the Canadian border and the CIA leaked information to the rival presidential

candidate that there was no war, it became impossible for the fictional war to remain on the agenda for a long time. In this case, after the President's team understood that the fictionalized victimized girl image could not keep the agenda on long enough, a scene was prepared with the little girl and her grandmother holding out the first ear of harvest to the President, in which the Albanian people would show their sympathy for the President. According to this scenario, the little girl will hand the first ear of the harvest to the President who returned from China, which is traditional in Albania, at the airport, and the President will give his coat to the grandmother who got wet in the rain, thus America will show respect for Albanian traditions and express that it approaches the civilian population with compassion and protects them.

After this, the rival presidential candidate was forced to state through the press that the war was over, as he could not claim there was no war due to his presidential election strategy. This statement, which was made seven days before the elections, brought a new scenario to the agenda. In the new scenario, the 3.0.3 Company, which was secretly deployed to Albania, was established, and a soldier from this company was taken prisoner behind enemy lines. An operation was then organized to rescue the soldier and bring him back to the country. Within the scope of the scenario, the message written on the sweater of the captured soldier in Morse code was served to the media, appealing to the people's patriotic feelings. The message on the sweater was sloganized as "*Mother Courage*", and the name of the soldier was chosen from among the units conducting Pentagon special operations to be fictionalized in propaganda. A song was composed to stimulate patriotism and aimed to gather the public's perception under the American flag.

It is seen that all the media studies conducted above are based on the "*Rally 'Round the Flag Effect*" theory. The effective construction and implementation of this method yield good results. As will be seen in the rest of the movie, the hero soldier's name was chosen as Schuman, and patriotic feelings were given a second priority. The second slogan was determined to be "*thrown aside like an old shoe*", and old sports shoes were hung on all American streets as part of the campaign. The well-constructed campaign was strengthened by the slogan and the song "*Good Old Shoes*", which was created as an image from the 1930s, inspired by people throwing shoes at sports matches.

The most important feature of "*Rally 'Round The Flag Effect*" is that it is an effective method despite its simplicity. The constructions mentioned above in the movie are aimed at strengthening the effect of efforts to bring the captured soldier back to the country five days

before the election. The producer conveys this effect in the film by stating that the captured soldier should appear after the election results are received, and that support for the President depends on the soldier not being revealed to the public. As the President's vote rate increased and the sex scandal began to be forgotten, the rival presidential candidate's insistence on showing the soldier to the public began to appear in the media. Thereupon, the press spokesperson informed the media that the captured soldier would be brought to the military airport, Andrews Air Base, and would be personally greeted by the President. The plane crashed due to adverse weather conditions, and the press was informed that the soldier had survived with injuries. However, a change was made to the script as a result of the soldier being shot and killed outside of the plan. The producer designed this change in a way that would increase the public's loyalty to the American president. The scenario of the rescued captured soldier was replaced by a magnificent military funeral ceremony for the heroic soldier who died while being brought in due to his injuries. After the final scenario was staged skillfully, the President's vote rate increased in the remaining days, and he gained election success. The images between the military funeral ceremony scene in the film and the real scene are the same. The similarities between the scene in the movie (**Figure IV**) and the real scene (**Figure V**) are compared in the photographs below.

Figure IV. The hero soldier ceremony scene in the movie

Figure V. The hero soldier's ceremony scene in real life

The U.S.-Albania war, which was fictionally designed in the film studio, is seen at the end of the film as the bombing being claimed by a group of Albanian terrorist organizations. Similarly, before the Iraq war in 2003, U.S. leaders and UN representatives used their media power to convince the UN and allied countries that there were Weapons of Mass Destruction in Iraq. After 9/11, the U.S. tried to convince the public with publications emphasizing the relations of Al-Qaeda members with Iraq and Afghanistan. This was understood years after the war that the U.S. carried out these manipulations. In fact, in the next elections in the U.S., these manipulations and military losses caused political difficulties for Bush's party as a propaganda tool. "Wag the Dog" contributes to our understanding of and making sense of the complexities of the relationships between the media, government, and politics through popular culture. The main characters in the film, Conrad Brean and Stanley Motss, created a fake war to cover up a scandal created involving the President just before the election and presented it to the press through their personal relationships. The media manipulation used in this film is one of the simplest and most effective methods used to shape public perception. The fake war in the film, scripted and shot in a studio, presented the audience with a reality that was organized by the media and shaped by the security threat to the public.

When examining the Iraq War, it can be said that the U.S. government employed a similar strategy to the manipulation method depicted in the film. While the U.S. media continued to inform the public about the threats against Iraq constantly, it frequently included news about Saddam Hussein having chemical weapons and weapons of mass destruction in its agenda. The aim of constantly spreading such news was to ensure the legitimacy of a war with Iraq

among the public. This parallelism between the media strategies in the film and the real world is significant in highlighting the power of media manipulation and its influence on public opinion.

In the first stage of the comparative analysis of the content and discourses used in the film *Wag the Dog* and the Iraq War, the Media Manipulation Analysis used in the film and the Iraq War was included.

2.1. Media Manipulation Analysis in *Wag the Dog*

The “*Wag the Dog*” movie begins with a fictional war created to cover up the President’s sex scandal. The war, created by the scriptwriters at the film studio, was announced to the public through the media to cover up the President’s scandal. This method illustrates the formation of public opinion and the media’s impact on the public. The power of media manipulation in the movie is based on how war is presented as a “*real*” event in news bulletins and how the public is convinced of this news. The film provides an important example of the effective use of propaganda tools and how the public’s thoughts can be directed by political communicators and leaders through the media in the direction they want. The most effective strategy used in the movie is to reflect the war to the public through visual media. The reality of the war is shaped by the President’s political communication staff and producers, and this reality is presented to the public through media outlets with which they are in contact and are considered reliable by the public. At the same time, the film reflects that media manipulation is not only a product of political discourse but also culturally influenced by the public. The manipulation strategies between the film and the Iraq War in 2003 are compared in **Table I**.

Table I. Comparing Manipulation Strategies in *Wag the Dog* and the Iraq War

Manipulation Strategies	<i>Wag the Dog</i>	Iraq War (2003)
Creating Fake Threats	Creating a fake war to cover up the scandal.	Creating threats through weapons of mass destruction and Saddam’s terrorist connections.
Use of Media	The media is used to create a fictional reality of war.	The media is used to justify and legitimize war.
Directing the Public	The public is convinced of the movie’s fictional war.	Public approval of war is based on government evidence.

In the movie, a fake war was planned to cover up the scandal and divert public attention. It can be seen that the method used in the movie was also applied in a similar way in the Iraq War. The public was convinced by regular broadcasts through the media that there were weapons of mass destruction in Iraq and that Iraq posed a terrorist threat. However, the truth that emerged in later years was that there were no weapons of mass destruction in Iraq and that there was no terrorist threat. Despite this, the media continued to make these broadcasts, as will be seen in the next heading.

2.2. Media Manipulation in the Iraq War

During the Iraq War, the U.S. government conducted intense propaganda through the media. This propaganda was designed to constantly share with the public the claims that Saddam Hussein had weapons of mass destruction. The written and visual media used news that constantly emphasized that Iraq posed a threat, and ensured that the people in the U.S. and some NATO allied countries approved the war. In this strategy, the U.S. press and media were constantly provided with news about weapons of mass destruction in order to start the war, and the justification and legitimacy of the war were created. In this context, the media and press organs shaped public perception of the subject by disseminating the justifications for the war, as seen in the movie. For example, Colin Powell's well-known presentation at the United Nations was made to ensure the legitimacy of the war. The media was used as an important tool to spread this presentation and influence public opinion by constantly broadcasting it. The media constantly emphasized the threats in Iraq, and with this method, they aimed to convince the public of war through the media. The manipulation of the media in the Iraq War and the manipulation in the movie are compared in **Table II**.

Table II. Characteristics of Media Manipulation in the Iraq War

Manipulation Feature	Wag the Dog	Iraq War (2003)
The Media's Threat	The media is manipulating the public by creating a fake war.	The media convinced the public to go to war using Saddam's threats.
Constructing the Reality of War	The public was led to believe in the reality of the war through the media's portrayal of a fake war.	The claim that there were weapons of mass destruction in Iraq was constructed by the media, creating public legitimacy.
Manipulation of Public Opinion	The media has convinced the public of the legitimacy of the war.	The media convinced the public of the war's necessity and legitimacy.

2.3. The Blurred Area Between Reality and Fake

In both the "Wag the Dog" movie and the Iraq War, the line between reality and fakeness is seen to be blurred. "Wag the Dog" manipulates the audience's perception of the reality through the media, challenging their beliefs about the nature of war. In the Iraq War, the media increased the public's support for the war by presenting the war and threats in a way that would lead to the perception that they were real. Media manipulation in the film is as one of the important tools used to construct reality. While performing this manipulation, it is observed that war images shape the public's perception and significantly influence the public's social and cultural perceptions. During the Iraq War, news prepared by the media was disseminated using a similar method to influence public support for the war. **Table III** shows how the construction of the blurred areas between reality and fakeness is shaped.

Table III. Construction of the Line Between Reality and Fake

Criteria	Wag the Dog	Iraq War (2003)
Reality Formation	The reality of the fake war has been constructed through the media.	By sharing the reasons for the war with the public, the media created reality and legitimacy.
Audience Perception	The audience is led to believe that the fictional war is real.	Public opinion believed that Iraq posed a threat.
Power of the media	The media has presented a fictional reality to the public.	The media shared the reality of the war with the public.

3. Media Manipulation and Discourse Comparison

In this section, the similarities and differences between media manipulation and propaganda techniques in the movie “Wag the Dog” and the war discourses in real international politics and the world are analyzed. Using the discourse and content analysis method, the events and discourses in the film are compared with historical examples.

3.1. Media Manipulation and Agenda Setting

According to the Agenda Setting Theory, the media shapes public perception by determining which issues will be brought to the public’s attention and from which perspectives they will be discussed. In the movie “Wag the Dog”, the media creates a fake war to cover up a scandal and imposes the perception that this war is real on the public.¹⁹ In the real world, a similar strategy was employed by the U.S. government prior to the 2003 Iraq War. The claim of weapons of mass destruction was constantly emphasized through the media, and public support for the war was ensured.²⁰ Agenda-setting strategies appear to be used as a means of directing the masses in both cases.²¹ **Table IV** below shows that agenda-setting strategies were used as a means of directing the masses in both cases.

Table IV. Agenda-Setting Strategies: Movies and the Real World

Strategy	Main Discourse Structure of Wag the Dog	Iraq War Main Discourse Structure
Creating a fake crisis	Declaring a fictitious war in Albania	Allegations of weapons of mass destruction in Iraq
Presentation via media	War propaganda with fake images Liberation of Albania	Presenting the Iraq war as a “freedom operation” on <i>CNN</i> and <i>Fox News</i>

3.2. Framing and Discourse Comparison

Public perception is influenced by the way events are presented to society from specific perspectives through the media. While war is framed in discourses of “*heroism and sacrifice*” in the movie “Wag the Dog”, it is evident that the same discourse language is also used in the real world. In **Table V**, according to the discourse analysis, the idea that the war is just and

¹⁹ Maxwell.E. McCombs & Donald L. Shaw (1972), “The Agenda-Setting Function of Mass Media”.

²⁰ Douglas Kellner (2005), “Media propaganda and spectacle in the war on Iraq: A critique of U.S. broadcasting networks”, *Critical Discourse Studies*, Vol. 2, no: 1, pp. 41-64.

²¹ *Ibid.*

inevitable is supported by visuals in both the film and the written press and media during the Iraq War.²²

Table V. Framing Discourse Comparison

Discourse Type	Discourses Used in the “Wag the Dog”	Discourses Used in the Iraq War (2003)
The Discourse of Heroism	“We need brave soldiers”	George W. Bush’s “ <i>Heroic soldiers who defend freedom</i> ” speech
Emphasis on Sacrifice	“War is necessary for the good of our country”	Tony Blair’s statement “ <i>This war is being fought for world peace</i> ”

3.3. Diversion Effect Comparison

The Diversion Effect is described as a strategy to create alternative agendas to cover up political scandals.²³ The Diversion Effect is an effective strategy in media manipulation, and it is observed to be applied both in the movie and in real-world situations. In the movie “Wag the Dog”, a fake war is created to forget the scandal of the President. Similarly, media manipulations for distraction are frequently used in the real world. **Table VI** below includes a comparison of the movie and the Iraq War.

Table VI. Using the Diversion Effect: Movie vs. Real World

Strategy	Example from the Movie ‘Wag the Dog’	Examples of the Iraq War (2003) and the Clinton Sex Scandal
Cover-up of political scandal	Creating a war to forget the President’s scandal	Clinton’s attack on Sudan and Afghanistan to take the Lewinsky scandal off the agenda
Direction of the media	Media broadcasts fake war footage	The use of “ <i>shock and awe</i> ” propaganda in the 2003 Iraq War

²² Richard Matthew Entman (1993), “Framing: Toward clarification of a fractured paradigm”, pp. 51-58.

²³ Jon D. Miller (2004), “Public understanding of, and attitudes toward, scientific research: What we know and what we need to know”, pp. 273-294.

3.4. Rally 'Round the Flag Effect

Mueller states that during times of war, the public's support for their leaders tends to increase, as does the leaders' political popularity.²⁴ One of the example that parallels the increase in the President's approval rating due to the fake war in the movie "Wag the Dog" is the sudden rise in President George W. Bush's approval rating after the 9/11 attacks.²⁵ This effect appears to be directly related to the way governments manage crises.²⁶ In this context, the "*Rally 'Round the Flag Effect*" is frequently used by leaders in times of crisis.

Table VII. Rally 'Round the Flag Effect Samples

Leader	The Structure of the Crisis Situation	Change in Approval Rates in the Presidential Election
The President (Movie)	Creating a fake war	20 % increase
George W. Bush	9/11 attacks	35 % increase

According to the analysis results, the media manipulation techniques depicted in the movie "Wag the Dog" largely overlap with those used in real-world war propaganda. "*Agenda Setting*", "*Framing*", "*Diversion Effect*", and "*Rally 'Round the Flag*" effect stand out as strategies frequently used in crisis periods in both the movie and historical events. The analysis tables reveal the critical role that the media plays in shaping public perception. In addition, while free media has a crucial place in democratic countries in setting the agenda, informing the public, and forming public opinion, it is equally important for the media to comply with fundamental ethical principles, such as verifying the information receives and not publishing confirmed misinformation. However, the impartiality of the media is also an important issue, and the press must maintain its impartiality.

On the other hand, the media makes an event mentally constructible, causing everyone to perceive it in the same way. It is also seen that media tools are open to manipulation when used today. In the scenes from the movie examined in this study, it is evident that the media is susceptible to manipulation, allowing leaders or their teams to direct the media to report a manner that suits the leader's interests.

²⁴ John E. Mueller (1973), *War, Presidents, and Public Opinion*.

²⁵ Marc J. Hetherington & Michael Nelson (2003), "Anatomy of a rally effect: George W. Bush and the war on terrorism", pp. 37-42.

²⁶ John E. Mueller (1973), *War, Presidents, and Public Opinion*.

One of the dialogues in the movie includes the phrase “*If the TV says it, it is true*”. Based on this principle, the scandals and crises in which the leader is involved can be reported in the direction the leader wants, using various methods. It is clearly understood in the movie how the “*Diversion Effect*” approach is implemented with a skillfully constructed scenario. In the movie, the President’s sex scandal was intended to be forgotten, and a major event was needed for this. This major event was a war that was determined and planned within the framework of foreign policy. While the war was being planned, concepts such as democracy and human rights were highlighted. The fictional war was animated using cinema technology. In the Iraq War, it was seen that discourses were developed based on the concepts of “*democracy*”, “*human rights*”, and “*terror*” in the movie, and “*Weapons of Mass Destruction*” were used as the main discourse in the Iraq War.

In the movie, after the war plot was revealed, a new scenario was produced by using the “*Rally ‘Round the Flag Effect*” approach, highlighting the people’s sensitivities towards their country, flag, and fighting soldiers. As can be seen in the movies’ scenes, every detail was meticulously calculated and presented to the media. It focused on details, including the process from the introduction of a newly composed song from the 1930s to the rescue of the heroic soldier. Solutions were also produced to the disruptions in the plans at the same speed. One of the elements that emerged at the end of the movie and would shake the public most deeply was staged masterfully. An ordinary soldier who was a prisoner was portrayed as a heroic soldier and managed to gather the public under the flag with a magnificent military ceremony held in his honour after his death from wounds. It is known that similar heroic stories in the film were reflected in U.S. written and visual media throughout the Iraq War and were disseminated to the world media. Additionally, the U.S. government made continuous broadcasts through the media to ensure the support of its people for the war effort.

As a result, politicians and leaders often employ Minimal Effect Theory, knowingly or unknowingly, to address problems in their political lives and ensure that the public supports them. However, politicians manipulate the media’s public opinion formation processes in various ways. The public’s trust in the media and the media’s effect on the public can be skillfully managed by politicians or their teams. As seen in the movie, to ensure the plot was reflected in the media and the scandal was covered up, one of the team members used his personal relationships to leak the news to a *Washington Post* reporter.²⁷

²⁷ Peter Baker (2003), “Following is the full text of U.S. Secretary of State Colin Powell’s speech to the United Nations on Iraq”, *The Washington Post*, 05.02.2003, Date of Accession: 17.05.2025 from

The examples of “Wag the Dog” and the Iraq War help understand the power of the media and its role in shaping public perception. Both the media manipulation in the film and the media manipulation strategies employed in Iraq underscore the media’s power to influence the public. It also demonstrates how the media is utilized as a tool in constructing justifications for wars and shaping public opinion.

This study examines the media manipulation processes between the movie “Wag the Dog” and the Iraq War, revealing how the media has become a political tool and shapes social perception. Both the media manipulation in the film and the justifications for the war in the real world reveal the creation of a fictional reality through powerful media strategies and how the public accepts this reality. In this context, suggestions on what the public can do to counter manipulations, based on the findings and theories presented, are included in the conclusion section.

Conclusion

The study is important in demonstrating the close connection between the media and public opinion, and how this connection is utilized as an effective tool, particularly in political processes. The media manipulation in the movie “Wag the Dog”, and its similarities to current events in the real world, as well as the role the media plays in shaping public opinion, are evident. The connection between the main characters in the movie, who collaborate with the media to create a fake war and put pressure on them, and the reality can also be seen in the strategic approach planning applied during the Iraq War.

In the Iraq War, the U.S. government and the media used similar strategies to justify the reasons for the war. They convinced the public to go to war, especially with threats such as weapons of mass destruction. By instilling these threats in the minds of the masses, the media created a strong perception that the war was legitimate, leading the majority of the public to support the war. Similarly, in the movie “Wag the Dog”, the media presented a fake war as real and caused the audience to accept this structure.

Framing Theory played an important role in the analysis of the study. In both the movie and real life, media outlets used events to shape the public’s perception within a specific frame. In the movie “Wag the Dog”, a fake war is created in the media, and the war is based on the necessity of being presented as an “*other reality*”. In this sense, a similar approach is

observed in the Iraq War. During the Iraq War, depending on the basic argument that Saddam Hussein posed a threat through the media, a frame was created through the existence of weapons of mass destruction and terrorist connections, and it was constructed on convincing the public about the necessity of war.

When the analysis is made in the context of the Spiral of Silence Theory, which emphasizes the power of the media in shaping social perception, it is seen that in the Iraq War, the one-sided narratives and discourses presented by the media prevented opposing or alternative views from finding a voice in the media, and directed the majority of the public to the dominant view that war was necessary. It can be said that the fiction created through the portrayal of heroism and security threats in the media manipulation of the film had a similar effect on the public. In both the film and the Iraq War, it is evident that there is no mechanism for the public to question the media's news and the current situation, and successful manipulation techniques are employed to divert their full attention to the necessity of war.

The propaganda model is one of the basic theoretical frameworks of this study. In both the "Wag the Dog" movie and the Iraq War, the media were shaped by powerful political and economic interests, and the public's support for the war was directed in line with these interests. In the Iraq War, the media served to legitimize the war in order to protect the interests of powerful groups such as the U.S. government and the defense industry. Similarly, in the film, media power was utilized as a tool for manipulating interest groups. The "Wag the Dog" movie stands out as a production that blurs the boundaries between reality and fiction. By presenting a fictional reality to the audience, the media prevented them from distinguishing between a fake war and a real war. During the Iraq War, the media shaped the public's perception through constantly repeated news and content, aiming to convince the public, who had difficulty distinguishing between real and imagined situations, about the reasons for the war. As a result, cinema and the media are considered important tools that shape society and contribute to the formation of public opinion. Since cinema, written and visual media have a significant impact on the formation of public opinion, governments and states effectively utilize both instruments as part of their cultural hegemony. The cinema and media sectors have the ability and power to manipulate. For this reason, the movie "Wag the Dog" examined is important in terms of illustrating the effects of the methods applied during the Iraq War (2003) on our real lives, despite being a political satire. Although the film is seen as an entertaining simulation, these applications in real world cause destructive effects ranging from state to individual lives.

The section will conclude with a few suggestions on how the public can distinguish between real and virtual agendas and how to counter manipulative methods based on disinformation. When discussing the concept of media today, the possibility of media being used as a tool for political manipulation becoming more widespread in the future, especially in the digital age, is an increasingly important issue. In this context, developing measures to limit the manipulative power of the media has become an important necessity. Individuals should increase their media literacy, protect the independence of the media, and develop alternative sources.

BIBLIOGRAPHY

- Baker, Peter (2003), “Following is the full text of U.S. Secretary of State Colin Powell’s speech to the United Nations on Iraq”, *The Washington Post*, 05.02.2003, Date of Accession: 17.05.2025 from <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/02/06/irrefutable/e598b1be-a78a-4a42-8e1a-c336f7a217f4/>.
- Boyd-Barrett, Oliver (2004), “Understanding: The Second Casualty”, in (eds. by Stuart Allan and Barbie Zelizer) *Reporting War*, London: Routledge, pp. 25-42.
- Chomsky, Noam (2002), “Restoring rights: The assault against freedom and democracy”, *Contemporary Justice Review*, Vol. 5, no: 2, pp. 103-119.
- Chomsky, Noam & Herman, Edward. S. (1988), *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, Pantheon Books.
- Entman, Richard Matthew (1993), “Framing: Toward clarification of a fractured paradigm”, *Journal of Communication*, Vol. 43, no: 4, pp. 51-58.
- Goffman, Erving (1974), *Frame analysis: An essay on the organization of experience*, Harper & Row.
- Hetherington, Marc J. & Nelson, Michael (2003), “Anatomy of a rally effect: George W. Bush and the war on terrorism”, *PS: Political Science & Politics*, Vol. 36, no: 1, pp. 37-42.
- Kelley, Robert E. (2023), “Twenty years ago in Iraq, ignoring the expert weapons inspectors proved to be a fatal mistake”, Stockholm International Peace Research Institute, Date of Accession: 02.02.2025 from <https://www.sipri.org/commentary/essay/2023/twenty-years-ago-iraq-ignoring-expert-weapons-inspectors-proved-be-fatal-mistake>.
- Kellner, Douglas (2005), “Media propaganda and spectacle in the war on Iraq: A critique of U.S. broadcasting networks”, *Critical Discourse Studies*, Vol. 2, no: 1, pp. 41-64.
- Kumar, Deepa (2006), “Media, war, and propaganda: Strategies of information management during the 2003 Iraq War”, *Communication and Critical/Cultural Studies*, Vol. 3, no: 1, pp. 48-69.

- Lazarsfeld, Paul Felix & Berelson, Bernard, & Gaudet, Hazel (1944), *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*, Columbia University Press.
- McCombs, Maxwell.E. & Shaw, Donald L. (1972), "The Agenda-Setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 36, no: 2, pp. 176-187.
- Miller, Jon D. (2004), "Public understanding of, and attitudes toward, scientific research: What we know and what we need to know", *Public Understanding of Science*, Vol. 13, no: 3, pp. 273-294.
- Morgenthau, Hans Joachim (1948), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Knopf.
- Mueller, John E. (1973), *War, Presidents, and Public Opinion*, New York: Wiley.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1974), "The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion", *Journal of Communication*, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1974.tb00367.x>.
- Waltz, Kenneth Neal (1979), *Theory of International Politics*, Addison-Wesley.

SON YILLARDA TÜRKİYE-İSPANYA İLİŞKİLERİ VE MEDENİYETLER İTTİFAKI GİRİŞİMİ

Ozan ÖRMECİ¹

Öz: Türkiye ile İspanya ilişkileri, son yıllarda, bu konuda fazla yazılıp çizilmemesine karşın, oldukça uyumlu ve müttefiklik ruhuna yakışır şekilde ilerleyen araştırılması gereken bir husustur. Türkiye’deki İslamcı eğilimli hükümetin Avrupa’daki en yakın müttefik ve destekçilerinden olan İspanya, özellikle Filistin Sorunu konusundaki duruşu, İslamofobi’ye karşı mücadelesi ve Türkiye ile birlikte liderliğini yaptığı Medeniyetler İttifakı girişimiyle Türkiye’de takdir toplamaktadır. Bunun yanı sıra, iki ülke arasında son dönemde yoğunlaşan ekonomik ilişkiler ve askeri teknoloji alanındaki iş birliği, iki devleti birbirine yakınlaştıran faktörlerdendir. Bu çalışmada, Türkiye-İspanya ilişkileri farklı boyutlarıyla değerlendirilecek ve Medeniyetler İttifakı girişimi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye-İspanya ilişkileri, Recep Tayyip Erdoğan, Pedro Sánchez, Medeniyetler İttifakı, José Luis Rodriguez Zapatero.*

Article Category: International Relations

Date of Submission: 30.06.2025

Date of Acceptance: 17.07.2025

¹ Siyaset Bilimi Profesörü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (İngilizce) Bölümü, İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Email: ozanormeci@kent.edu.tr / ozanormeci@gmail.com.

ORCID: 0000-0001-8850-6089.

TURKISH-SPANISH RELATIONS IN RECENT YEARS AND THE ALLIANCE OF CIVILIZATIONS INITIATIVE

Abstract: Although not much has been written about it in recent years, relations between Türkiye (Turkey) and Spain have been progressing in a harmonious and alliance-like manner, which deserves further investigation. Spain is one of the closest allies and supporters of Türkiye's Islamist-leaning government in Europe and is especially admired in Türkiye for its stance on the Palestinian Question, its fight against Islamophobia, and the Alliance of Civilizations initiative, which it co-leads with Türkiye. In addition, the recently intensified economic relations between the two countries and cooperation in the field of military technology are among the factors that bring the two states closer to each other. In this study, Türkiye-Spain relations will be evaluated in different dimensions and the Alliance of Civilizations initiative will be examined.

Keywords: *Turkish-Spanish relations, Recep Tayyip Erdoğan, Pedro Sánchez, Alliance of Civilizations, José Luis Rodríguez Zapatero.*

Giriş²

Türkiye ile İspanya ilişkileri, son yıllarda, bu konuda fazla yazılıp çizilmemesine karşın, oldukça uyumlu ve müttefiklik ruhuna yakışır şekilde ilerleyen araştırılması gereken bir husustur. Türkiye'deki İslamcı eğilimli hükümetin Avrupa'daki en yakın müttefik ve destekçilerinden olan İspanya, özellikle Filistin Sorunu konusundaki yapıcı insani duruşu, İslamofobi'ye karşı açıktan mücadelesi ve yıllardır Türkiye ile birlikte liderliğini yaptığı Medeniyetler İttifakı girişimiyle Türkiye'de takdir toplamaktadır. Bunun yanı sıra, iki ülke arasında son dönemde yoğunlaşan ekonomik ilişkiler ve askeri teknoloji alanındaki iş birliği, iki devleti birbirine yakınlaştıran önemli faktörlerdendir. Bu çalışmada, Türkiye-İspanya ilişkileri farklı boyutlarıyla değerlendirilecek ve Medeniyetler İttifakı girişimi incelenecektir.

Bu bağlamda, iki ülkenin ilgili Bakanlıkları ve resmi kuruluşlarının internet sitelerinden, iki ülkenin üst düzey siyasi otoritelerinin basın açıklamalarından ve çeşitli ikincil kaynaklardan derlenen bilgiler doğrultusunda yazılan bu makalede, ilk olarak Türkiye-İspanya ilişkilerinin tarihçesine kısaca göz atılacak, daha sonra da ikili ilişkilere dair güncel gelişmeler özetlenecektir. Makalenin üçüncü bölümünde iki ülkenin ekonomik ilişkileri mercek altına alınacak, dördüncü bölümde ise kültürel ilişkiler değerlendirilecektir. Makalenin beşinci ve son bölümünde ise Türkiye ve İspanya'nın ortak girişimiyle 2000'lerde başlatılan ve kısa sürede Birleşmiş Milletler'in desteklediği önemli bir uluslararası projeye dönüşen Medeniyetler İttifakı Girişimi analiz edilecek ve bunun Türkiye-İspanya ilişkileri ve uluslararası siyaset açısından önemi değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra, İspanya'ya dair Türk öğrenci ve akademisyenlerin bakışı bağlamında, akademisyenin yaptığı informel görüşme ve röportajlardan da çalışmada istifade edilmiştir.

1. Çağdaş Türk-İspanyol İlişkilerinin Kısa Tarihi

Türkiye/Osmanlı İmparatorluğu-İspanya ilişkileri, tarihte ilk olarak, iki devletin 1782'de Barış, Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nı imzalamalarıyla resmileşti. Bu nedenle, bu Antlaşma'nın onay

² Bu makale, Prof. Dr. Ozan Örmeci'nin 14 Mayıs 2025 tarihinde İspanya'nın Murcia şehrindeki UCAM Katolik Üniversitesi'nde yaptığı sunumdan derlenerek geliştirilmiştir. Detaylar için bakınız; Örmeci, Ozan (2025), "The Alliance of Civilizations and Dynamics of Türkiye-Spain Relations", 14.05.2025, UCAM Katolik Üniversitesi'nde sunulan bildiri, Murcia, İspanya, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/129286388/%C3%96rmeci_Ozan_2025_The_Alliance_of_Civilizations_and_Dynamics_of_T%C3%BCrkiye_Spain_Relations_Presentation_made_at_the_public_lecture_organized_by_UCAM_Catholic_University_of_Murcia_14_05_2025_UCAM_Catholic_University_of_Murcia_Murcia_Spain.

belgelerinin İspanyol Büyükelçisi Juan de Bouligny tarafından Osmanlı Sultanı I. Abdülhamid'e törenle sunulduğu 25 Nisan 1783 tarihi, modern Türk-İspanyol ilişkilerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.³ Nitekim Osmanlı İmparatorluğu başkenti İstanbul'daki İspanyol Büyükelçiliği, bu tarihte faaliyetlerine başlamıştır. Öte yandan, Madrid'deki Osmanlı/Türk Büyükelçiliği ise faaliyetlerine ancak 1857 yılında başlamıştır.⁴ Osmanlı'nın diğer devletlerle ilişkilerinde de görülen bu Büyükelçiliğini geç tesis etme ve “*ad hoc*” diplomasiyle ilişkileri sürdürme özelliği, Bab-ı Ali'nin kendisini dünyanın merkezi (*arbiter mundi*) olarak görmesiyle alakalı bir durumdur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı güçler tarafından işgalini müteakiben, Türkiye, 1923 yılında Cumhuriyetçi bir sisteme geçerek, Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyen Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde modern laik bir ulus-devlete dönüşerek tarihi bir rejim değişikliğine imza atmıştır. Türkiye'de yaşanan bu hızlı değişim ve dönüşüm süreci, tüm dünyada olduğu gibi İspanya'da da yakından takip edilmiş ve başarılı bir devrimci dönüşüm modeli olarak dikkat çekmiştir. İspanya İç Savaşı (1936-1939) sırasında, Türkiye, Cumhuriyet Hükümeti ile resmi ilişkilerini sürdürürken, aynı zamanda General Franco yönetimi ile de bir iletişim kanalı kurarak Madrid'deki rejim değişikliğinin üstesinden sorunsuz bir şekilde gelebilmiştir. Nitekim o dönemde Ankara'daki İspanyol Büyükelçiliği Cumhuriyet rejimine, İstanbul'daki Başkonsolosluk ise Franco yönetimine bağlıydı.⁵

Türkiye ile İspanya arasındaki diplomatik ilişkiler 1 Ocak 1951'den itibaren Büyükelçilik seviyesine yükseltildi. General Franco döneminde (1936-1975) Türkiye'nin İspanya ile ilişkileri pek yüksek seviyede olmasa da, karşılıklı olarak ölçülü bir dostluk ve iş birliği anlayışı ilişkilerde hâkim olmuş ve iki ülke birbirlerini rakip veya düşman kategorisinde değerlendirmemişlerdir. Hatta iki ülke arasında 16 Nisan 1959'da bir Dostluk Antlaşması dahi imzalandı. İki ülkenin Soğuk Savaş sırasında SSCB ve komünist yayılcılığa karşı ABD'nin müttefiki olduğunu da bu noktada ilişkileri kolaylaştıran bir faktör olarak sözlerimize eklemek gerekir.

³ Detaylar için bakınız; Türkiye Cumhuriyeti Madrid Büyükelçiliği (2017), “Türkiye- İspanya İkili İlişkileri, 7.06.2017”, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://madrid-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121361>.

⁴ A.g.e.

⁵ A.g.e.

İkili ilişkiler, İspanya'nın NATO'ya (1982) ve Avrupa Birliği'ne (AB) (1986) katılımı ve her iki ülkenin liberalleşmeye ve yeni pazarlara erişime öncelik veren benzer ekonomik politikaları uygulaması sonucunda 1980'lerin ortalarında yeni bir boyut kazandı. İkili siyasi diyalog ve ekonomik ilişkiler, 1980'lerden bu yana gerçekleştirilen karşılıklı üst düzey ziyaretlerle güçlendirildi. Ayrıca, iki ülke arasında 16 Nisan 1989'da yeni bir Dostluk Antlaşması imzalandı.⁶

1989 yılında dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal'ın İspanya ziyareti, ikili ilişkilerin canlanmasına ivme kazandırmış ve o tarihten bu yana siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda ilişkiler giderek yoğunlaşmıştır. Nitekim 15 Eylül 1989 tarihinde Madrid'de İspanya İşverenler ve Sanayiciler Konfederasyonu (CEOE) ile imzalanan anlaşmayla Türk-İspanyol İş Konseyi kurulmuştur.⁷ Bunun sonucunda, İspanya Kralı Juan Carlos 1993 yılında Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Sonraki dönemde ise, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Mart 1998'de İspanya'yı ziyaret etmiş ve İspanyol Başbakan José María Aznar'ın Temmuz 1998'de Türkiye'yi ziyareti sırasında iki ülke arasında özellikle dış politika ve güvenlik alanlarında düzenli istişareler öngören *“İlişkilerin Geliştirilmesine Yönelik Ortak Eylem Planı”* imzalanmıştır.

Ayrıca, Helsinki Zirvesi sayesinde, Türkiye, 1999 yılında AB'ye tam üye adayı bir ülke statüsü kazandı. Katılım görüşmeleri ise gerekli hazırlıkların ardından 2005 yılında başladı. AB üyeliği hedefi belirdikçe, Türkiye'nin İspanya dahil tüm Avrupa ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve sosyal/kültürel ilişkileri hızla yoğunlaştı. İspanya, bu dönemden başlayarak her zaman Türkiye'nin AB'ye katılımını açık şekilde destekledi. Madrid, resmi olarak, Türkiye'de halkın büyük çoğunluğunun benimsediği Müslüman ve Türk kimliğinin AB üyeliğine bir engel olarak algılanmasına karşı çıktı. Türkiye'nin o dönemde Başbakanı olarak görev yapan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin İspanya Başbakanı José Luis Rodríguez Zapatero ise, ABD'de George W. Bush yönetiminin haksız gerekçelere (Irak'ın kitle imha silahları olduğu iddiası) dayalı olarak başlattığı Irak Savaşı'nın yarattığı Hristiyan-Müslüman kutuplaşması ortamında, son derece akılcı ve sorumlu davranarak, farklı kültürler arasındaki karşılıklı saygıyı savunan geniş bir koalisyonun artan yabancılaşıma ve kutuplaşma eğilimleriyle başa çıkabileceği

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-İspanya İlişkileri”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ispanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

⁷ DEİK, “TÜRKİYE - İSPANYA İŞ KONSEYİ”, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleri-turkiye-ispanya-is-konseyi>.

ortak anlayışıyla 2005 yılında Medeniyetler İttifakı girişimini başlattılar.⁸ Bu girişim, kısa süre içerisinde özgün ve örnek bir proje olarak Birleşmiş Milletler tarafından da desteklenmeye başladı. Makalenin son bölümünde Medeniyetler İttifakı girişimi özel olarak incelenecektir.

Öte yandan, ilki 2009 yılında İstanbul’da düzenlenen ve bugüne kadar 8 kez gerçekleştirilen Türkiye-İspanya Hükümetlerarası Zirve (*Reunión de Alto Nivel*) toplantıları, ikili ilişkileri en üst düzeye taşıdı.⁹ Son Hükümetlerarası Zirve 13 Haziran 2024’te Madrid’de düzenlenmiştir. Bu Zirvelerde, iki ülke ilişkileri tüm boyutlarıyla ve en yetkili kişiler tarafından değerlendirilmekte ve geliştirilmeye gayret edilmektedir. Türkiye’nin son yıllarda bazı ülkelerle başlattığı Hükümetlerarası Zirve toplantıları, İspanya’nın Ankara nezdindeki müstesna konumunu gösteren önemli ve somut bir vakadır.

Bunların yanı sıra, İspanya’nın 2000’lerden bu yana Türkiye’nin AB üyeliğine verdiği destek, iki ülke arasındaki iş birliğini daha da güçlendirmiş ve Türk halkında İspanya’ya yönelik sempatiyi arttırmıştır. Keza İspanya’nın Filistin Sorunu’na ilişkin insani yaklaşımı ve tüm siyasi anlaşmazlıklar konusunda diplomasiyi önceleyen barışçıl duruşu, bu devletin Türkiye’de ve İslam dünyasındaki prestijini de arttırmıştır. Özellikle solcu Başbakan Pedro Sánchez yönetiminde İspanya’nın siyasi krizlere artan silahlanmayla değil, barışçıl diplomasi ile karşılık vermesi, bu ülkeye uluslararası siyasette özgün ve pozitif bir imaj da kazandırmış ve önceleri kolonyal mirası ile hatırlanan İspanya, artık barış, demokrasi ve spor ülkesi imgeleriyle tanınır hale gelmiştir.

Nitekim son yıllarda, İspanya’nın La Liga futbol ligi, artık bir dünya markası haline gelen Barcelona-Real Madrid rekabeti (*El Clásico*) ve Nihat Kahveci, Hamit Altıntop, Arda Turan ve son olarak Arda Güler gibi Türk futbolcuların bazı İspanyol takımlarında forma giymeleri nedeniyle Türkiye’de oldukça popüler hale gelmiştir. Bu da İspanya ve İspanyolcaya yönelik Türk halkı arasındaki ilgiyi arttırmıştır. Hatta fanatik bazı Türk futbolseverler, yalnızca bu futbolcuların maçlarını canlı izlemek için İspanya’ya gitmeye ve İspanyol takımlarının resmi formalarını satın almaya başlamışlar, bu da İspanya’nın Türkiye’de spor yoluyla tanınan sempatik bir devlet olarak algılanmasını sağlamıştır.

⁸ Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Relations between Türkiye and Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-spain.en.mfa>.

⁹ A.g.e.

İspanya'daki hükümet değişikliklerine ve Türkiye'nin 2017'den bu yana daha devletçi ve otoriter bir hiper-başkanlık sistemine dönüşmesine rağmen, iki ülke dostane ilişkilerini korumuş, ticaret hacmini karşılıklı olarak geliştirmiş ve hiçbir zaman birbirlerine karşı ciddi siyasi çatışmalar ve polemikler içerisine girmemişlerdir. Ancak ilginçtir ki, İspanya, halen Türkiye kamuoyunda siyaseten çok da iyi bilinen ve tanınan bir ülke değildir. Lakin iki ülkenin tarihsel bir düşmanlığı veya siyaset ve ekonomide varoluşsal bir rekabeti olmadığı için, ikili ilişkilerde çok daha parlak bir geleceğin kurulması gayet mümkün gözükmemektedir.

İspanya-Türkiye ilişkilerini kapsamlı şekilde çalışan İlke Toygür'e göre, iki ülke ilişkilerinde tarihi bir bagaj veya kamuoyu husumeti olmadığı için, Türkiye ile İspanya arasındaki ikili ilişkiler çeşitli alanlarda verimli bir iş birliğine dayanmaktadır.¹⁰ Türk-İspanyol ilişkileri, özellikle NATO aracılığıyla ticaret ve güvenlik iş birliği açısından oldukça yoğundur. Son zamanlarda, Türkiye'deki İspanyol yatırımları yoğunlaşmış ve bankacılık sektörü gibi Türk ekonomisinin önemli sektörlerine ulaşmıştır.¹¹ Bu nedenle, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'nin (GB) modernizasyonunu gerçekleştirmesi İspanyol ekonomisine de bir katkı olarak görülebilir.

Ek olarak, iki ülke arasındaki askeri iş birliği de son yıllarda Ankara'nın yaptığı bazı satın almalarla daha da güçlenmiştir. Örneğin, Türkiye, daha önce İspanya'dan CASA CN-235 hafif askeri nakliye uçağının lisans haklarını satın almış ve 1980'lerde kendisi üretmeye başlamıştır. Ayrıca, Türkiye, Airbus'ın İspanya'daki tesislerinde üretilen A400-M nakliye uçaklarını satın almış ve "Atlas" adını taşıyan bu nakliye uçağı, Türkiye'de Kayseri'de konuşlandırılmıştır. Bunun yanı sıra, Türk Donanması'nın insansız hava aracı taşıyan amfibi hücum gemisi TCG Anadolu, İspanya'nın eski Kralı'nın adını taşıyan İspanyol Donanması'nın Juan Carlos I amfibi çıkarma gemisinden yola çıkılarak modellenmiştir. Son yıllarda, İspanya'nın eski F-5 jet eğitim uçaklarını emekliye ayırma ve envanterini yenileme tedarik planının bir parçası olarak Türk

¹⁰ İlke Toygür (2020), "Turkey and Spain: bilateral relations and the road ahead for Customs Union modernisation", Real Instituto elcano Royal Institute, 29.09.2020, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/turkey-and-spain-bilateral-relations-and-the-road-ahead-for-customs-union-modernisation/>.

¹¹ A.g.e.

HÜRJET'lerinin tedariki de iki ülke yetkilileri arasında gündemde yer almış ve bu yönde İspanyol yetkililerden olumlu mesajlar alınmıştır.¹²

Askeri iş birliği açısından son önemli konu, Ankara'nın önümüzdeki aylarda Eurofighter Typhoon beşinci nesil jet savaş uçağı tedarik etme potansiyelidir. Airbus Defence and Space (% 46), BAE Systems (% 33) ve Leonardo (% 21) tarafından üretilen bu yeni Avrupa yapımı jet savaş uçağı, Türkiye'deki birçok askeri uzman tarafından F-35'lere kıyasla daha avantajlı olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda zaman zaman Almanya'dan gelen olumsuz sinyallere karşın, diğer üretici ortak ülkeler İngiltere (Birleşik Krallık), İtalya ve İspanya'nın hükümetleri, Ankara'ya satış konusunda gayet istekli mesajlar vermektedirler. Türkiye'nin bu konuda alacağı sürpriz bir karar, ilerleyen süreçte Türkiye-AB ilişkilerini daha stratejik bir zemine taşıma potansiyeline sahiptir. Zira bu tarz yüklü silah alımları, devletlerin dış politikadaki stratejik ortaklıklarının resmiyet kazanmasına yol açan önemli jeoekonomik hamleler olarak değerlendirilmektedir.

Diplomatik ilişkiler bağlamında, İspanya'nın halen Ankara'da bir Büyükelçiliği ve İstanbul'da da bir Başkonsolosluğu bulunmaktadır. Türkiye'nin ise Madrid'de bir Büyükelçiliği ve Barselona'da bir Başkonsolosluğu vardır. İspanya'daki Türk Büyükelçisi Ekselansları Nüket Küçükkel Ezberci, Ankara'daki İspanyol Büyükelçisi Ekselansları Cristina Latorre Sancho'dur. Yani bu iki köklü devlet, Türk-İspanyol ilişkilerini daha da geliştirmek için, bu iki olağanüstü kadın diplomatın becerilerine güvenmektedirler. Bu da, iki ülkenin kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusundaki duyarlılığını gösteren hoş bir durumdur.

2. Güncel Gelişmeler

İspanya'da 2017'deki Katalonya (Katalunya) bağımsızlık referandumu sürecinde, Türkiye, İspanya'nın toprak bütünlüğünü açıkça savundu ve tek taraflı bağımsızlık ilanına itiraz etmiştir.¹³ İspanya da ilkesel olarak Türkiye'nin toprak bütünlüğünü desteklemekte ve Türkiye'deki etnik ve siyasi sorunların çözümü için barışçıl ve yasal çözüm yöntemlerini savunmaktadır. Ek olarak, her iki ülke de geçmişte etnik ayrılıkçılık ve terörizmden muzdarip oldukları için, bu konuda

¹² Defence Turk.net (2024), "İspanya'ya HÜRJET tedarikinde ilk adım!", 20.12.2024, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.defenceturk.net/ispanyaya-hurjet-tedarikinde-ilk-adim>.

¹³ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2017), "AB Bakanı ve Başmüzakereci Ömer Çelik'in Katalonya'nın Bağımsızlık Kararına İlişkin Değerlendirmeleri", 11.12.2017, Erişim Tarihi: 17.06.2025, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/ab-bakani-omer-celikin-katalonyanin-bagimsizlik-kararina-iliskin-degerlendirmeleri_50970.html.

birbirlerinin hassasiyetlerini gayet iyi anlamakta ve sorunların çözümü için barışçıl yöntemleri tercih etmektedirler.

Sık sık Türkiye için İspanyol yönetim modelini öne çıkaran emekli Türk diplomat Akın Özçer'e göre, İspanya, Türkiye'nin Avrupa'daki ender gerçek dostlarındanındır.¹⁴ Özçer, hem soldaki PSOE'nin (İspanyol Sosyalist İşçi Partisi), hem de sağdaki PP'nin (Halkçı Parti) Ankara ile ilişkilerin geliştirilmesini desteklediğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Özçer, İspanya'nın Türkiye'nin AB'ye dahil edilmesini veya Brüksel ile iş birliği yapmasını stratejik bir kazanç olarak gördüğünü iddia etmektedir. Bunları yanında, deneyimli Türk diplomat, Türk-İspanya stratejik ortaklığının sadece ikili ilişkilerin her alanda daha da sıkılaştırılması değil, aynı zamanda Türkiye'nin Latin Amerika ülkelerine, İspanya'nın da Türkiye'nin yakın çevresindeki ülkelere ve yeni kurulan Türk Devletleri Teşkilatı bölgesine açılması olduğunu düşünmektedir.¹⁵

Ancak Türkiye'nin 2019'da Suriye'deki askeri aktivizminden sonra, İspanya, geleneksel olarak Ankara için önemli bir silah tedarikçisi olmasına rağmen, -Fransa, Almanya ve diğer birçok Avrupa devletiyle birlikte- Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Lakin bu ambargo gerçekte hiçbir zaman uygulamaya konulmadı ve son yıllarda Avrupa siyasi çevrelerinden Türk hükümetinin tercih ettiği siyasi yöntemlere yönelik gelen sert eleştirilere rağmen, iki ülke arasındaki dostane ilişkiler kesintisiz şekilde devam etti.

İki ülke arasındaki sıcaklığı Devlet Başkanları düzeyinde yapılan açıklamalarla somutlaştırmak gerekirse; örneğin, İspanya Başbakanı Pedro Sanchez, Türkiye'yi "*İspanya için önemli bir ekonomik ortak ve bölgesinde önemli bir oyuncu*" olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Sanchez, ayrıca, "*Türkiye ve İspanya'nın ortak bir geçmişi, dinamik ve iddialı bir bugünü ve umut vadeden bir geleceği var*" demektedir.¹⁷ Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a göre ise,

¹⁴ Akın Özçer (2021), "GÖRÜŞ - Türkiye'nin Batı Avrupa'daki gerçek müttefiki: İspanya", *Anadolu Ajansı*, 17.11.2021, Erişim Tarihi: 12.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiyenin-bati-avrupadaki-gercek-muttefiki-istanbul/2423065>.

¹⁵ A.g.e.

¹⁶ *Anadolu Ajansı* (2024), "İspanya Başbakanı Sanchez: Türkiye, İspanya için anahtar bir ekonomik ortak ve bölgesinde önemli bir oyuncu", 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/istanbul-basbakani-sanchez-turkiye-istanbul-icin-anahtar-bir-ekonomik-ortak-ve-bolgesinde-onemli-bir-oyuncu/3248713>.

¹⁷ Bu konuşma buradan izlenebilir;

<https://www.facebook.com/akparti/videos/cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1m%C4%B1z-erdo%C4%B1n/483150880783696/>. Ayrıca bakınız; *La Moncloa* (2024), "Pedro Sánchez: "Turkey and Spain have a common past, a dynamic and ambitious present and a promising future"", 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/paginas/2024/20240613-spain-turkey-intergovernmental-summit.aspx>.

“İspanya, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katkısını en iyi anlayan ve katılım sürecimize en başından beri en güçlü desteği veren dostlarımızdan biridir”.¹⁸ Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2022’de NATO Zirvesi kapsamında, 2024’te ise 8. Türkiye-İspanya Hükümetlerarası Zirvesi kapsamında İspanya’yı ziyaret etmiş ve bu ülkede oldukça dostane şekilde karşılanmıştır.

İkili ilişkilerdeki bir diğer yeni dinamik ise son yıllarda İspanya’da Türk dizilerinin başarısıdır. Atresmedia Group’tan Jose Antonio Anton, Türk dizilerinin İspanya’da çok başarılı olduğunun ve İspanyol halkının, tema çeşitliliği ve benzer kültürel özellikler nedeniyle diğer ülkelerin yapımlarına kıyasla bunları daha çok beğendiğinin altını çizmektedir.¹⁹ Anton, ayrıca, bu yapımların Türkiye’nin modern özelliklerini de yansıttığını ve iki ülke arasında yeni köprüler kurduğunu ileri sürmektedir.²⁰ Bu konuda yapılan bazı araştırmalara göre, İspanya’da son yılların en başarılı Türk dizileri şöyledir: Kızım (2018-2019), Kadın/Kadın (2017-2020), Sadakatsiz/Sadakatsiz (2020-2022), Bir Zamanlar Çukurova/Acı Topraklar (2018-2022), Sen Çal Kapımı/Aşk Havada (2020-2021) ve Fatmagül’ün Suçu Ne?/Fatmagül’ün Suçu Ne? (2010-2012).²¹

2025 yılında iki ülke arasındaki yakınlaşma ve sıcak ilişkiler, yıl içerisinde yaşanan pozitif gelişmelerle bir kez daha teyit edilmiştir. Örneğin, Gazze’de yaşanan insani trajedi ve bu konuda İsrail’in sert politikalarına yönelik benzer ilkesel eleştirilerin yanı sıra, Mayıs 2025’te TUSAŞ tarafından geliştirilen Türkiye’nin ilk milli jet eğitim ve hafif taarruz uçağı HÜRJET’e NATO ve diğer dünya ülkelerinin kapısını açacak anlaşma İspanya’da imzalanmıştır. TUSAŞ, Airbus ve İspanya Savunma Bakanlığı arasında imzaları atılan mutabakat anlaşması neticesinde, HÜRJET’in İspanya’ya satışının önünün açılması ve HÜRJET’in ortak altyapı üretiminin İspanya’da yapılması öngörülmektedir.²²

¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2024), “Cumhurbaşkanı Erdoğan, İspanya Başbakanı Sanchez ile ortak basın toplantısında konuştu”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 07.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-ispanya-basbakani-sanchez-ile-ortak-basin-toplantisinda-konustu>.

¹⁹ Şenhan Bolelli (2021), “Türk dizileri, İspanyol ve Türk toplumlarını birbirlerine daha da yakınlaştırdı”, AA, 26.11.2021, Erişim Tarihi: 14.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/turk-dizileri-ispanyol-ve-turk-toplumlari-birbirlerine-daha-da-yakinlastirdi/2431230>.

²⁰ A.g.e.

²¹ Onedio.com (2021), “Siestaya Dizi Arası! İspanya’da En Çok Hangi Türk Dizileri İzleniyor?”, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://onedio.com/haber/siestaya-dizi-arasi-ispanya-da-en-cok-hangi-turk-dizileri-izleniyor-1013728>.

²² Şenhan Bolelli (2025), “TUSAŞ’tan HÜRJET için İspanya’da tarihi anlaşma”, *Anadolu Ajansı*, 14.05.2025, Erişim Tarihi: 30.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tusastan-hurjet-icin-ispanyada-tarihi-anlasma/3567543>.

3. Ekonomik İlişkiler

Türkiye ile İspanya arasındaki ekonomik ilişkiler son yıllarda hızla gelişmektedir. Öyle ki, son yıllarda, İspanya, istikrarlı bir şekilde Türkiye'nin en büyük 8. dış ticaret ortağı durumundadır. Türkiye de İspanya'nın en büyük dış ticaret ortakları arasında ilk 10'da yer almaktadır.²³ İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin dengeli oluşu da ilişkilerin daha da geliştirilebilmesi bağlamında önemli bir faktördür. Nitekim genelde dış ticaret fazlası veren taraf Türkiye olsa da, aslında aradaki fark astronomik değildir. Bu da, iki ülke ekonomilerinin birbirlerini “*tamamlayıcı*” nitelikte olduklarının somut bir ispatıdır.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) resmi verilerine göre, 2023 yılında neredeyse 19,3 milyar dolara ulaşan Türk-İspanyol dış ticareti, biraz çabayla kolaylıkla 25 milyar dolar seviyelerine yükseltilebilir. COVID-19 (koronavirüs) pandemisi haricinde istikrarlı bir şekilde yükselme seyri gösteren Türk-İspanyol dış ticareti, bunun çok daha ötesinde güçlü bir potansiyele sahiptir. Aşağıdaki **Tablo I**'den iki ülkenin son yıllardaki dış ticaret rakamlarına ulaşılabilir. **Tablo II**'den ise İspanya'nın Türkiye dış ticareti açısından önemli konumu anlaşılabilmektedir.

²³ Oftex International (2023), “The international trade situation in Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.oftex.es/en/the-international-trade-situation-in-spain/>.

Tablo I. Türkiye-İspanya Dış Ticareti (TÜİK)²⁴

Yıl	Türkiye'nin İhracatı (Amerikan doları)	Türkiye'nin İthalatı (Amerikan doları)	Toplam Ticaret Hacmi (Amerikan doları)	Fark (Amerikan doları)
2017	6.584.920.544	6.531.630.970	13.116.551.514	53.289.574
2018	8.121.096.071	5.682.749.878	13.803.845.949	2.438.346.193
2019	8.138.744.012	4.446.112.934	12.584.856.946	3.692.631.078
2020	6.683.488.350	5.039.427.792	11.722.916.142	1.644.060.558
2021	9.619.641.951	6.311.610.815	15.931.252.766	3.308.031.136
2022	9.654.317.928	7.004.013.122	16.658.331.050	2.650.304.806
2023	9.783.655.162	9.507.243.383	19.290.898.545	276.411.779
2024	9.782.569.120	9.362.741.506	19.145.310.626	419.827.614

²⁴ Veriler, TÜİK internet sitesinden yazar tarafından derlenmiştir. Bakınız; TÜİK Portal, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://iz.tuik.gov.tr/>.

Tablo II. Türkiye’nin Son Yıllardaki En Önemli Dış Ticaret Ortakları²⁵

Yıl	Türkiye’nin En Yoğun Ticaret Yaptığı Ülkeler
2021	Almanya, Çin, Rusya, ABD, İtalya, İngiltere, Fransa, İspanya, Irak, Hollanda
2022	Rusya, Çin, Almanya, ABD, İtalya, Fransa, İngiltere, İspanya, Irak, Hollanda
2023	Rusya, Çin, Almanya, ABD, İtalya, Fransa, BAE, İspanya, İngiltere, Irak
2024	Rusya, Çin, Almanya, ABD, İtalya, Fransa, İngiltere, İspanya, BAE, Irak

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’na göre, Türkiye’nin İspanya’ya ihraç ettiği başlıca ürünler; otomobiller, tekstil ürünleri, demir veya alaşımsız çelikten yassı haddelenmiş ürünler, petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar, karayolu taşıtları için bileşenler ve parçalar, mal taşımacılığına yönelik motorlu taşıtlardır.²⁶ Ek olarak, Türkiye, İspanya’nın tekstil ve konfeksiyon ithalatında Çin’den sonra ikinci sırada yer almaktadır.

İspanya’dan ithal edilen başlıca ürünler ise; otomobiller, karayolu taşıtları için bileşenler ve parçalar, işlenmemiş çinko, siklik hidrokarbonlar, propilen ve diğer olefinlerin polimerleri, helikopterler, uçaklar, uzay araçları (uydular dahil), mal taşımacılığına yönelik motorlu taşıtlar, rafine bakır ve bakır alaşımları, petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar, canlı sığırlar (atlar, eşekler, katırlar ve bardolar hariç), demir veya alaşımsız çelik profiller, yeni kauçuk dış lastiklerdir.²⁷

²⁵ Veriler, TÜİK internet sitesinden yazar tarafından derlenmiştir. Bakınız; TÜİK Portal, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://iz.tuik.gov.tr/>.

²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İspanya’nın Ekonomisi”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>; Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Commercial and Economic Relations between Türkiye and Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/commercial-and-economic-relations-between-turkiye-and-spain.en.mfa>.

²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İspanya’nın Ekonomisi”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>.

2002-2023 Mart döneminde İspanya'dan Türkiye'ye yapılan doğrudan yatırımların toplam tutarı yaklaşık 11 milyar 277 milyon ABD doları iken, aynı dönemde Türkiye'den İspanya'ya yapılan yatırımlar için bu rakam 334 milyon dolardır.²⁸ Cumhurbaşkanı Erdoğan, kısa süre önce 20 milyar dolarlık ikili ticaret hacminde 5 yılda 25 milyar avroya ulaşma niyetini açıklamıştır.²⁹ Bu, her iki tarafta da bazı çabalarla birkaç yıl içinde gerçekleştirilebilecek makul bir beklentidir.

Ayrıca İspanya, Türkiye'deki beşinci en büyük dış yatırımcıdır.³⁰ Yaklaşık 775 İspanyol firmasının Türkiye'de doğrudan yatırımları bulunmaktadır ve bu yatırımların tutarı 11.277 milyar avrodur.³¹ Bu rakamlar, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından da kamuoyuyla paylaşılmıştır.³² Şu anda İspanya'ya yatırım yapan Türk firmalarının sayısı yaklaşık 125'tir.³³ Popüler internet sitelerinde yapılan taramalara göre, Türkiye'de iyi bilinen en ünlü İspanyol markaları şunlardır: SEAT, Mango, Zara Home, Oysho, Pull and Bear, DIA, Ormazabal, Roca, Barcelo, Teko.

Ek olarak, 2023 yılında 324.690 İspanyol turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir.³⁴ Turizm potansiyeli aslında şimdiye kadar verimli bir şekilde kullanılmamıştır. Bu konuda da iki devlet arasında daha yoğun ve koordineli bir iş birliğinin altyapısını oluşturmak gayet mümkündür.

Geçtiğimiz yıl (2024) İspanya-Türkiye İş Toplantısı kapsamında Madrid'de düzenlenen 8. Hükümetlerarası Toplantı'da iki taraf arasında 5 temel hedef üzerinde mutabakata varılmıştır. Bunlar şöyle özetlenebilir:³⁵

1. Karşılıklı Yatırımların Korunması ve Teşviki Anlaşması'nın revizyonu başlatılacak.

²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "İspanya'nın Ekonomisi", Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>.

²⁹ Bakınız; Recep Tayyip Erdoğan (2024), X (Twitter hesabı), 13.06.2024, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://x.com/RTErdogan/status/1801283402865287394>.

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-İspanya İlişkileri", Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ispanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

³¹ A.g.e.

³² *Daily Sabah* (2024), "Türkiye, Spain tout 'immense' potential, ambition to further ties", 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkiye-spain-tout-immense-potential-ambition-to-further-ties>.

³³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "İspanya'nın Ekonomisi", Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>.

³⁴ A.g.e.

³⁵ *La Moncloa* (2024), "Pedro Sánchez announces agreements in five key areas to intensify economic and trade cooperation with Turkey", 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/paginas/2024/20240613-spain-turkey-business-meeting.aspx>.

2. ICEX ve Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, yeni yatırımlar ve halihazırda planlananlar göz önünde bulundurularak, her iki şirketin yararına bilgi alışverişinde bulunmak, yatırımı teşvik etmek ve iş birliğini sistemleştirmek için bir mutabakat zaptı imzalayacak.

3. İspanyol kalkınma finansmanı şirketi COFIDES ve Türkiye Varlık Fonu, yalnızca İspanya ve Türkiye’de değil, aynı zamanda üçüncü ülkelerde de ortak yatırımlar için finansman seferber etmek amacıyla iş birliklerini güçlendirecekler.

4. İki ihracat kredi sigorta kuruluşu, CESCE ve Eximbank, hem ikili ilişkilerde, hem de üçüncü ülkelerde ticaret ve yatırım için artan kapsam ve güvenlikle sonuçlanacak bir anlaşma imzalayacaklar.

5. Sigorta ve Emeklilik Fonları Genel Müdürlüğü ve Türk mevkidaşı (SEDDK), iş birliğinin ve bilgi alışverişinin teşviki için bir mutabakat zaptı imzalayacaklar.

4. Kültürel İlişkiler

Türkiye ile İspanya arasında 28 Mart 1956 tarihli Kültür Anlaşması, 9 Mart 2006 tarihli Kültür İşbirliği Programı, 7 Ağustos 2009 tarihinde yürürlüğe giren Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması ve 3 Ekim 2013 tarihinde imzalanan Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması bulunmaktadır.³⁶

Türkiye’de Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Üniversitesi ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nde (hepsi devlet üniversitesi olup, eğitim süresi 4 yıldır) “*İspanyol Dili ve Edebiyatı*” bölümü, İstanbul Aydın Üniversitesi’nde ise “Uygulamalı İspanyolca ve Tercümanlık” ön lisans programı (eğitim süresi 2 yıldır) bulunmaktadır.³⁷

Don Kişot’un yazarı Miguel de Cervantes’in (1547-1616) adını taşıyan Instituto Cervantes (Cervantes Enstitüsü), 1991 yılında İspanyol hükümeti tarafından kurulan kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. İspanyol dilini ve kültürünü öğretmeye adanmış dünyanın en büyük kurumudur. Kuruluşun 20 farklı ülkede 54 şubesi vardır ve İspanyol ve Hispanik Amerikan kültürünü ve İspanyolca dilini öğretmektedir.

2001 yılında İstanbul’da kurulan Cervantes Enstitüsü’nün İspanyolca kurslarına 20.000’den fazla öğrenci katılmıştır. Üniversite öğrencileri ve akademisyenlerle yapılan sohbet ve gayri resmi

³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Madrid Büyükelçiliği (2017), “Türkiye- İspanya İkili İlişkileri, 7.06.2017”, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://madrid-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121361>.

³⁷ A.g.e.

anketler sonucunda, son yıllarda Türkiye’de İspanyol müziği ve sinemasına olan ilgi de artmaktadır ki, bu konuda yaygın bilinen başarılı proje ve isimler şöyle sıralanabilir:

- La Casa De Papel (2017-2021),
- Shakira şarkıları,
- Enrique Iglesias şarkıları,
- Celda 211 (2009),
- Nino-Amor (1999),
- El laberinto del fauno (2006),
- El Secreto de Sus Ojos (2009),
- La Habitación De Fermat (2008),
- Las Ketchup-Asereje (2002).

Ayrıca yine öğrenciler ve akademisyenlerle yaptığım sohbetler sonucunda edindiğim gözlemlere göre, Türkiye’deki bazı popüler İspanyol ünlüler şöyle sıralanabilir:

- Alvaro Morata (geçtiğimiz sezon Galatasaray futbol takımında forma giyyordu),
- Penélope Cruz,
- Rafael Nadal,
- Antonio Banderas,
- Julio/Enrique Iglesias,
- Pablo Picasso,
- Javier Bardem,
- Pep Guardiola,
- Salvador Dali,
- Fernando Alonso,
- Guti Hernández,

- Pau Gasol.

Ek olarak, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) ile İspanya Eğitim, Kültür ve Spor Bakanlığı arasında 2002 yılında imzalanan “*İşbirliği Protokolü*” çerçevesinde, İspanya’nın önde gelen üniversitelerinin rektörleri ve akademisyenleri ile Türk üniversitelerindeki meslektaşları arasında temaslar kurulmaktadır.³⁸ Öte yandan, Erasmus programı, kültürel ilişkilerin ve üniversiteler arası iş birliğinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, İspanya üniversiteleri, Erasmus programına katılan Türk üniversite öğrencileri tarafından Avrupa’da en çok tercih edilen üniversiteler arasında yer almaktadır. Yine informal gözlemlere ve bazı gayri resmi görüşmelere dayanarak, Türk öğrencilerin İspanya’yı eğitim için ve özellikle Erasmus ziyaretleri için öncelikle tercih ettiklerini söyleyebilirim; çünkü genel anlamda Türk gençleri İspanya’da yaşamın daha az masraflı olduğunu, İspanyolların diğer Avrupa halklarına kıyasla daha sıcakkanlı, daha arkadaş canlısı ve daha hoşgörülü olduklarını, İspanya’da ikliminin diğer Avrupa ülkelerine göre çok daha iyi olduğunu ve bu ülkedeki eğitim seviyesinin de gayet iyi olduğunu düşünüyorlar.

İspanyol üniversitelerinde ise Türk Dili ve Türkiye Çalışmaları konusunda henüz özel kürsüler veya bölümle henüz bulunmamaktadır. Buna karşın, Madrid’deki Complutense ve Autonoma Üniversiteleri’ndeki Arapça ve İslam Çalışmaları bölümleri ile Granada Üniversitesi’ndeki Tercüme ve Tercümanlık bölümünde Türkçe dil eğitimi seçmeli ders olarak sunulmaktadır. Ayrıca, Complutense Üniversitesi’ne bağlı dil kursunda ve Barselona Üniversitesi’ne bağlı IPOA dil okulunda özel Türkçe dersleri verilmektedir. Ek olarak, Autonoma Üniversitesi’ndeki Arap ve İslam Çalışmaları bölümü, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye-AB ilişkileri hakkında lisans ve lisansüstü dersler sunmaktadır.³⁹ İlerleyen yıllarda ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesi durumunda, İspanya’da bir üniversitede Türkiye Çalışmaları alanında özel bir kürsünün kurulması da ihtimal dahilinde gözükmemektedir.

İspanya’da yaşayan Türk vatandaşlarının sayısı ise 2000’li yılların ortalarında önemli ölçüde artmıştır. 2001 yılında Türk kayıtlarına göre İspanya’da ikamet eden Türk vatandaşlarının sayısı 1.000 civarındayken, bu sayı 2005 yılında İspanya Parlamentosu tarafından kabul edilen ve İspanya’da yasadışı ikamet eden ve çalışan yabancılar için oturma ve çalışma izni alma sürecini

³⁸ A.g.e.

³⁹ A.g.e.

kolaylaştıran bir yasanın yürürlüğe girmesiyle artmaya başlamıştır. T.C. Dışişleri Bakanlığı verilerine göre, Mayıs 2017 itibarıyla kayıtlı Türk vatandaşlarının toplam sayısı 5.357 olarak saptanmıştır. Bunlardan 3.078'i Madrid Büyükelçiliği Konsolosluk Bölümü'nde, 2.279'u ise Barselona Başkonsoloslugu'nda kayıtlıdır.⁴⁰

İspanya'daki Türk vatandaşlarının çoğu ücretli olarak çalışmaktadır. Ayrıca bazı Türk vatandaşları turizm ve tekstil gibi alanlarda iş sahibidir. İspanya'daki Türklerin önemli bir kısmı Madrid ve Katalonya Özerk Yönetimi'nde ikamet etmektedir. Bu bölgelerin dışında Türk vatandaşlarının kıyı şehirlerini tercih ettiği görülmektedir. Endülüs, Bask Ülkesi, Valensiya, Kanarya ve Balear Adaları önde gelen bölgelerdir.

5. Medeniyetler İttifakı Girişimi

Medeniyetler İttifakı, 2005 yılında dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin İspanya Başbakanı José Luis Rodríguez Zapatero tarafından başlatılmıştır.⁴¹ Daha sonra dönemin Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri tarafından da onaylanmış ve UNAOC - Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı adlı bir BM girişimi haline gelmiştir.⁴²

Müslüman ülkeler ile Batı toplumları arasında karşılıklı şüphe, korku ve kutuplaşma ikliminin çeşitli aşırılıkçı unsurlarca istismar edilmesi karşısında, İttifak, başlangıçta, uluslararası istikrarı tehdit edebilecek boyuta yaklaşan bu durumun daha da kötüleşmesini ancak kapsamlı bir koalisyonun önleyebileceği anlayışıyla hareket etmiş ve bu eğilime kültürler arası karşılıklı saygı yoluyla karşı koymayı amaçlamıştır.⁴³ Dönemin İspanya Başbakanı José Luis Rodríguez Zapatero, bu girişimi zamanında şöyle izah etmiştir: *“Farklı kültürlerle yaratılmış ve zenginleştirilmiş bir ülkenin temsilcisi olarak, bu Meclis önünde Batı ile Arap ve Müslüman dünyaları arasında bir Medeniyetler İttifakı önermek istiyorum.”*⁴⁴

14 Temmuz 2005'te dönemin Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kofi Annan, New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde yaptığı açıklamada Medeniyetler İttifakı'nın resmen başlatıldığını üye devletlere duyurmuştur. Bu vesileyle, yeni girişimden, uluslararası

⁴⁰ A.g.e.

⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Medeniyetler İttifakı”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler_ittifaki.tr.mfa.

⁴² Resmi internet sitesi için, bakınız ; UNAOC, Erişim Tarihi: 22.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.unaoc.org/>.

⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Medeniyetler İttifakı”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler_ittifaki.tr.mfa.

⁴⁴ UNAOC, Erişim Tarihi: 22.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.unaoc.org/>.

toplumun köprüler kurmak, önyargıları aşmak ve kutuplaşmayı önlemek için ortak çabalara ihtiyacına dair somut bir yanıt olarak bahsetmiştir. Ayrıca Medeniyetler İttifakı'nın aşırılıkçı güçlere karşı bir iş birliği ve geleneklere ve dini inançlara karşılıklı saygıyı güçlendirmek için bir hareket olması gerektiğini de belirtmiştir. Medeniyetler İttifakı, bu tarihten itibaren İspanya ve Türkiye Hükümetlerinin eş başkanlığında, BM Genel Sekreteri'nin özel bir girişimi haline gelmiştir.⁴⁵

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, İttifak'ın çalışmalarını desteklemek için, toplumlar ve kültürler arasındaki kutuplaşmanın kökenlerini araştırmak ve bu sorunu ele almak için pratik bir eylem programı önermek üzere Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu oluşturmuştur. Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu'nun raporu, Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı'nın uygulama planının temelini oluşturan kapsamlı analizler sağlamış ve pratik bazı öneriler ortaya koymuştur. Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu, 2006 raporunda eylem için beş öncelikli alan belirlemiştir. Bunlar; (1) Eğitim, (2) Gençlik, (3) Göç, (4) Medya ve (5) -barış arabulucuları olarak- Kadınlar şeklindedir.⁴⁶ UNAOC proje faaliyetleri, kültürler arası gerginlikleri azaltmaya ve topluluklar arasında köprüler kurmaya yardımcı olmada kritik bir rol oynayabilecek bu alanlar etrafında şekillenmektedir.

BM'nin şimdilerdeki Genel Sekreteri António Guterres, Medeniyetler İttifakı girişimi hakkında şu sözleri kullanmıştır: *“Bu sıkıntılı zamanlarda, İttifak Üye Devletler, özel sektör, gençlik, sivil toplum ve medyanın görüş alışverişinde bulunması ve diyalog ve yeni ortaklıklara taahhütte bulunması için eşsiz ve kapsayıcı bir platformdur. Benim kendi önceliklerimle ve önleme gündemimde ana hatlarıyla belirttiğim vizyonla yakından uyumludur.”*⁴⁷

Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı Yüksek Temsilcisi ve Sekreterliği New York'ta bulunmaktadır ve faaliyetlerini buradan yürütmektedir. İttifak, çeşitli uluslar ve topluluklar arasındaki kültürler arası ilişkileri geliştirmek için, devletler, uluslararası ve bölgesel örgütler, sivil toplum grupları, vakıflar ve özel sektör dahil olmak üzere küresel bir ortaklar ağı sürdürmektedir. Girişim, tüm toplumların kalkınma, güvenlik, çevre ve refah için birbirine bağımlı olduğu varsayımına dayanmakta ve öncelikle önyargı, yanlış algı ve kutuplaşmayla mücadele için ortak bir siyasi irade oluşturmayı amaçlamaktadır. Başlatıldığı günden bu yana

⁴⁵ A.g.e.⁴⁶ A.g.e.⁴⁷ A.g.e.

giderek daha fazla görünürlük kazanan girişim, zaman içerisinde dünyanın farklı coğrafyalarında tanınan ve ciddiye alınan önemli bir platform haline gelmiştir. Nitekim bu girişim kapsamında BM şemsiyesi altında kurulan Medeniyetler İttifakı Dostları Grubu, ülkelerden ve uluslararası örgütlerden oluşan tam 158 üyeye sahiptir.

BM Genel Sekreteri tarafından yapılan atamalar çerçevesinde, girişimin Yüksek Temsilcisi, 2007-2013 yılları arasında Portekiz eski Cumhurbaşkanı olan Jorge Sampaio ve 2013-2019 yılları arasında 66. BM Genel Kurulu Başkanlığı görevini de yürüten Nassir Abdulaziz Al-Nasser (Katar) olmuştur. 7 Ocak 2019 itibarıyla ise, İspanya eski Dışişleri Bakanı Miguel Moratinos, Yüksek Temsilci görevini üstlenmiştir.

Medeniyetler İttifakı girişiminin en üst düzey ve politik faaliyeti periyodik Küresel Forumlardır. Daha önce Madrid (2008), İstanbul (2009), Rio (2010), Doha (2011), Viyana (2013), Bali (2014), Bakü (2016), New York (2018), Fas, Fes (2022) ve Portekiz, Cascais'te (2024) düzenlenen Küresel Forumlara, Medeniyetler İttifakı Dostlar Grubu'ndan hükümet ve uluslararası örgüt temsilcileri, sivil toplum ve özel sektör temsilcileri katılmaktadır. Kasım 2024'te Portekiz'de düzenlenen son Forum'da Türkiye'yi Dışişleri Bakanı Hakan Fidan temsil etmiştir.⁴⁸

Girişimi koordine etmek ve İttifak'ın idari işlerini yürütmek için New York'ta bir Sekreteryaya da faaliyet göstermektedir. Sekreteryaya, İttifak'ı uluslararası alanda tanıtmakta ve girişimin öncelikli alanları olan medya, gençlik, göç ve eğitim konularında projeler yürütmektedir. Girişimin Cenevre Ofisi ise, Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı girişimler sonucunda 8 Kasım 2021'de açılmış olup, Ofisin Başkanlığını deneyimli Türk Büyükelçi Namık Güner Erpul yapmaktadır.

Girişimin Cenevre Ofisi Başkanı Namık Güner Erpul'a göre, girişimin en büyük bağışçıları Türkiye ve İspanya'dır.⁴⁹ Erpul, 2005'ten 2019'a kadar Türkiye'nin UNAOC'ye 11,4 milyon ABD doları bağışta bulunan ülkeler listesinde ilk sırada yer aldığını vurgulamaktadır. İkinci sırada ise 8,1 milyon dolarlık bağışla İspanya yer almaktadır.⁵⁰ Bu iki ülke dışında Katar'ın

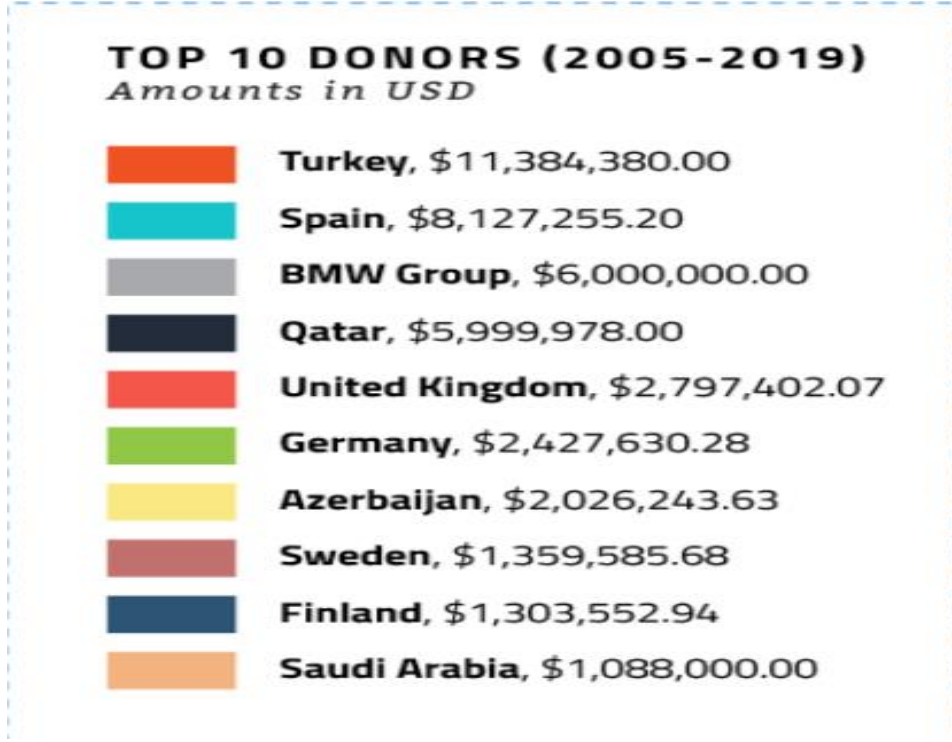
⁴⁸ *Anadolu Ajansı* (2024), "Dışişleri Bakanı Fidan, BM Medeniyetler İttifakı 10'uncu Küresel Forumu'na katılacak", 24.11.2024, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-fidan-bm-medeniyetler-ittifaki-10uncu-kuresel-forumuna-katilacak/3402806>.

⁴⁹ *Anadolu Ajansı* (2022), "Büyükelçi Erpul, BM Medeniyetler İttifakına en büyük katkısı Türkiye'nin sağladığını belirtti", 09.10.2022, Erişim Tarihi: 20.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/buyukelci-erpul-bm-medeniyetler-ittifakina-en-buyuk-katkiyi-turkiyenin-sagladigini-belirtti/2706546>.

⁵⁰ *A.g.e.*

girişime yaptığı katkılar da dikkat çeker boyuttadır. Bu katkılar, hem Ankara'nın, hem de Madrid'in insanlık yolundaki samimi çabalarını finansal olarak göstermeleri açısından anlamlıdır.

Tablo III. Medeniyetler İttifakı'nın En Büyük Donörleri (2005-2019) (Amerikan doları-\$)⁵¹

Medeniyetler İttifakı, 11 Eylül olayını takiben ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve Batı'da artan İslamofobi nedeniyle İslam dünyasında Batılı ülkelere karşı artan tepkilerin olduğu bir dönemde başlatılan zamanında ve yerinde bir girişimdir. Girişim, Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler ve diğer gruplar da dahil olmak üzere farklı medeniyetlere, devletlere, toplumlara ve etnik/dini/mezhepsel gruplara yönelik nefret duygularının ve önyargıların yayılmasını önlemek için hâlâ hayati önem taşımaktadır.

Medeniyetler İttifakı, ırkçılık, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi gibi uluslararası barış ve güvenliği ve toplumsal huzuru tehdit eden zorluklarla mücadelede aktif çalışmalarını sürdürmektedir. Girişim, Amerikalı Siyaset Bilimci Samuel P. Huntington'ın öngördüğü 21. yüzyıldaki “*Medeniyetler Çatışması*” tezinin gerçekleşmesini önlemek için işlevsel ve çok hayati bir kurumdur.

⁵¹ A.g.e.

Ancak Uluslararası Politika Akademisi (UPA) İspanya uzmanı Özcan Öğüt'e göre, Medeniyetler İttifakı'nın daha da başarılı ve etkili olmasını engelleyen halen iki kritik sorun bulunmaktadır:⁵²

1. Türkiye'nin girişimle eş zamanlı olarak son yıllarda daha İslamcı ve otoriter bir devlete dönüşmesi,
2. 2010 yılı sonunda Tunus'tan başlayıp tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında etkili olan “*Arap Baharı*” sürecinin başarısız olması ve girişimin küresel siyasette etkili olamaması.

Bu sorunlara rağmen, girişimin özellikle Irak Savaşı döneminde yaptıklarının daha yaygın bir Hristiyan-Müslüman düşmanlığı ve nefretinin oluşmaması bağlamında son derece faydalı ve önemli olduğu vurgulanabilir. Keza Türkiye ile Avrupalı devletlerin, dini ve medeniyetsel farklılıklarına karşın birbirlerini daha iyi anlamaları ve karşılıklı empati duyguları geliştirebilmeleri bağlamında da, Medeniyetler İttifakı, paha biçilemez düzeyde önemli etkileri olan bir girişimdir. Son yıllarda Avrupa'da güçlenen İslam karşıtı neo-Nazi hareketleri ve İslam dünyasındaki Batı karşıtı radikal köktendinci gruplar da düşünüldüğünde, Medeniyetler İttifakı girişiminin 21. yüzyılda da stratejik önemini koruyacağı düşünülebilir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu çalışmayı sonlandırırken, bu çalışmada ortaya koyduğum önemli bilgi ve verilere dayalı olarak işlediğim bazı temel fikirleri şöyle özetleyebilirim:

1. Türkiye ve İspanya, çıkarları çatışmadığı ve aralarında bu iki ülkeyi ayıran okyanuslar olmadığı için, iki yakın müttefik olabilirler.
2. Ekonomik ilişkiler, her iki tarafa da fayda sağlamaktadır. Ortak çabalarla ve Gümrük Birliği'nin (GB) hizmet sektörünü de kapsayacak şekilde güncellenmesiyle (revizyonuyla), bu faydalar daha da arttırılabilir .
3. Medeniyetler İttifakı, Türkiye ve İspanya'ya Sünni İslam ve Katolik Hristiyan inançlarını temsil etmede önemli liderlik pozisyonları sağlamaktadır. Nitekim Türkiye ilerleyen yıllarda gerçek bir demokrasiye dönüşebilirse, bu İttifak, çok daha başarılı, geçerli ve önemli hale gelebilir.

⁵² Özcan Öğüt (2017), *Yakın Dönem Türkiye-İspanya İlişkileri ve İspanya Siyaseti*, İstanbul: Cinius Yayınları, ss. 40-44.

4. NATO üyeliği ve Türkiye'nin AB üyeliği hedefi, her iki ülkenin siyasi elitleri arasında küresel sorunlara benzer yaklaşımlar yaratmaktadır.
5. Türkiye'nin BRICS-ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü) blokuna kaymasını önlemek için, İspanya, diğer büyük AB ülkelerine kıyasla daha sorumlu davranmakta ve bu da Madrid'i Ankara için güvenilir bir müttefik haline getirmektedir.
6. Yunus Emre Enstitüsü ile Cervantes Enstitüsü arasındaki bir ortaklık anlaşmasıyla, iki ülke, kültürel iş birliklerini daha da geliştirebilirler.

KAYNAKÇA

- *Anadolu Ajansı* (2022), “Büyükelçi Erpul, BM Medeniyetler İttifakına en büyük katkıyı Türkiye’nin sağladığını belirtti”, 09.10.2022, Erişim Tarihi: 20.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/buyukelci-erpul-bm-medeniyetler-ittifakina-en-buyuk-katkiyi-turkiyenin-sagladigini-belirtti/2706546>.
- *Anadolu Ajansı* (2024), “İspanya Başbakanı Sanchez: Türkiye, İspanya için anahtar bir ekonomik ortak ve bölgesinde önemli bir oyuncu”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ispanya-basbakani-sanchez-turkiye-ispanya-icin-anahtar-bir-ekonomik-ortak-ve-bolgesinde-onemli-bir-oyuncu/3248713>.
- *Anadolu Ajansı* (2024), “Dışişleri Bakanı Fidan, BM Medeniyetler İttifakı 10’uncu Küresel Forumu’na katılacak”, 24.11.2024, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-fidan-bm-medeniyetler-ittifaki-10uncu-kuresel-forumuna-katilacak/3402806>.
- Bolelli, Şenhan (2021), “Türk dizileri, İspanyol ve Türk toplumlarını birbirlerine daha da yakınlaştırdı”, AA, 26.11.2021, Erişim Tarihi: 14.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/turk-dizileri-ispanyol-ve-turk-toplumlarini-birbirlerine-daha-da-yakinlastirdi/2431230>.
- Bolelli, Şenhan (2025), “TUSAŞ’tan HÜRJET için İspanya’da tarihi anlaşma”, *Anadolu Ajansı*, 14.05.2025, Erişim Tarihi: 30.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tusastan-hurjet-icin-ispanyada-tarihi-anlasma/3567543>.
- *Daily Sabah* (2024), “Türkiye, Spain tout ‘immense’ potential, ambition to further ties”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkiye-spain-tout-immense-potential-ambition-to-further-ties>.
- Defence Turk.net (2024), “İspanya’ya HÜRJET tedarikinde ilk adım!”, 20.12.2024, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.defenceturk.net/ispanyaya-hurjet-tedarikinde-ilk-adim>.

- DEİK, “TÜRKİYE - İSPANYA İŞ KONSEYİ”, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleri-turkiye-ispanya-is-konseyi>.
- *La Moncloa* (2024), “Pedro Sánchez: "Turkey and Spain have a common past, a dynamic and ambitious present and a promising future"”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/paginas/2024/20240613-spain-turkey-intergovernmental-summit.aspx>.
- *La Moncloa* (2024), “Pedro Sánchez announces agreements in five key areas to intensify economic and trade cooperation with Turkey”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/paginas/2024/20240613-spain-turkey-business-meeting.aspx>.
- Oftex International (2023), “The international trade situation in Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.oftex.es/en/the-international-trade-situation-in-spain/>.
- Onedio.com (2021), “Siestaya Dizi Arası! İspanya’da En Çok Hangi Türk Dizileri İzleniyor?”, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://onedio.com/haber/siestaya-dizi-arasi-ispanya-da-en-cok-hangi-turk-dizileri-izleniyor-1013728>.
- Ögüt, Özcan (2017), *Yakın Dönem Türkiye-İspanya İlişkileri ve İspanya Siyaseti*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Örmeci, Ozan (2025), “The Alliance of Civilizations and Dynamics of Türkiye-Spain Relations”, 14.05.2025, UCAM Katolik Üniversitesi’nde sunulan bildiri, Murcia, İspanya, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/129286388/%C3%96rmeci_Ozan_2025_The_Alliance_of_Civilizations_and_Dynamics_of_T%C3%BCrkiye_Spain_Relations_Presentation_made_at_the_public_lecture_organized_by_UCAM_Catholic_University_of_Murcia_14_05_2025_UCAM_Catholic_University_of_Murcia_Murcia_Spain.
- Özçer, Akın (2021), “GÖRÜŞ - Türkiye’nin Batı Avrupa’daki gerçek müttefiki: İspanya”, *Anadolu Ajansı*, 17.11.2021, Erişim Tarihi: 12.06.2025, Erişim Adresi:

[https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiyenin-bati-avrupadaki-gercek-muttefiki-
ispanya/2423065](https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiyenin-bati-avrupadaki-gercek-muttefiki-ispanya/2423065).

- Recep Tayyip Erdoğan (2024), X (Twitter hesabı), 13.06.2024, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://x.com/RTErdogan/status/1801283402865287394>.
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Relations between Türkiye and Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-spain.en.mfa>.
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Commercial and Economic Relations between Türkiye and Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/commercial-and-economic-relations-between-turkiye-and-spain.en.mfa>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2017), “AB Bakanı ve Başmüzakereci Ömer Çelik’in Katalonya’nın Bağımsızlık Kararına İlişkin Değerlendirmeleri”, 11.12.2017, Erişim Tarihi: 17.06.2025, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/ab-bakani-omer-celikin-katalonyanın-bagimsizlik-kararina-iliskin-degerlendirmeleri_50970.html.
- Toygür, İlke (2020), “Turkey and Spain: bilateral relations and the road ahead for Customs Union modernisation”, Real Instituto elcano Royal Institute, 29.09.2020, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/turkey-and-spain-bilateral-relations-and-the-road-ahead-for-customs-union-modernisation/>.
- TÜİK Portal, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://iz.tuik.gov.tr/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İspanya’nın Ekonomisi”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Medeniyetler İttifakı”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler_ittifaki.tr.mfa.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-İspanya İlişkileri”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ispanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2024), “Cumhurbaşkanı Erdoğan, İspanya Başbakanı Sanchez ile ortak basın toplantısında konuştu”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 07.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-ispanya-basbakani-sanchez-ile-ortak-basin-toplantisinda-konustu>.
- Türkiye Cumhuriyeti Madrid Büyükelçiliği (2017), “Türkiye- İspanya İkili İlişkileri, 7.06.2017”, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://madrid-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121361>.
- UNAOC, Erişim Tarihi: 22.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.unaoc.org/>.

CIVIL DISOBEDIENCE AND FEMINIST RESISTANCE IN IRAN: RECLAIMING AGENCY UNDER AUTHORITARIAN RULE

Shaghayegh MOHEBKHODAE¹

Abstract: This paper examines how civil disobedience, rather than social disorderliness, is playing a role in forming the Iranian women's movement, especially after the death of Mahsa Amini and the outburst of the "Woman, Life, Freedom" movement. The article relies on interdisciplinary materials, such as feminist theory, literature on civil disobedience, and media analysis, to retrace the forty years of women's action against patriarchal laws in Iran. The study explains how the simple actions of bodily resistance by the Iranian women have been reorganized into a mass repertoire of nonviolent resistance against both religious and political authority. It focuses on embodied resistance, e.g., unveiling, dancing, and public speech, which is a moral and political reclamation of agency. It can also be observed that the results help to see how digital media fuel such actions globally, making the Iranian feminist struggle a transnational fight against rights and dignity. The study adds to the discourse of gender politics, social movements, and resistance in authoritarian situations.

Keywords: *Civil Disobedience, Iranian Women's Movement, Gender Resistance, Authoritarianism, Mahsa Amini.*

Article Category: Political Science / Psychology

Date of Submission: 01.07.2025

Date of Acceptance: 12.07.2025

¹ Master's Student, Istanbul Aydın University, Department of Political Science and International Relations.
Email: shaghayeghmoebkhoda@stu.aydin.edu.tr.
ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0006-0004-0875-8403>.

İRAN'DA SİVİL İTAATSİZLİK VE FEMİNİST DİRENİŞ:

OTORİTER YÖNETİM ALTINDA FAALİYETİN GERİ KAZANILMASI

Öz: Bu makale, özellikle Mahsa Amini'nin ölümü ve “Kadın, Yaşam, Özgürlük” hareketinin patlak vermesinin ardından, toplumsal düzensizlikten ziyade sivil itaatsizliğin İran kadın hareketinin oluşumunda nasıl bir rol oynadığını incelemektedir. Makale, İran'da kadınların ataerkil yasalara karşı kırk yıllık eylemlerini yeniden ele almak için feminist teori, sivil itaatsizlik literatürü ve medya analizi gibi disiplinlerarası materyallere dayanmaktadır. Çalışma, İranlı kadınların basit bedensel direniş eylemlerinin hem dini, hem de siyasi otoriteye karşı şiddet içermeyen kitlesel bir direniş repertuarına nasıl dönüştürüldüğünü açıklamaktadır. Çalışma, somut direnişe, örneğin başörtüsünü çıkarma, dans etme ve kamusal konuşma gibi, failliğin ahlaki ve siyasi bir geri kazanımı olan somut direnişe odaklanmaktadır. Ayrıca, sonuçların dijital medyanın küresel çapta bu tür eylemleri nasıl beslediğini ve İran feminist mücadelesini hak ve onur mücadelesi olarak ulusötesi bir mücadeleye dönüştürdüğünü görmeye yardımcı olduğu da gözlemlenebilir. Çalışma, toplumsal cinsiyet politikaları, toplumsal hareketler ve otoriter durumlarda direniş söylemine katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sivil İtaatsizlik, İran Kadın Hareketi, Toplumsal Cinsiyet Direnişi, Otoriterlik, Mahsa Amini.*

Introduction

Most recently, the Iranian women's movement has landed copiously on the world scene, notably since the killing of Mahsa Amini in September 2022 by Iranian morality police. Her killing triggered large-scale protests with the slogan "Woman, Life, Freedom"—a people rising in revolt that has revitalized decades of feminist struggle in the country. Such acts of resistance, which sometimes manifest themselves in simple acts like unveiling, singing in the streets, or dancing, are not only symbolical. They are mediums of civil disobedience that exceed the religious and patriarchal laws within the Islamic Republic. The present paper discusses civil disobedience, not the distorted term of social disobedience, as a strategic, moral, and embodied political resistance.

However, as opposed to conventional protest movements, the Iranian one can be seen as a gendered and a very personal sort of resistance, which occurs on the street and at home but also on digital grounds. Civil disobedience here is not just a wakeup call to the conscience of the people but a direct defiance of the authoritarian state system to check control of the bodies and identities of the women. The study is interdisciplinary, bringing together such classical theories of civil disobedience as those of Thoreau, Gandhi, and King; feminist political theory; psychological models of resistance; and discourse analysis in media. As a methodology, it relies on secondary information, such as scholarly articles, human rights reports, and media coverage between the 1979 revolution and the current times. Placing the Iranian women's movement in the context of expanded international discourses on nonviolent resistance and feminist empowerment, the paper tasks a convincing version of embodied civil disobedience in the context of both visible and viral pushback as a transformation model of resistance to authoritarian states. By analyzing the acts of protests, especially in detail, the research aims at providing us with an insight into the commonality of moral courage, the collective sense of identity, and media exposure in the construction of feminist protest in modern Iran.

1. Literature Review

To make sense of the modern practices of the civil disobedience movements by the Iranian women, it is necessary to put the phenomenon in a larger intellectual and historical perspective. To define the conceptual background of this study, this literature review is based on various interdisciplinary sources, such as the classical theory of civil disobedience, the literature that interprets the form of resistance used by women, psychology, and media studies. It is proposed to discuss the development of civil disobedience as a constructive ethic, political, and performance practice and how these schematics can assist us in understanding

the plight of the Iranian women in their opposition to patriarchal authoritarianism. This review will focus on three main areas, which include the history behind the development of civil disobedience, the psychology of resistance, and how media framing shapes the thinking and mobilization of the people.

1.1. The Evolution of Civil Disobedience: A Historical and Iranian Perspective

Civil disobedience in the past has risen as a potent, nonviolent approach to challenging the unjust laws and political structures. Nonviolent non-cooperation can be traced through Civil Disobedience by Henry David Thoreau, whose realism gave precedence to the moral conscience of individuals, through Gandhi and his ideas of “*satyagraha*” during India’s rise against colonial rule, and through Martin Luther King Jr. through his leadership efforts in the American Civil Rights Movement.² These characters proved that conscious and open law violation may morally challenge a form of systematic oppression and institutional reform. Nevertheless, the consideration of Western models can be explained by the disregard of the unique history of civil disobedience that took place in Iran, especially considering this issue through the gender perspective. Since prior to the 1979 Islamic Revolution, Iranian women have been practicing resistance in different forms that led to a turning point in the case of women’s rights.

Obligatory veiling, sex segregation, and lack of access of women to the real and legal world that emerged after the revolution triggered the development of feminist resistance, both open and disguised in its nature. In recent times, feminists in Iran have been fighting against such restrictions even after a period of 40 years. Civil disobedience has been in the battleground as unveiled walks, Tunisian-style social media campaigns, underground education, and cultural performances are pursued by Nasrin Sotoudeh in the courtroom, the White Wednesday effort, and the White Wednesday campaign, which unveiled walks and social media campaigns, as well as underground education and cultural performances. These kinds of protests, according to Iranian sociologist Nayereh Tohidi, are a gendered criticism of authoritarianism in combination with individual force.³

It was the death of a twenty-two-year-old Kurdish woman, Mahsa Amini, on 21 September

² Henry David Thoreau (1849), *Civil Disobedience*, Date of Accession: 10.06.2025 from <https://blogs.law.columbia.edu/uprising1313/files/2017/10/Civil-Disobedience-by-Henry-David-Thoreau.pdf>; Martin Luther King Jr. (1963), “Letter from Birmingham Jail”, Date of Accession: 10.06.2025 from https://minio.la.utexas.edu/webeditor-files/coretexts/pdf/1963_mlk_letter.pdf.

³ Nayereh Tohidi (1997), “The issues at hand: Fundamentalism and women’s rights in Iran”, in (ed. by M. Afkhami) *Faith and Freedom: Women’s Human Rights in the Muslim World*, Syracuse: Syracuse University Press, pp. 305-316.

2022, after being detained by Iranian morality police and arrested due to incorrect veiling, that did trigger the most far-reaching feminist movement in the history of Iran: “Woman, Life, Freedom”. The movement was a continuation of a decades-long struggle and the embodiment of a new post-imago phase of civil disobedience: a non-visualized, not central, but digital and physically represented form of civil disobedience. Unlike the old waves of protesting, the newer style of actions could also be accomplished without the official terrain of organization or politics. But not only do Iranian women protest arranged marches, but they also dance in the streets, no longer wear the hijab, and post pictures and videos of themselves openly breaking the rules.

These engagements are firmly placed on what Thoreau describes as the “*ethics of individual responsibility*”, what Gandhi refers to as “*strategic suffering*”, and what King refers to as “*moral confrontation*”. As well as in this pattern of resistance, we end up with another set of Iranian feminist grammars of resistance, which are anchored on local specificity. With this route of world theories to the Iranian scene, in this section we place civil disobedience not as imported but as a resource of moral and political protest made available to the global level and always reshaped through local histories and identities, through local conditions of oppression. The physical female body itself becomes the space of protest in the case of Iran, and it contradicts even laws of theocracy and the society.

1.2. The Psychological Dimensions of Civil Disobedience

The psychological driving factors that people exhibit through committing acts of civil disobedience are important in the analysis of the Iranian women’s movement and high-risk dictatorial environments in general. Moral and psychological theories of development can explain the development of a person or even a group who may just be obedient at first but later become resistant in most cases due to internalized ethics and influence by group consciousness and emotional appeals.

Among the most prominent models that can be mentioned in this respect is the theory of moral development put forward by Kohlberg that assumes that there are six stages of moral reasoning.⁴ People in the post-conventional stage no longer follow the law of society; they act in accordance with universal ethics. This high level of moral thinking is seen among the Iranian women who ignore the obligatory status of the veil and openly confront their state discourses. As Kohlberg explains, “*At this stage, right is defined by the decision of conscience*

⁴ Lawrence Kohlberg (1969), “Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization”, in (ed. D. A. Goslin) *Handbook of Socialization Theory and Research*, Chicago: Rand McNally, pp. 347-480.

*in accord with self-chosen ethical principles appealing to logical comprehensiveness, universality, and consistency.”*⁵

To add to this, Greene’s dual-process theory argues that emotion and rationality play an independent role together in a moral decision.⁶ He points out that human beings mostly work under intuitive emotional responses to cases of moral dilemmas as well as slow deliberative considerations when the stakes are high or when there is a conflict.⁷ The viral and emotionally charged reaction to the death of Mahsa Amini in the Iranian setting is evidence of how moral outrage can be used to organize broad-scale discontent prior to even formal political structure.

The social identity theory by Tajfel and Turner provides the group dynamics understanding at the group level that an identification with one of the marginalized groups forms a stronger solidarity and motivates the collective disobedience.⁸ They try to explain that people seek positive uniqueness by in-group identification when there is a threat to group identity.⁹ This applies especially well to the Iranian women who can band together and embrace a joint gendered sense of self that allows them to fight against imposed norms, transforming their rebellions into individual gestures of group action. This understanding is enhanced by studies into obedience and authoritarianism. The Stanford Prison experiment showed that people can accept roles of submission and authority so rapidly, which can be interpreted as both the readiness of regime administrators to obey and the out-of-this-world bravery of the ones who remain disobedient.¹⁰ Zimbardo draws a conclusion that says that the situation operates stronger than personal dispositions in making ordinary people cruel or full of moral courage.¹¹

Tarrow offers his input in the discussion of the emotional price of activism in repressive environments.¹² He observes that the protest is much more than a tactical exercise to many activists: *“Protest may be a survival tactic in an unfavorable terrain”*.¹³ This can be seen in

⁵ *Ibid.*, p. 379.

⁶ Joshua David Greene (2007), “Why are VMPFC patients more utilitarian? A dual-process theory of moral judgment explains”, *Trends in Cognitive Sciences*, 11(8), pp. 322-323.

⁷ *Ibid.*, p. 322.

⁸ Henri Tajfel & John C. Turner (1979), “An integrative theory of intergroup conflict”, in (eds. by W. G. Austin and S. Worchel) *The Social Psychology of Intergroup Relations*, Monterey: Brooks/Cole, pp. 33-47.

⁹ *Ibid.*, p. 38.

¹⁰ Philip G. Zimbardo (2007), *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil*, New York: Random House.

¹¹ *Ibid.*, p. 211.

¹² Sidney Tarrow (1998), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press.

¹³ *Ibid.*, p. 127.

the case of the women of Iran because any act of defiance is both a political statement and a longstanding process of identity development. Similarly, Klandermans also notes that collective action mobilization relies on moral framing of grievances significantly.¹⁴ “*Protests occur when citizens can perceive injustice as something morally evil and yet a state of affairs that is within the capacity to be changed by political action.*”¹⁵ Such perceptions are strengthened by the fact that since most digital platforms allow women to express themselves, other women observe their resistance and become motivated to act.

Lastly, Sunstein also applies the knowledge of behavioral economics to understanding psychological impacts on protest actions through behavioral nudges.¹⁶ He believes that when individuals see their fellow human beings rebelling in the open and living (or even being hailed), they adjust their risk calculations and tend to do the same. The use of social cascades has to do with the occurrence of a situation where individuals feel that the conduct of other individuals is telling something meaningful about what is safe or preferable.¹⁷ Collectively, the theories offer a dimensional conceptualization of female responses to fear, self-belief, and identity among the Iranian women. Choosing to resist moral grounds, group loyalty, or sentimental prompting, the psychological mechanism underlying civil disobedience under authoritarianism is complicated, as their case reveals.

1.3. Media Framing and Civil Disobedience: A Critical Perspective

Particularly in authoritarian states of unfree societies such as Iran, where the state media is allowed to dominate mainstream discourse and where media access to the public sphere is restricted and highly comprehended by the authorities, media framing is determinant in the mandatory framing of civil disobedience in a manner that may be satisfactory to the international community and also to the population at home. Communication and critical media theories provide the most valuable means to comprehend the ways in which the resistance acts of the Iranian women are either created, magnified, or sidelined in the social discourse. According to the basic theory proposed by Goffman on frame analysis concepts, the way information is framed affects the way audiences interpret and attribute meaning to social activities.¹⁸ Frames assist in ordering the reality and accentuate some parts of an event and

¹⁴ Bert Klandermans (2014), *The Psychology of Protest*, London: Routledge.

¹⁵ *Ibid.*, p. 28.

¹⁶ Cass R. Sunstein (2017), *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton: Princeton University Press.

¹⁷ *Ibid.*, p. 96.

¹⁸ Erving Goffman (1974), *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

leave out other ones. In removing Iranian hijabs or dancing, women act in the same way as any other female would, but differences occur in the meaning attributed to these actions according to the frame placed upon them as a representation of a crime (illegal act), a cultural violation, or a heroic rebellion.

Going by the words of Goffman, it is found that definitions of a situation are structured along principles of structure that govern events, at least social ones.¹⁹ This is further narrowed down by Entman to the extent that framing is the process of highlighting some aspects of a perceived reality on a communicating piece of text through emphasizing them.²⁰ He observes that to frame is to seek the advancement of a given description of a problem, a causal interpretation, an ethical judgement, and/or a prescription of reaction.²¹ In Iran, however, the state media will criminalize the expression of dissent, so the unveiled women will be morally deviant, whereas the foreign and activist channels will tend to represent them as icons of bravery and resistance of feminism.

Media framing works as well in the context of agenda setting theory, as postulated by McCombs and Shaw, and points to the influence of media to inform the audience to know what to think.²² It is especially applicable to the setting of authoritarian situations, where the alternative identities are explicitly associated with non-state and social media to become visible. This is because the mass media could not be effective in instructing individuals on what to think, but they are dogmatically effective in telling their audience what to think about.²³ Digital media has also disrupted the nature of disobedience. Castells holds that the rise of the network society stands to provide decentralized horizontal communication by bypassing state censorship and the mobilization of activists to act quickly.²⁴

Along with the central idea of social media networks such as Instagram and Twitter as platforms of coordination, they have emerged as archives of resistance. To Iranian women, it is the visual aspect of digital protest, in the form of photos, videos, and even hashtags, that has allowed them to establish their presence and agency within the society where being visibly seen in the first place is breaking a transgression. Van Dijk provides a critical discourse analysis approach and is concentrated on language and representation in media terms

¹⁹ *Ibid.*, p. 10.

²⁰ Robert M. Entman (1993), "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm", *Journal of Communication*, 43(4), pp. 51-58.

²¹ *Ibid.*, p. 52.

²² Maxwell McCombs & Donald L. Shaw (1972), "The agenda-setting function of mass media", *Public Opinion Quarterly*, 36(2), pp. 176-187.

²³ *Ibid.*, p. 177.

²⁴ Manuel Castells (1996), *The Rise of the Network Society*, Oxford: Blackwell.

regarding power relations. He points out that the discourse forms can either actualize, confirm, legitimize, reproduce, or contest power and dominance in society.²⁵ The Iranian authorities frequently use elements of official discourse to define women protesters as destabilizing factors in national policies, and alternative media and diaspora news outlets redefine their activities as legitimate manifestations of political voice and gender independency.

The symbolism of images and narratives is also continued by Gamson and Modigliani to discuss the roles played by metaphors, slogans, and visual symbols in the so-called interpretive packages that determine how the citizens expect to interpret their situations.²⁶ Their acumen goes away to understand the transformational symbolism of the viral video of uncovered women walking in the markets in Tehran or dancing on the balconies. According to them, media discourse provides a package of interpretations, which defines the conditions of understanding an issue.²⁷

Finally, there is the theory of connective action featuring the development of the likes of Bennett and Segerberg that indicated the fact that in the digital era social movements found themselves more driven by individualized and self-organizing networks.²⁸ Digitally mediated acts of civil disobedience are new spaces of individual expression and growth of collective identity. Due to the connective action, people can have a collective experience yet act individually, which, through viral spread, is observed clearly in the creative acts of the individually dispersed yet connectively engaged Iranian women.²⁹

In sum, the media plays not only a reporting role in civil disobedience, but instead, it plays a role in the manufacture of the meaning, the charge of morality, and political consequences. Being silenced in the realm of conventional politics, Iranian females are made visible as part of the resistance, and media arrangements turn out to be a scene of the discourse struggle.

1.4. Research Gap and Contribution

Although it contains a range of scholarly works on civil disobedience and the activism of women in the Middle East, this research provides answers to three major gaps in the

²⁵ Teun A. Van Dijk (1993), "Principles of critical discourse analysis", *Discourse & Society*, 4(2), pp. 249-283.

²⁶ William A. Gamson & Andre Modigliani (1989), "Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach", *American Journal of Sociology*, 95(1), pp. 1-37.

²⁷ *Ibid.*, p. 3.

²⁸ W. Lance Bennett & Alexandra Segerberg (2013), *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

²⁹ *Ibid.*, p. 37.

literature.³⁰ First, the earlier studies have investigated the resistance of Iranian women but have either concentrated on official political activities or the personal ways of resistance, not investigating entirely the synergies of embodied resistance, digital activism, and collective identity building that have evolved especially after the murder of Mahsa Amini.³¹ Second, the works on feminist resistance within the Islamic context were located many years before the era of transformation the digital age has introduced and cannot reflect the peculiarities of the “Woman, Life, Freedom” movement.³² Third, civil disobedience literature is still mostly Western-centric and does not have much application to gendered resistance that has been created by the theocratic authoritarian regime, such as in Iran.

In turn, this work has three important contributions: it proposes an interdisciplinary theoretical framework, which combines the classical theory of civil disobedience and resistance studied within postcolonial and feminist criticism; it examines how digital media gives similar expressions of individual protest a collective ontological dimension of the networked feminist consciousness; and it establishes a non-Orientalist approach to discussing Iranian feminism, superseding victimhood or universalized-western feminism. The given research is, therefore, a culturally instrumental and theoretically broad investigation of the political subjectivity and resistance of Iranian women.

2. Theoretical Framework

The paper uses a multi-dimensional theoretical framework where classical aspects of civil disobedience theory are coupled with feminist resistance literature, psychological constructs, and media framing strategy. Such an interdisciplinary framework is needed to grasp the multiple, gendered, performative character of Iranian women’s civil disobedience in authoritarian regimes.

2.1. Classical Civil Disobedience: Moral Foundations

The ethical and strategic underpinnings of civil disobedience that are captured by the theories

³⁰ Henry David Thoreau (1849), *Civil Disobedience*; Mahatma Gandhi (1948), *Non-violent Resistance (Satyagraha)*, Ahmedabad: Navajivan Publishing House; Martin Luther King Jr. (1963), “Letter from Birmingham Jail”; Valentine M. Moghadam (2003), *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*, 3rd ed., Boulder: Lynne Rienner Publishers; Nade Al-Ali (2007), *Iraqi Women: Untold Stories from 1948 to the Present*, London: Zed Books.

³¹ Nayerreh Tohidi (1997), “The issues at hand: Fundamentalism and women’s rights in Iran”; Homa Hoodfar (1999), “The Veil in Their Minds and on Our Heads: Veiling Practices and Muslim Women”, in (eds. by Elizabeth A. Castelli & Rosamond C. Rodman) *Women, Gender, Religion: A Reader*, New York: Palgrave.

³² Ziba Mir-Hosseini (2006), “Muslim women’s quest for equality: Between Islamic law and feminism”, *Critical Inquiry*, 32(4), pp. 629-645; Haideh Moghissi (2005), *Women and Islam: Critical Concepts in Sociology*, Vol. 3, London: Routledge.

formulated by Henry David Thoreau, Mahatma Gandhi, and Martin Luther King Jr. form the baseline within which nonviolent resistance can be seen to operate against repressive regimes. Although these thinkers come out of different social political contexts, they all engage in the idea that moral conscience is above the law where laws are unjust. The research, *Civil Disobedience*, published by Thoreau, suggests that a person should not entrust the legislator with his conscience and emphasizes that justice can be found in moral judgement and not in written law.³³ His argument to the effect that he was in the right place when he suggested that the right spot of a just man is a prison even under a regime that imprisons any offender unjustly explains the rationale of Iranian women in refuting compulsory hijab regulation in Iran.³⁴ They do not accept defeat in their defiance of order but attack morally unacceptable laws that betray universal rights of man and human dignity based on gender.

The satyagraha is a philosophy of non-violence popularized in the philosophy of Gandhi and only extends the individualist role of Thoreau in the form of a spiritual and political mass movement.³⁵ To Gandhi, nonviolent resistance is not a reaction but a proactive search for truth and change. This split is reflected in the civil disobedience of Iranian women; their activities are simultaneously an act of resistance to the regime under the compulsory morality and a declaration of individual self-determination and morality. The demands of Gandhi, who claimed that nonviolence is the most powerful force that man had at his disposal, acquire fresh coinage in the Iranian context, where the peaceful resistance of women is usually associated with severe personal toll.³⁶

Like both Thoreau and Gandhi, Martin Luther King Jr. established the strategic attributes of nonviolent resistance in a legal and democratic system.³⁷ According to King, in his "Letter from Birmingham Jail", civil disobedience aims at establishing a constructive nonviolent tension, which is required as a means of growth and regeneration. Such reasoning is reflected in the intentional acts of rebellion by Iranian women, including unveiling in the streets, that challenge not only the government but also the behavioral patterns encouraging the status of gender inferiority within society. Much of the moral argumentation put forward by King, that one must disobey unjust laws because one is morally obligated to do so, is shared with the many Iranian women as they explain their resistance not as a criminal act but as a matter of

³³ Henry David Thoreau (1849), *Civil Disobedience*.

³⁴ *Ibid.*, p. 5.

³⁵ ; Mahatma Gandhi (1948), *Non-violent Resistance (Satyagraha)*.

³⁶ *Ibid.*, p. 93.

³⁷ Martin Luther King Jr. (1963), "Letter from Birmingham Jail".

ethical conscience.³⁸ Collectively, those are classical theories that yield the moral authority, strategic reasoning, and spiritual strength underlying the Iranian disobedience movement of feminism. Nevertheless, their universalist theories still should be specified through a psychological, cultural, and feminist perspective to have the full gendered comprehension of the Iranian case of resistance.

2.2. Moral Psychology and Resistance

Although classical theory gives us the moral building blocks of civil disobedience, moral psychology can tell us how people internalize ethical demands and the emotional and cognitive skills they need to reward. In authoritarian environments, where protest is expensive, it is vital to know what drives people to act even when they are terrified.

The theory of moral development by Lawrence Kohlberg describes the gradient in ethical reasoning to pass through 6 stages, all the way to the post-conventional level, which deals with moral judgement being directed by the universal rules of justice instead of social acceptance.³⁹ A majority of the Iranian women are at this utmost level, making ethical choices according to human rights, dignity, and conscience. According to Kohlberg, the definition of right involves those that are determined by the conscience in agreement with the self-chosen principles of ethics that appeal to logical comprehensiveness, universality, and consistency.⁴⁰ By unveiling in the street or even talking back to the police, female Islamic revolutionaries in Iran do not defy political authority in rebellion, but they defy it in conscience.

Greene's dual process theory adds complexity by providing a description of the involvement of emotional intuition as well as rational deliberation in making moral decisions.⁴¹ Greene called moral judgement the result of an interaction between fast, automatic emotional knowledge and slower, deliberative decision-making processes. Such illustrations of the strength and unity of the impact are the emotional shock caused by the death of Mahsa Amini, which spawned a national mass of mourning and anger that gave substance to street protests. According to Greene, moral dilemmas that are emotionally prominent lead one to give his intuitive responses, whereas time is taken to consider morally principled responses.⁴² This is a

³⁸ *Ibid.*, p. 3.

³⁹ Lawrence Kohlberg (1969), "Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization", pp. 347-480.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 379.

⁴¹ Joshua David Greene (2007), "Why are VMPFC patients more utilitarian? A dual-process theory of moral judgment explains", pp. 322-323.

⁴² *Ibid.*, p. 322.

synthesis of emotional exigency and ethical transparency, which is in fact attainable in the testimonies of the Iranian women who took part in spontaneous but morally grounded protest actions.

These psychological approaches provide an emphasis on another important theme: that civil disobedience is never simply a political calculation but may more commonly be a psychologically transformative experience, an action defined by moral and ethical reasoning. When it exists in an authoritarian society, where the state order tries to place not the rational but emotional speech under control, the choice to rebel is a psychological revolt that reveals its ethical will under the pressure of enslaving being.

2.3. Social Identity, Collective Emotion, and Group-Based Resistance

Although moral thinking underlines the subjective motivation, in Iran civil disobedience is more likely to declare itself as a collective structure of gendered identity and communal feelings. Social identities and political mobilization theories demonstrate that oppressed populations can convert shared grievances into mobilization based on solidarity, particularly when faced with an authoritarian constraint. The social identity theory (SIT), according to Henri Tajfel and John Turner, takes the view that people draw a central component of themselves through their group memberships. Group identity is particularly pronounced in hierarchical societies with the in-group (e.g. male citizens) and the out-group (e.g. unveiled women) membership.⁴³ Tajfel and Turner proxy their arguments on the striving for positive distinctiveness when they state that the positive distinctiveness pushes individuals to dispute the low status that is attributed to their grouping.⁴⁴ In Iran, obedient womanhood that is veiled is created by the ideology of the state, which emerges as a moral standard.

By symbolically returning their identity, setting aside the hijab, dancing in the street, or being vocal to declare a certain point, women wearing the hijab are rebelling against this script, thus doing something politically. This feeling of being a part of the broader community of opposing women cuts the isolation and the fear, creating, according to the scholars, a feeling of what they term the affective solidarity. Indeed, one respondent in this research said it felt like this when she came out, uncovered, since she said she was shivering but saw that other people were doing the same, and she felt like she was part of something much bigger. Not only is this group identity empowering, but it is also defensive. The membership in groups provides resistance to repression, shame, and backlash. It is quite possible that, seen through

⁴³ Henri Tajfel & John C. Turner (1979), "An integrative theory of intergroup conflict", pp. 33-47.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 38.

the lens of what Tajfel later highlighted as a creation of new social realities through shared meaning-making, marginalized groups also tend to develop new realities, and the Iranian feminist space vividly displays this process.⁴⁵

Civil disobedience cannot involve only predisposition on group membership; it demands some sort of emotional mobilization as well, especially when the surroundings are saturated with fear and apathy. Academicians such as Sidney Tarrow and Bert Klandermans address the issue of mobilizing emotions (outrage, grief, hope, etc.) and overcoming repression by social movements.⁴⁶ According to Tarrow, emotions were not by-products of contention; they are part of the protest process.⁴⁷ This is particularly so in totalitarian and authoritarian leaning societies whereby formal organizing is dangerous. Highly emotional incidents that triggered a moral outrage motion in the case of Mahsa Amini's death act as so-called emotional shocks described by Tarrow, which reduce the threshold of action psychologically. As Klandermans continues to add, it is in the perception that injustice is wrong and changeable that success of the protest can be made.⁴⁸ He opines that only framed grievances can act as mobilization except those that are grievances as being unfair, group, and rectifiable.⁴⁹ Affective exchanges in the digital spaces are more likely to constitute this framing, where the Iranian women observe, experience, and reflect the rebelliousness of each other.

Such collective emotional repertoires can create or brew, so to speak, the so-called emotional orientations that Ahmed speaks about, where bodies are aligned in the same resistance, but there are also some risks shared in some ways by the participants of the group.⁵⁰ In high-risk situations such as in Iran, ideology does not only define solidarity but also danger. The clearer the act of protesting, such as unveiling before the state security cameras, the stronger the connection amidst people who engage in the protest. It is repeated in the testimonies of participants: A 22-year-old artist testifies: I have never felt as courageous as when I spotted other unencumbered female citizens strolling alongside me. I became one person no longer; I was the two of us. Such a feeling of us makes protest not only individually exhaustive but also a symbolic expression of collective intentionality, even when surveillance and threat of punishment are always there. With the help of the social identity theory and the emotional mobilization models, it is evident that the civil disobedience of the Iranian women is not a

⁴⁵ Henri Tajfel (1982), "Social psychology of intergroup relations", *Annual Review of Psychology*, 33(1), p. 38.

⁴⁶ Sidney Tarrow (1998), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, 2nd ed.; Bert Klandermans (2014), *The Psychology of Protest*.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 112.

⁴⁸ Bert Klandermans (2014), *The Psychology of Protest*.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 28.

⁵⁰ Sara Ahmed (2004), *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

unique instance but a social process that works. As a result of collective identity, reflected emotion, and mutual risk, the Iranian women co-construct the collective feminist consciousness that motivates sustained opposition within an otherwise oppressive sociopolitical atmosphere.

2.4. Feminist Resistance Theory

A relatively serious look into feminist theorizations of the intersectionality of gender, power, and resistance is needed to get a grasp of the nature of the dynamics involved in the civil disobedience of women in Iran. In contrast to liberal political theories, which center on abstract concepts of justice, the feminist theory bases resistance in the corporeal life of oppression, especially in patriarchal oppression, religious oppression, and state oppression. The Iranian example is a puritanical case where control over women's bodies is both the main instrument of the moral right to legitimacy and a case where devastating the civil disobedience as a survival and subversion strategy is a critical factor in understanding feminist approaches. This part is the synthesis of the knowledge by three key areas of feminism —gender performativity theory, intersectional and postcolonial feminism, and Islamic feminism— that are not fully avoidable, as they all are needed to omit the Western-centric bias, which was applied to the study of women's activism in the Middle East.

2.4.1. Gender Performativity and Embodied Disobedience

The first theory of gender performativity by Judith Butler is critical in examining the process of how the Iranian state inculcates femininity into a process of repetition, spying, and compulsion.⁵¹ Above that, Butler writes that gender is not something that is inherent but rather a repetitive action that becomes entrenched into society. In Iran, the mandatory hijab does not only mean the garment but also this obligatory practice of state-authorized femininity. The denial of this performance by unveiling, public speech, or dancing becomes a political act that undermines the gender norms and the state itself. Butler asserts that gender is actual insofar as it is acted upon.⁵² Embodied activities of disobedience by Iranian women interrupt such a performance and create what she terms a re-signification of the body, a signification that rebels against disciplinary power. As the members of this study inform, it is becoming the act of resistance that is personal and political in its own way as each participant reclaimed the space on the street with their uncovered bodies. Civil disobedience in this sense amounts not simply to transgression but to re-enactment of subjectivity in a regime that causes female

⁵¹ Judith Butler (1990), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge.

⁵² *Ibid.*, p. 278.

bodies to become subject to ideological regulation.

2.4.2. Intersectionality and Postcolonial Feminism

Although it gives critical insights, Butler's theory has the danger of transforming gender performance into a universal feature without featuring the cross-cutting accumulation of power. The theory of intersectionality introduced by Kimberlé Crenshaw rectifies this mistake by pointing at the fact that women do not just experience gender, but gender intersects with all other aspects such as race, class, religion, or nation.⁵³ An example lies with the Iranian women, where patriarchy is practiced not merely by way of a state law but also because of ethnic discrimination (e.g. to the Kurd), economic alienation, and religion as an ideology. Failure to place into consideration the differences that had existed between women, Crenshaw warns, means that, by not addressing such differentiation, feminism reproduces marginalization experienced by the dominant group.⁵⁴

To prevent western universalism, postcolonial feminist writers like Chandra Talpade Mohanty and Lila Abu-Lughod accuse the genre of writing off third-world women as passive victims whose freedom must be rescued by the west.⁵⁵ Rather, they urge a local agency that is contextual and historically embedded. Mohanty purports that women in the non-Western world oppose within and against the dominant institutions, and more commonly than not, in manners that are unreadable to liberal and Western discourses.⁵⁶ Putting these thoughts in the Iranian context, it becomes evident that the civil disobedience of the Iranian women is not a derivative of Western feminism but rather a native form of resisting, grounded in the day-to-day negotiations of authoritarian existence. It is not possible to isolate their resistance to the cultural, ethnic, and economic circumstances of its occurrence. Even a middle-standard woman protesting in Tehran and a Kurdish woman unveiling in Sanandaj represent a different resistance, though both actions are an expression against the patriarchal law. Intersectional and postcolonial feminist approaches are therefore necessary to discourage the reduction of the resistance of Iranian women into one-dimensional victimization or a Western form of feminism.

⁵³ Kimberlé Crenshaw (1989), "Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine", *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), pp. 139-167.

⁵⁴ Kimberlé Crenshaw (1991), "Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color", *Stanford Law Review*, 43(6), p. 1245.

⁵⁵ Chandra Talpade Mohanty (1988), "Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses", *Feminist Review*, 30, pp. 61-88; Lila Abu-Lughod (2002), "Do Muslim women really need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its others", *American Anthropologist*, 104(3), pp. 783-790.

⁵⁶ Chandra Talpade Mohanty (2003), *Feminism Without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*, Durham: Duke University Press, p. 45.

2.4.3. Islamic Feminism and the Iranian Context

Islamic feminism, which is the strand of feminism that criticizes patriarchal interpretations of Islam through writings within the Islamic faith, is one of the most critical and rarely considered strands in the Iranian perspective. As such scholars as Nayereh Tohidi, Ziba Mir-Hosseini, and Haideh Moghissi point out, the struggles of Iranian women are many times closely knit with Islamic norms and happen not in contrast with them.⁵⁷ This is crucial to comprehend the reasons that explain why most women in Iran are opposed to the religious authoritarianism of the Iranian regime as well as the secular feminism of the West. In the same vein, Mir-Hosseini criticizes the Islamic Republic for institutionalizing male dominance with the help of Sharia law yet contends that gender justice is not inimical to Islam; instead, it can be established by means of religious text reinterpretation (ijtihad).⁵⁸ By relying on their own disobedience, many Iranian women are therefore making themselves feel that they are redeeming the ethical Islamic ideologies that they perceive to be under threat, instead of betraying them. Such as when women refer to the Quran or the history of Islam to question the obligatory hijab, they are compromising the legitimation of the regime themselves regarding moral standards. This internal criticism is strong since it takes away from the regime its exclusive hold of religious truth.

According to Tohidi, in some instances of practicing Muslims, the path available to gender equality may be the direction embraced by feminist interpretation of Islam only.⁵⁹ Islamic feminism in Iran is a strategic epistemology; that is, it is an epistemology that is simultaneously pious and protestive. In this way, a more culturally specific perspective of disobedience of Iranian women can be embraced under the Islamic feminist theory. It states that resistive actions, including dancing, unveiling, or reclaiming a voice in the street, are not only feminist actions but are also usually religiously justified in Islam. This bipolarity of morality and freedom complicates the binary of religion and resistance, demonstrating that it is not only political and ideological concerns that lead to resistance but also spiritual concerns in Iran.

2.5. Media, Visibility, and Networked Resistance

The politics of visibility is most pertinent in the situation in authoritarian regimes when

⁵⁷ Nayereh Tohidi (1997), "The issues at hand: Fundamentalism and women's rights in Iran"; Ziba Mir-Hosseini (2006), "Muslim women's quest for equality: Between Islamic law and feminism", pp. 629-645; Haideh Moghissi (2005), *Women and Islam: Critical Concepts in Sociology*, Vol. 3.

⁵⁸ Ziba Mir-Hosseini (2006), "Muslim women's quest for equality: Between Islamic law and feminism", pp. 629-645.

⁵⁹ Nayereh Tohidi (1997), "The issues at hand: Fundamentalism and women's rights in Iran", p. 305.

traditional media is controlled by the state and expresses only one view, the government view. Civil disobedience in the case of the Iranian women is not just carried out through physical means but is also enhanced digitally and globally over the media. Media framing, discourse construction, and connective action theories can assist one to see how the content and the coverage of resistance are constructed by narrative control and the means of technologies. Erving Goffman's frame analysis focuses on the idea that people perceive reality through frames, which are structurally organized abilities to cope with experience.⁶⁰ When interpreted through different glasses, acts of civil disobedience, like hijab removal, can be described as deviance on the part of the state or heroic resistance on the part of the activists. According to Goffman, a set of principles of organization is followed as definitions of a situation are constructed.⁶¹ Here, visibility turns out to be a battleground, and the recording, publishing, and implying of the narration of their resistance are political acts.

Robert Entman refines this further to state the following: the act of selecting and emphasizing various aspects of events or issues and drawing links between them to elicit a specific interpretation is known as framing.⁶² Unveiled women are seen as criminalized foreign elements and threats to morality in Iranian state media outlets compared to independent outlets, which see them as radical feminist role models worldwide. This dualism is a field of meaning struggle and the practical impact of the understanding of protest by the people and their response.

The theory of agenda setting put forward by McCombs and Shaw holds that the media has a greater impact by reinforcing what people think about rather than what they think.⁶³ State control of media strangles the public agenda in the authoritarian states, whereas the alternative and social media provide discursive space. By uploading the videos of uncovered walks, or dancing as a form of protest, women challenge the official discourse and introduce the element of gendered opposition to the national discourse. Critical discourse analysis by Teun van Dijk goes further to argue that dominant institutions tend to reflect power by usage of language and representation.⁶⁴ He claims that discourse structures (re)produce, confirm, and legitimize relations of power and dominance.⁶⁵ The language of the Iranian government supports the representation of female protest as a corrupted Western perversion, but digital

⁶⁰ Erving Goffman (1974), *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*.

⁶¹ *Ibid.*, p. 10.

⁶² Robert M. Entman (1993), "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm", p. 52.

⁶³ Maxwell McCombs & Donald L. Shaw (1972), "The agenda-setting function of mass media", pp. 176-187.

⁶⁴ Teun A. Van Dijk (1993), "Principles of critical discourse analysis", pp. 249-283.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 254.

technologies open the avenues via which the involved activists can redesign their defiance to position it as a culturally anchored, morally correct course of action. That is the fight of the word and the core of the feminist movement in Iran.

Compared to a hierarchical form of organizing, in civil disobedience, Iranian women often act spontaneously and horizontally, personalizing their actions against the state, which is well described by the theory of the network society created by Castells and the model of connective action by Bennett and Segerberg.⁶⁶ According to Castells, a digital age has transformed power in a way that has become decentralized and interactive, and information has a tendency of achieving diffusion beyond official channels. In Iran, this is particularly important because they cannot attend mass gatherings like in other countries, and everyone is watched.

According to Bennett and Segerberg, connective action is a kind of organizing that is facilitated using the internet, where the organizing depends more on personal narratives and individual expressions rather than formal membership and formal leadership.⁶⁷ That can be seen in the way Iranian women record and share their protests and turn them into viral imagery of group resistance. This is not something that should be authorized by formal organizations, but rather it is individual visibility that becomes the same process of political engagement. What is more, the adoption of such hashtags as #MahsaAmini or #WomanLifeFreedom constitutes a so-called protest public, through which transnational solidarity is generated due to shared affect and symbolic actions.⁶⁸ Media does more than simply record resistance in such cases; media is part of the act, making it have a life beyond its meaning and duration. Combined, these theories show how the media is a weapon and territory for Iranian women. Civil disobedience can be considered a form of resistance, as well as a visual, aesthetic, and communicative performance film through strategic framing, the digital circulation, and the symbolic visibility. It is a viral expression of feminist radicalism in a regime that tries to clear all evidence of dissent and any statement that should be personally visible.

2.6. Political Agency Under Authoritarianism

Such civil disobedience in totalitarian societies as Iran cannot be captured entirely within a

⁶⁶ Manuel Castells (1996), *The Rise of the Network Society*; W. Lance Bennett & Alexandra Segerberg (2013), *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 37.

⁶⁸ Zeynep Tüfekçi (2017), *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*, New Haven: Yale University Press.

liberal democratic context. When dissent is criminalized, visibility is limited, and people who work in public places are monitored, political resistance assumes different shapes, which are in most cases covert, symbolic, and embedded in everyday activities. To remedy this, we make recourse to the theory of Hannah Arendt of political action and the theory regarding everyday resistance of James C. Scott, both of which bring a light through the fog of how agency is maintained despite the repression.⁶⁹ She contended that the power is only fulfilled when word and action do not separate paths; that is, resistance should be performed, not only theorized.⁷⁰ To Arendt, it is in the public sphere that the identity is created and that freedom takes reality. When women in Iranian society are commonly deprived of the right to see, hear, or freely say what they want, civil disobedience is an Arendtian form of reappearing. By unveiling, singing, or dancing in the street, or even by posting their photos on social media, women make a demonstration of not only protest but also existence. This right to appear is refused in the gendered surveillance system of the Islamic Republic, and the way to restore it is political in Arendtian terms. In addition, Arendt herself offers the explanation of the relevance of unorganized protest actions, spontaneous improvisation of political action, and a woman dancing on a balcony or singing in the metro, under the idea that totalitarian regimes were trying to eradicate the possibility of spontaneous action by citizens in the political domain.⁷¹ These actions represent the freedom that Arendt treasured: freedom in the sense of non-institutionalized politics and plural, spontaneous involvement in the life of the community.

As Arendt theorized the freedom of appearance in public, James C. Scott dwelled on the area of resistance, where appearing publicly is risky or even impossible.⁷² In *Domination and the Arts of Resistance* Scott has come up with the term, hidden transcripts, which describes the covert forms of resistance practiced by oppressed groups under oppressive politics. These involve jokes, gossip, veiled speech, symbolic gestures, and non-compliance, all of which oppose domination but do not openly confront it.

The micro-resistance of Iranian women in everyday life, like loosening the hijab, applying makeup in violation of dress codes, or refusing to speak in a low tone of voice when in male areas, are the exact shows of resistance of Scott. Such activities might seem non-political, but what Scott points out is that infrapolitics can add up and become counterproductive to the

⁶⁹ Hannah Arendt (1958), *The Human Condition*, Chicago: University of Chicago Press; James C. Scott (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*, New Haven: Yale University Press.

⁷⁰ Hannah Arendt (1958), *The Human Condition*, p. 200.

⁷¹ Hannah Arendt (1951), *The Origins of Totalitarianism*, New York: Harcourt.

⁷² James C. Scott (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*.

power base, that the infrapolitics of protest create a counter-public, a community of protest.⁷³ These gestures are what Scott terms the politics of disguise and anonymity, where the subversion can only live through subtleness and invisibility. Notably, Scott warns that the issue of resistance is not necessarily rebellious, but it is all about survival, adaptation, and freedom.

This is central to the realization of how the disobedience of Iranian women does not necessarily speak to mass uprising but rather to gaining agency in small, sustained, gradual, repeated forms, which one of the people phrased as living rebelliously every day. Collectively, the two, Arendt and Scott, demonstrate that the politics of agency under authoritarianism manifests itself both in the spectacles and the quiver. The boldness and the strength of exercising the right to appear in public are brought before us by Arendt; the voice of opposition has been brought out by Scott in the familiar and very close and the very ordinary. The civil disobedience of the Iranian women is not either: it is loud and quiet, scandalous and covered, showy and useful. It is the stratified knowledge that refuses the opposition of revolutionary resistance against passive obedience. Rather, it brings out a palette of feminist agency that can alter to the circumstances of repression not through retiring, but by scattering, branching, and enduring.

2.7. Theoretical Synthesis: A Multi-Layered Framework for Understanding Civil Disobedience in Iran

The chapter has developed an interdisciplinary approach to the analysis that comprehensively examines the civil disobedience of the Iranian women under political authoritarianism. Those theoretical lenses offer a diverse yet complementary layer of analysis, which permits us to shift away from simple or Eurocentric explanations and instead progress to a rather sophisticated knowledge, as far as the practice of feminist resistance is concerned, in the Iranian setting. The roots are in the classical theory of civil disobedience, which gives moral clarity and strategic rationality to the fight against unjust laws (Thoreau, Gandhi, King).⁷⁴ Iranian women had to defy the compulsory wearing of the veil and codification of law in gender terms by peaceful protest, and these tenets found their echo in the struggle.

Moral psychology builds upon this further by stating how women approach moral choices and decisions that help them act in resistance, commonly made, using a mixture of emotional

⁷³ *Ibid.*, p. 183.

⁷⁴ Henry David Thoreau (1849), *Civil Disobedience*; Mahatma Gandhi (1948), *Non-violent Resistance (Satyagraha)*; Martin Luther King Jr. (1963), "Letter from Birmingham Jail".

triggers and principled judgement.⁷⁵ It is another issue of collective identity and emotional solidarity, which was described by Tajfel, Tarrow, and Klandermans, which allows us to see how isolated acts become collective feminist forces.⁷⁶ The focal point of this research is the feminist resistance theory that introduces the body, visibility, and identity to the political world. Performativity emerging in Judith Butler places the hijab and other state-mandated expressions of gender as forms of discipline, whereas intersectionality (Crenshaw) and postcolonial feminism (Mohanty, Abu-Lughod) are wary of reducing the variety of Iranian women's experiences.⁷⁷ The reminder (to avoid continuous secularization) to the Islamic feminists by their fellow scholars (Tohidi, Mir-Hosseini) is that resistance is frequently religiously based in nature, not secular, and that feminism in Iran is maximally a tradition-within-tradition, not an anti-tradition discourse.⁷⁸

The space of protest is not only channeled through media and digital communication, but these entities become actors themselves. Based on Goffman, Entman, Castells, and Bennett, this framework looks at the framing, circulation, and recollection of civil disobedience in the visual, discursive, and algorithmic realms.⁷⁹ However, the digital body photographed, posted, and reposted in Iran turns out to be the weapon of veracity, a monument, and the mechanism of being heard by the global community.

Lastly, Arendt and Scott provide political theory with which one can interpret resistance in authoritarian systems.⁸⁰ The importance of action, appearance, and plurality as insisted upon by Arendt supplements the interest in hidden transcripts and resistance in everyday life that Scott insists on. Cumulatively, they bring to the surface the palette of disobedience—some of it bold, some contagious, some insidious, some unnervingly quiet, large-scale, small-and-

⁷⁵ Lawrence Kohlberg (1969), "Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization"; Joshua David Greene (2007), "Why are VMPFC patients more utilitarian? A dual-process theory of moral judgment explains".

⁷⁶ Henri Tajfel & John C. Turner (1979), "An integrative theory of intergroup conflict"; Sidney Tarrow (1998), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, 2nd ed., Cambridge; Bert Klandermans (2014), *The Psychology of Protest*.

⁷⁷ Judith Butler (1990), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*; Kimberlé Crenshaw (1989), "Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine"; Chandra Talpade Mohanty (1988), "Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses"; Lila Abu-Lughod (2002), "Do Muslim women really need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its others".

⁷⁸ Nayereh Tohidi (1997), "The issues at hand: Fundamentalism and women's rights in Iran"; Ziba Mir-Hosseini (2006), "Muslim women's quest for equality: Between Islamic law and feminism".

⁷⁹ Erving Goffman (1974), *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*; Robert M. Entman (1993), "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm"; Manuel Castells (1996), *The Rise of the Network Society*; W. Lance Bennett & Alexandra Segerberg (2013), *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*.

⁸⁰ Hannah Arendt (1958), *The Human Condition*; James C. Scott (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*.

intimate refusals that characterize the current Iranian feministic struggle. The superimposing of those frameworks restricts this research to neither universalist abstraction nor cultural exceptionalism. Instead, it provides a layered approach to civil disobedience as an ethical, psychological, feminist, communicative, and political action, with extensive roots in the social history of Iran, yet it remains perfectly readable somewhere on the world map. What follows is the analysis of protest activities of the Iranian women, which will be guided by this synthesis and highlight how theory and practice converge on the battlefields of feminist struggle.

2.8. Postcolonial Feminist Framework

To overcome the epistemological dead ends of Western feminist universalism that comprise the knowledge base of this study relies elsewhere: on postcolonial feminist thought, specifically on the writing of Chandra Talpade Mohanty.⁸¹ The subject-position of the Third World woman, considered by the Western feminists as a monolithic, passive construct that must be an oppressed woman who is bound by traditions and requires salvation, becomes an object of criticism by Mohanty. These types of representation are not only flattening out the diversity of the experiences of non-Western women but also subduing their agency, resilience, and political creativity. Such an analysis has a direct confrontation with the caution articulated by Mohanty against the urge to cast Iranian females as victims of backward traditions that need protection against backward traditions through Western intervention. Rather than that, it focuses on the particularities of the agency of the Iranian women, which arises as the result of a complex interrelation of religion, class, ethnicity, history, and political situation. Instead of the Western liberal feminist recipes, the investigation embraces a postcolonial feminist approach that values local knowledge and respects the native feminist grammar of resistance.

To start with, this framework cuts across any assumption of universalist reasoning of what can be considered as feminist resistance. It acknowledges that the defiance of Iranian women (with its representations of unveiling, mourning, online protest, or calls on religious morality ethics) does not violate the principles of feminism because they are not presented in the secular-liberal approach. Here, the Islamic feminist theory proves to be crucial to the interpretation of how Iranian women base their action inside the Islamic discourse, and not

⁸¹ Chandra Talpade Mohanty (1988), "Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses", pp. 61-88; Chandra Talpade Mohanty (2003), *Feminism Without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*.

without it, as pinpointed by the concept of *ijtihad*, justice, ethical responsibility, etc.⁸² Second, the paper draws on intersectional feminism, especially in the form it has been modified to accommodate postcolonial interests. Based on Crenshaw's concept of intersectionality, the research is based on the refraction of gendered oppression through ethnic (e.g., Kurdish, Persian, Arab), class-based, generational, and spatial factors in Iran.⁸³ Opposition by a Kurdish woman in Sanandaj can sound very different, be far more dangerous, and carry different symbolic weight, but in a broader sense, it is all action connected with feminist disobedience. Third, this work underlines the significance of native and mixed traditions of feminism. Political subjectivity cannot be described as the phenomenon of imported ideologies in Iranian females only. Instead, their resistance is informed by an amalgamation of influences—pre-Islamic Persian, Shi'i political theology, Muslim movements toward reform, and the world feminists' discourse—that overlap in such a way as to shape, up until now, what can best be described as an entirely local and multilayered female politics. Such a conceptual framework enables the paper to trace the way client interventions studying Iranian women allow the resistances of the authoritarian state as well as the Western epistemic superiority.

Last, this study does not rely on the stories of salvation. It does not idealize suffering or Iranian women as passive women needing to be rescued by the West. Rather, it examines strategies, intention, and extremely intelligent means through which women challenge authoritarianism through media, performance, and symbolic action. By so doing, it responds to the demands of Mohanty against feminist scholarship, which focuses on relational power, local histories, and vehement identities, and not abstract classification.

3. Methodology

The study uses a qualitative, interpretive research perspective based on critical feminist research. Its aim will be to trace how Iranian females take part in civil disobedience by means of symbolic, embodied, and digital acts of resistance, especially at the time of the death of Mahsa Amini and the emergence of the so-called “Woman, Life, Freedom” movement. Instead of utilizing primary interviews that would present significant ethical and safety issues to participants since Iran has a dubious political background, the following study is based on a rich body of secondary data. These are checked media sources, scholarly journals, policy

⁸² Ziba Mir-Hosseini (2006), “Muslim women's quest for equality: Between Islamic law and feminism”, pp. 629-645; Nayereh Tohidi (1997), “The issues at hand: Fundamentalism and women's rights in Iran”, pp. 305-316.

⁸³ Kimberlé Crenshaw (1989), “Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine”, pp. 139-167.

briefs, human rights accounts, testimonies, and online materials (e.g., protest videos, social media posts, and published statements of activists).

3.1. Research Design

The study adopts critical feminist interpretive research based on postcolonial feminist epistemology. It works in an interpretive paradigm, which focuses on contextual meaning-making and acknowledges that all knowledge is contingent, situated, and informed by power. Unlike positivist traditions that concern themselves with objectivity and generalizability most heavily, this approach focuses on depth and specificity and the politics of producing knowledge. Such an approach is essential in the endeavor of testing the power orders that have been instituted within discourse, law, and media and to have a feminist attitude towards gendered power arrangements and creating palpitations to the subaltern voices of the Iranian women. The research analyzes a symbolic, discursive, and visual resistance through publicly posted and digital resources, rather than through direct contact with participants, which would be inadmissible in the case of the authoritarian regime. In doing so, it pays attention to expressions and the emotional and performative dimensions of protest, especially in those situations where the political process is not institutionalized or organized.

3.2. Analytical Framework—Multi-Method Approach

The research design is multi-method qualitative and is made up of four forms of analysis related to each other. It is centered at Critical Discourse Analysis (CDA) as conceptualized by Teun van Dijk that is being used to look at the framing, contestation, and mediation of resistance through various channels of interaction.⁸⁴ In these respects, CDA may be applied especially well to the realities of how language and narrative forms preserve or resist authoritarian authority, and that may be most especially relevant to the representation of gender. The thematic analysis, visual analysis, and narrative analysis are also used to provide evidence to the discourse analysis.

According to Braun and Clarke, thematic analysis is a six-stage process that helps to discover surface-level themes as well as latent ones using a variety of sources, such as statements made during a protest, social media captions, and digital testaments.⁸⁵ Visual analysis utilizes the approach to visual methodology offered by Gillian Rose in order to posit the analysis of

⁸⁴ Teun A. van Dijk (1993), "Principles of critical discourse analysis", pp. 249-283.

⁸⁵ Virginia Braun & Victoria Clarke (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), pp. 77-101.

protest imagery as a particular mode of political communication.⁸⁶ These involve a keen concern with composition, affect, symbolism, and positioning of viewers. Employing narrative analysis, the paper will investigate personal testimonies and digital expressions found within social media to discover common forms of storytelling, affect, and identity and understand how Iranian women express self and opposition using the same linguistic grammar as well as visual grammar.

3.2.1. Critical Discourse Analysis (CDA) Procedures

Based on the three-dimensional model by van Dijk, the CDA process is a stepwise developmental process that includes three interrelated phases.⁸⁷ The initial step is dedicated to textual analysis, implied as the systematic study of such linguistic elements as the choice of words, metaphors, pronouns, and sentences. This includes the recognition of the binary us/them, moral/immoral, and legitimate/illegitimate, as well as the absence of voices and the overall silence in the discourse. The second stage is focused on the discursive practice analytic category, which is based on the analysis of how texts are made, circulated, and consumed in certain social frameworks. These also encompass the study of intertextuality, the identification of how one set of text constructs and addresses other sets of text, as well as audience positioning and effects of diverse discursive strategies. The third stage is analysis of social practices that relate discourse to larger structures of power and ideological constructs. This step seeks to understand how discourses help sustain social relations and resist existing relations as well as examine the material impacts of discourse on social reality. With the help of this in-depth methodology, the discussion demonstrates how language reflects as well as constitutes the power relations in the context of resistance of the Iranian women.

3.2.2. Thematic Analysis Procedure

The second stage is focused on the discursive practice analytic category, for which Braun and Clarke define thematic analysis as a six-step procedure with the aid of which explicit and festering themes can be found through a variety of sources, including protest statements, the captions of social media, and digital testimonies.⁸⁸ Comparing with the six steps of the framework provided by Braun and Clarke, here the data are familiarized by reading several times through all the textual materials in the original languages: Persian, English, and

⁸⁶ Gillian Rose (2016), *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials* (4th ed.), SAGE Publications.

⁸⁷ Teun A. van Dijk (1993), "Principles of critical discourse analysis", pp. 249-283.

⁸⁸ Virginia Braun & Victoria Clarke (2006), "Using thematic analysis in psychology", pp. 77-101.

Turkish.⁸⁹ The stage is characterized by the initial observation of possible patterns and topics of interest and translation checks with back-translation methods to secure accuracy and cultural sensitivity. The second step is the initial code generation, in which one does systematic coding of interesting features on the whole dataset.

These involve the use of inductive codes arising out of data, deductive codes based on theories, and the application of feminist and postcolonial analytical lenses. The third stage is concerned with theme development, and this entails compiling the codes into possible themes, developing thematic maps that depict the relationship between themes, and conducting frequent team meetings to define theme boundaries. The fourth stage is theme review, which implies testing themes on both coded extracts and all data. This involves polishing of themes to attain internal consistency and external uniqueness with the assessment of peer review and outside check. The fifth phase is theme definition, in which each theme is clearly defined and named, subthemes are identified where desired, and descriptive narratives of the themes are developed. The last stage is the production of reports in the form of a selection of interesting examples of each theme, combined with theoretical background and obvious argumentation between themes and research questions.

3.2.3. Visual Analysis Procedures

With the help of visual methodology provided by Gillian Rose, the visual analysis makes use of protest imagery, where the visual method is perceived as a specific form of political communication.⁹⁰ This style is characterized by a great focus on composition, affect, symbolism, and the positioning of the viewers. Based on the three-site model of visual analysis made by Rose, the methodology will look directly at several dimensions of visual material in a methodical way.⁹¹ The first place is concerned with production by studying who produced the image, when, in what place, and for what purpose. This is a combination of thinking about such technical details as camera angle, lighting, and composition, as well as exploration of purpose and audience. The second location analyzes the picture itself by its compositional structure of color, space, light, and expressiveness. This incorporates the semiotic study of signs, symbols, and codes and their cultural meaning and content analysis of what is present, what is omitted, and how people are framed in the visual message. The third location is focused on audiencing, with emphasis on written analysis of the circulation of images and reception by various audiences. This includes research on alternative meanings by

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ Gillian Rose (2016), *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials* (4th ed.).

⁹¹ *Ibid.*

diverse audiences and an analysis of the possible social and political implications of images. Under this in-depth visual approach to the methodology, the analysis shows how an imagery of protest can be seen as political comms and is able to serve the purpose of resistance narratives.

3.2.4. Narrative Analysis Procedures

The paper analyzes individual testimonies and online performances on social networks by applying the narrative approach to identify general tendencies of storytelling, emotion, and subject formation as well as to learn how Iranian women construct the discourse of agency and resistance through linguistic and visual repertoires. Based on the structural analysis and thematic analysis of narrative and voice used by Riessman, different analytical strategies are used to interpret the way the story works politically and personally, in terms of structure and theme.⁹² Structural analysis is a type of analysis that covers how the stories are structured and presented by identifying narrative means of plot, character, setting, and resolution.

This includes the study of how women organize events over time and temporal causation by uncovering how women can creatively produce coherent narratives of their experiences of resistance. The thematic analysis is concerned with content by asking what the story is about, what the common themes are that are exhibited in different stories, and considerations of moral stance and identity building on personal narratives. Conducting a performative analysis, research questions look at what may be achieved in terms of social and political accomplishments through the lens of how stories create identity and agency. This involves analysis of both audience effects and social effects of the specific narrative decisions. In such an extensive study with regard to narrative analysis, the study indicates how Iranian women approach narrative as a method of resistance and building themselves as identities in a repressive environment.

3.3. Data Sources and Selection Criteria

The time range of the research is 2010-2024; however, the main period of the research is 2022-2024, during which the “Woman, Life, Freedom” movement came to the foreground due to the death of Mahsa Amini. All data mined were only from sources that were publicly available; there was no requirement to consult any direct actors. The inclusion criteria entailed that only works that have been produced in English, Persian, or Turkish; published or distributed during the period between 2010 and 2024; must contain verifiable and credible

⁹² Catherine Kohler Riessman (2008), *Narrative Methods for the Human Sciences*, SAGE Publications.

sources and must have had an explicit connection with the focus areas of investigation embodied protest, digital activism, or feminist resistance. Exclusion criteria automated the habitual removal of sources that could not be validated independently; material that presented ethical dangers to those named and was written entirely on opinions rather than an empirical basis; materials not written in one of the linguistic abilities of the researcher; sources that occurred in languages whose triangulation proved impossible; and those that vanished before they could be verified.

The systematic search guaranteed that the chosen materials were of high standards regarding academic trust and ethical commitment. Each of the four types of sources was chosen because of a certain methodological reason that speaks about the all-round character of the studied process. To present the study in the context of the academic discourse, scholarly sources in the form of 45 peer-reviewed articles were chosen to give theoretical framing to the study. These sources were thoroughly peer-reviewed, making them of quality and credible. The wide spectrum of the interdisciplinary research, including political science, gender studies, media studies, and Middle Eastern studies, denotes the complex nature of the research topic. Twelve publications of human rights reports of internationally recognized organizations such as Amnesty International, Human Rights Watch, and Iran Human Rights were selected due to the delivery of independently verified material regarding resistance activities against the repression by states. The sources are much more systematically documented than in other sources and are important in providing evidence of state reactions to resistance activities.

To represent a variety of interpretations and prevent the bias associated with the use of a single source, media presentations, comprising 78 reports, were chosen among the media sources based in different parts of the globe and backed by diasporas. Persian-language sources like *BBC Persian* and *Radio Farda* are also included to access the cultural context that may not be noticed by purely English sources, and global sources have better contextual backgrounds. The purpose of the selection of digital artefacts based on 156 items (exactly) is to select unfading forms of resistance and offer direct access to the voices of women and self-representations. The attention to viral posts and hashtag activism embodies the network character of new resistance and how individual efforts are relayed into mass movements in the process of online amplification.

3.4. Data Analysis Process

Considering that conducting research on resistance in Iran is a politically sensitive topic, the data analysis was conducted in four successive and linking phases that aimed at objective

rigor and ethical conduct. The initial phase was familiarizing and organising data, which took three weeks, wherein during the time the sources were classified chronologically and thematically and read several times in Persian and English so that one could gain context. At this stage, the analytical memoranda were created to designate the arising thoughts and possible theoretical links. Processes were chronological mapping of resistance activities between 2010 and 2024; categorization based on themes of resistance such as embodied resistance, digital resistance, and symbolic resistance; bilingual reading of language to attain language verification; initial recording of notes in the form of memo notes to document reflexivity of the researcher; and the generation of a primary preliminary coding framework. Such a preparatory step determined the structural organization of further analytical steps.

The second phase was dedicated to systematic coding within a four-week time frame, which was carried out using deductive and inductive methods. It resulted in such deductive codes based on theoretical concepts as performativity, counterpublics, and civil disobedience, and such inductive codes appeared through content analysis. The two-pronged technique gave it a theoretical as well as empirical when it came to data details. The occurrence of errors was reduced by using cross-checking between the replications of the English and Persian materials and considering cultural sensitivity during the coding framework. Several specific coding steps included line-by-line textual material coding, visual coding of protest imagery according to frame by Rose, temporal connecting changes in resistance strategies, intersectional aggregates of the class and ethnic and regional differences, and counter-narrative responses to any dominant thesis.⁹³ Such an extensive coding strategy facilitated thorough processing of all the data forms and theoretical plans. The fourth week was devoted to the work on the themes and integration of cross-method during the third stage.

Categories consisted of larger analytical codes such as embodied resistance, networked visibility, intersectional risk, religious counter-narratives, and media framing. To achieve a diachronic view of strategies of resistance, the comparison was conducted with the historical patterns of protest between the early post-revolutionary period and the Green Movement on the one hand and the post-Mahsa Amini movement on the other. The themes used in mapping as part of the integration processes involved mapping of different types of data, cross-method triangulation of patterns to ensure they are verified, mapping of various types of data against history to discover the continuities and discontinuities, cross-method triangulation of patterns per intersectional analysis to know how the different groups experience them, and member

⁹³ Gillian Rose (2016), *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials* (4th ed.).

checking as a consultation with Iranian scholars. The stage guaranteed robustness and theoretical grounds in finding.

The fourth step was the critical interpretation and the theoretical integration process, which took place during four weeks. The step entailed an ongoing conversation between the theory and data to analyze the ways in which the power relations, gender representations, and media organization influenced the images of resistance. Particular emphasis was laid on the search for counter discourses and agency statements resisting both the propaganda of the state and the Western feminist universalism. Procedures of interpretation involved comparing systems of state and resistance narratives, silence and absence of official discourse, resistance to hegemonic regimes of power, cultural uniqueness and universality, and theoretical syntheses of findings into existing literature.

The last stage was to guarantee that the analysis did not repeat but rather added to the knowledge base that we have. In a move to safeguard the analytical rigor and validity, a series of quality assurances was achieved in the process of the analysis. Triangulation used various sources of data, approaches, and theories to establish a result and analyze a study adequately. Peer review procedures involved sharing interim reports with the academic colleagues who had knowledge of Iranian politics, gender studies, and the qualitative methodology to assist with feedback and act as verifiers. Cultural verification This entailed analysis that was checked by Iranian scholars to ascertain the culture and cultural sensitivity. The reflexivity was ensured by the frequent analytical memos containing researcher assumptions, biases, and their changing interpretations. The comprehensive documents of analytical decisions, coding choices, and theoretical understanding during the research were well documented in the audit trail.

3.5. Ethical Considerations

The study design was given moral priority in view of the political climate of uprising being risky in Iran. The design did not directly involve interviews or involve the activists directly. All the data was derived publicly and anonymized, and the information was derived to ensure that the analysis would not harm people related to the data. Pictures that would cause offence were dealt with gingerly; there was descriptive visual data analysis in place of reproductions to prevent voyeurism or traumatic images. In addition to the anonymity and safety matters, this study had an extensive ethical approach that dealt with several aspects of accountability. The research was situated through the representation of ethics in which the agency, creativity, and faculties of the Iranian women were highlighted rather than being presented as victims of

oppression.

The strategy is also in line with the feminist desire to examine the resistance as a sense-making process that incorporates change and agency and not only just a victimizing story. The analyzing of cultural contexts of Iran and the exclusion of Western analytical frameworks that failed to interpret local meaning, and practices sustained the cultural sensitivity during the analysis. The political responsibility was fulfilled by doing anything but sensationalizing violence or trauma; what we were left to do was to concentrate on strategic elements of resistance and feminine creativity in the face of oppression. Postcolonial feminism meant prioritizing external interpretations of Iranian women over their own voices and forms of self-representation, and epistemological decolonization abided by that principle. Ethical responsibility was not just in the case of anonymity and safety but also in the framing approaches. The debate was organized in such a way that it focused not only on the Islamic Republic of Iran as being victimized by their women but also on the fact that they (women) were independent, creative, and empowered. The approach fits into the feminist inclination of the research that regards resistance as a meaning-generating process comprising change and strategic action in daily life.

3.6. Limitations and Scope

Although the research is methodologically sound, it has some critical limitations because its sources are secondary and digital. The coverage limitations imply that the study cannot accommodate offline, localized, and covert forms of resistance that cannot be documented or visible. The existence of the digital access gap and insufficient documentation might interfere with the possibility of resistance by rural and working-class women, leaving analytical holes. There are linguistic limitations that are always in the way since there may be language barriers that could block access to expressions of resistance in Kurdish or Azeri or any minority and therefore could overlook valuable intersectional aspects of resistance. Such a limitation is especially important regarding the ethnic diversity of Iran and the various experiences of minority women.

The conditions of temporal limitation can be described because of the ephemeral character of the content of digital artefacts since the posts and videos can be removed or edited, and the longitudinal analysis appears problematic and may represent a vacuity in the history. The attention to publicly available and viral content, which is the aspect of selection bias when searching coverage, may expand on more visible types of resistance and overlook covert, hidden, or coded types of dissent. Even in the areas of deep censorship and lies, mistakes in

verification regarding the authenticity and correctness of certain digital content still lead to methodological problems. Triangulation of materials between different media and between fields of study and expanded historical context increases the validity and richness of the analysis, however.

This combination of the discourse, visual, thematic, and narrative orientations into one creative theory allows the study to make a complex analysis of the resistance of women in Iran, yet on a contextual level, which is why the research illustrates a significant contribution to both feminist and political theory. The study gives in-depth information about the experiences of women resisting in Iran, though with certain scopes. The primary focus on geographic scope is the urbanized digitally connected resistance and little input of rural experiences. The time limits of 2010-2024 give modern understanding but can overlook long-standing trends. The demographic focus on the educated middle-class women who have access to digital means could not be the experience of all the Iranian women. Notwithstanding these constraints, the study leads to important insights into the ways of understanding modern forms of feminist resistance in authoritarian situations and introduces a methodologically sound way of studying politically sensitive issues based on publicly accessible sources. The methodology shows the process in which the researchers may reveal the ethical, thorough study of resistance movements without violating the safety of the participants and without compromising academic integrity.

4. Findings

Resistance by Iranian women, especially after the death of Mahsa Amini in September 2022, has manifested itself in several ways: embodied well-behaved action, networked digital activism, and performance of violation of the public sphere and gender norms. Although occasionally these acts can appear to be spontaneous or personal, they exist as part of a larger, collective, and continually developing feminist awareness that years of fighting have helped to create. The findings are reported in four thematically interconnected themes, rooted in the testimony of the participants and viewed in the light of the collaborative multidisciplinary theory of the aforementioned.

4.1. Embodied Disobedience: The Body as a Site of Protest

The Islamic Republic strictly controls the physical presence of women in the streets by forbidding veiling and gender rules. As such, the female body acts as an effective expression of civil disobedience. Many protest YouTube videos and pictures show the women uncovered

in the streets; they are shown walking silently despite the police lines and circles, emerging in the marketplaces, or standing totally motionless inside of the protest of the dress code. Among the popular videos of this sort is the one that displays the story of a young girl daring to stroll the streets of the Grand Bazaar in Tehran as an unveiled woman. The text caption of the accompanying read: *"It was not that we chanted. We simply strode. I did not want them to be comfortable; I wanted them to question themselves and think, why is this normal?"*.

It is a nonviolent and nonverbal performance that mirrors the existence of Judith Butler in terms of gender performativity: the act of destabilizing gender performance equates the body to a political instrument.⁹⁴ Such actions undermine the regime's moral and religious legitimacy. Meanwhile, there is another viral video, where a mother is dancing with her daughter on a balcony, with the hijab off. Its caption is: She ought to understand that happiness is resistance as well. They are analogous to the Hannah Arendt conception of action in the public sphere as the exercise of freedom and the James Scott ideas of the daily acts of defiance and the act of making oneself visible and present.⁹⁵

4.2. Networked Disobedience: Digital Visibility and Viral Protest

Released in a tightly censored media environment, the stories of civil disobedience by the Iranian women are reportedly filmed by them and posted online and spread. By means of such sources as Instagram, Twitter, and Telegram, the actions acquire new non-geographical significance because they become general symbols. There is one video, which spreads via multiple resources, stating that a young girl is singing in a metro station alone, naked, and confident, and quite obviously emotional. It had the caption: *"They made us understand that our voices are unlawful. But I have nothing to hide now."*

It is not just a mere aesthetic performance. It is an expression of what Castells referred to as the network society in which political agency is stretched across the digital infrastructure.⁹⁶ It is also an instance of the connective action concept developed by Bennett and Segerberg, protesting as personal and viral and self-organized.⁹⁷ The other one is a well-crafted photograph of a woman, which is staged in downtown Tehran. She used hashtags such as Woman Life Freedom and wrote, *"We are framed by them. And so that is how I frame myself. What we really are is light, angle, and truth."*

⁹⁴ Judith Butler (1990), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*.

⁹⁵ Hannah Arendt (1958), *The Human Condition*; James C. Scott (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*.

⁹⁶ Manuel Castells (1996), *The Rise of the Network Society*.

⁹⁷ W. Lance Bennett & Alexandra Segerberg (2013), *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*.

Such digital artefacts are not only an account of protest but protest itself. This is because the understanding of resistance depends on media framing, as stated by Entman and Goffman.⁹⁸ In this case, the women of Iran are publishing their own scripts, manipulating their exposure, and making their resistance archives.

4.3. Generational Shifts and Emergent Solidarity

In all these published sources of information, an essential ingredient is the generational comparative, coupled with an emerging feeling of a continuity of generations. Women who are older write reflexive posts or images that admit their silence in the past and the braveness of the younger generation. In one photo, which was shared by a woman in her 50s, there is the text: *“We whispered. They scream. I appreciate their courage.”*

This transition is an example of the theory put forward by Sidney Tarrow that protest cycles are waves of resistance that are based on the previous legacies.⁹⁹ It is also relevant to use social identity theory: the more women articulate the commonality in identity as resisters, the less is each woman driven by personal fear; collective passion is born.¹⁰⁰ One of the viral tweets is a snapshot of a crowd of unveiled women striding in a crowd that has been tweeted with the words, *“I was out in front. I did not arrive home as an individual.”*

These statements demonstrate how the visibility coupled with the visibility in digital space has the building role of solidarity, despite the inability to coordinate directly. They create what is known to Zeynep Tüfekçi as the networked publics—namely, decentralized but united bodies mobilizing through an emotional and symbolic convergence.¹⁰¹

4.4. Everyday Resistance and the Subversion of Norms

Other than viral protests, most acts of resistance are reported in everyday life: talking loudly in a mixture of groups, breaking dress codes in classrooms or offices, or facing authorities with eye contact. Those gestures are less obvious, but they are most often mentioned in social media and testimonies made publicly via human rights reports. One of the anonymous digital posts was, *“When there are men, I do not talk in a lower voice. I cannot fade away.”*

These are the daily actions that identify the theory of infrapolitics formulated by Scott: minor

⁹⁸ Robert M. Entman (1993), “Framing: Toward clarification of a fractured paradigm”, pp. 51-58; Erving Goffman (1974), *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*.

⁹⁹ Sidney Tarrow (1998), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, 2nd ed.

¹⁰⁰ Henri Tajfel & John C. Turner (1979), “An integrative theory of intergroup conflict”, pp. 33-47.

¹⁰¹ Zeynep Tüfekçi (2017), *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*.

and additive grievances and conflicts.¹⁰² Equally, this focusses on voice and gesture as gendered action by Butler designates such commonplace practices as patterns of rearticulated resistance. Although fear has been written in lots of posts, there also are those that allude to joy, pride, or defiance. A TikTok caption on a smiling woman revealed before a mural simply was “*Still here.*” This kind of linguistics is evidence of the dual-process moral explaining that Greene sees the two terms emotion and principle as self-reinforcing.¹⁰³ Even ambivalence, fear, and pride combined enhance genuineness and psychological strength of resistance.¹⁰⁴

Through pictorial, written, and iconographical information, civil disobedience of Iranian women has four salient features. To begin with, it is quintessential since the oppressed groups make a reemergence of space, voice, and movement in a defiance against the control of the state, which is gendered. Second, it is connected, in which virtual movement fuels protest by attaining greater distribution, developing cross-border solidarity, and storing the forms of resistance in visual archives. Third, it is intergenerational and takes its power out of the memory of the silence of the past and turns it into shared feminist identity across the generations. Possibly, it is even daily, in tiny, everyday habitual acts that are a long-lasting method of feminist resistance in everyday life. Collectively, these findings indicate that the struggle by Iranian women is not only oppositional but also constructive, performative, and highly moral. Such performances reassert the right to be seen, heard, and not forgotten and reclaim political subjectivity in the conditions of authoritarianism and announce a revolutionary redefinition of feminist agency in the region.

4.5. Differential Resistance Patterns and State Responses

Although the “Woman, Life, Freedom” movement organized mass solidarity in Iran, resistant means and aftermaths differed largely along class, ethnic, territorial, and generational lines. This part discusses the way in which a socio-political location of Iranian women influenced the models of their civil disobedience and the way these actions were adjusted by the state.

4.5.1. Class-Based Variations in Resistance

The demonstrations after the death of Mahsa Amini displayed a significant difference between upper-middle-class women and working-class and rural or ethnic minority ones in their conduct toward the resistance. The urban women in the upper-middle classes, especially

¹⁰² James C. Scott (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*.

¹⁰³ Judith Butler (1990), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*.

¹⁰⁴ Joshua David Greene (2007), “Why are VMPFC patients more utilitarian? A dual-process theory of moral judgment explains”, pp. 322-323.

those located in Tehran, Isfahan, and Shiraz, were inclined to symbolic and high-profile resistances. These were women walking without a veil on the street, sharing scandalous pictures or videos on Instagram, or denying the dress standards required by the state in cafes, cultural places, and shopping areas.

A big number of these women could access virtual personal networks (VPNs), foreign press, and legal assistance. As a professional in Tehran wrote on her Facebook page, I have connections, lawyers. The risk is not the same as mine.” Better social capital gave them a bigger ability to take the risk, and to become visible in a way that performance of disobedience became twofold: media resistance.

Working-class women, in contrast, exercised some resistance by frequent refusal, often underground and on a collective basis, in the workplace. What they did was less on record digitally, compared to two factors: the fear of being watched and a scanty use of digital tools. Most of the women, who had to work in factories or in a service sector, just ignored hijab regulations at work. There is the publicly posted ID of one factory worker, which says that we do not choose to post videos. We simply do not wear it to the job. In this case, defiance was intertwined in the movements of everyday work routines—not as visible but just as defiant.

Resistance took place within intensified state surveillance and militarized crackdowns in which ethnic minority Kurdish women in Sanandaj and Mahabad had a fight since they were considered rural women. According to human rights reports and confirmed testimonies, there is a marked difference in the amount of coverage given to the media, and rural protests are given less attention even though they have witnessed graver cases of violence. Kurdish women were specially repressed not only through ethnic repression but also through gender repression, so their resistance was materially dangerous and ideally powerful.

4.5.2. State Repression and Tactical Adaptation

The reaction of the Iranian state was no less differentiated. The repressive measures used by authorities were discriminated by what they perceived to be visible, influential, and a social role. Professional or middle-class women were often subjected to economic coercion. Teachers, medical personnel, and others part of public employment lost the jobs or were threatened by them because their dress code was unacceptable or because they posted solidarity messages online. Schools became disciplinary places, too as students on university campuses were suspended, banned on campus or even expelled outright because they were

seen unveiled or even due to being part of campus protests. Repression on digital space increased. The government used advanced social media monitoring, blocked hash tags, and limited internet services using cell phones in spots that contained protests.

Even women who posted modest protest material with high numbers of followers online often were detained or interrogated. The means of physical force was unfairly used especially in the working-class and low-income neighborhoods such as arbitrary arrests, beatings and use of tear gas or spraying with pellet guns. The reports indicate that these places were the victims of militarization of the streets. Women responded by changing their resistance.

The upper-middle-class women changed their approach to direct social media activism towards more ambiguous resistance: wearing bright clothes and makeup, loosely worn hijab, mini-protests with silent screams through their manicure, or dying their hair: it was an almost unnoticed defiance that could be considered illegal. Using been-there-seen-those networks of mutual support that comprised the Islamic Mosque, the neighborhood, and the bazaar, working-class women posted updates and planned underground operations and aided imprisoned relatives. Young females, particularly those who spend time online, employed encoded online language, including emojis, visual metaphors, and ironic hashtags to evade detection.

4.5.3. Intersectional Resistance and Layered Vulnerability

According to this intersectional analysis, risk is multiple, and protest is unequally available. The resistance of women was by no means on the equal field; it passed through the filter of geography, class, ethnicity, and generation. As an example, some of the most aggressive types of repression were the ones that were experienced by the Kurdish women. Documented human rights show that numerous Kurdish towns were faced with deployment of the military, raiding of homes, and blackouts on the internet. In the case of such women, rebellion usually meant outlawed organizing and cross-nation solidarity with Kurdish movements in Iraq and Turkey.

The gendered resistance was heightened by cultural repression (prohibition of the Kurdish attire, language or rituals), which transformed more conventional expressions into political actions. There was also a surprising and underestimated role of the elderly women. Various elders relied on their memories of the 1979 revolution to provide moral guidance, emotional support and physical shelter to younger protestors. Their visibility and age gave them a kind of symbolic power and their houses, in other cases, served as unofficial refuges of younger

activists. According to interviews made by human rights NGOs, a few older women explained that they were not doing something new but were doing what had been brought back. They were a kind of intergenerational repetition and provided a link between past resistance cycles and present-day feminist ruled defiance.

5. Discussion

This study reveals the civil disobedience of Iranian women as not simply a response to the authoritarianism of the state authorities but a sophisticated, volatile form of political action that consists of gender, history, and the capabilities of digital media. These acts of resistance can be interpreted to provide novel findings concerning the embodiment, networking, and continued existence of dissent in an atmosphere of repression, as dictated by the theoretical concepts developed in this study.

5.1. Civil Disobedience as Embodied Moral Action

The common practice of unveiling in the street, dancing, or simply unwillingness to dress according to the requirements of the state represents the moral basis of civil disobedience that is theorized by Thoreau, Gandhi, and King.¹⁰⁵ Such actions are not based on lack of law but on inclination of conscience, as cited by King; he says it is a moral duty to disobey unjust laws. The fact that women have rejected the use of veiling laws is in line with the post-conventional element of moral thinking, which is promoted by Kohlberg, adhering to universalistic ethical statutes instead of complying with the authoritative decision.¹⁰⁶ Through the body, Iranian women also subscribe to the theory of gender performativity by Butler through dissent.¹⁰⁷ They challenge state discourses of femininity and obedience as their flouting of normative gender practices creates instability. By being purposely, corporeally noncompliant, such women undermine the state efforts to govern female subjectivity and re-establish their right to be seen, act, and appear in the world, where such a right is at the core of free action, as Arendt describes.¹⁰⁸

5.2. Visibility and the Digital Politics of Framing

It is also emphasized in the analysis that digital media plays a pivotal role in shaping and dispersing resistance. The Iranian females sharing and recording their actions of defiance

¹⁰⁵ Henry David Thoreau (1849), *Civil Disobedience*; Mahatma Gandhi (1948), *Non-violent Resistance (Satyagraha)*; Martin Luther King Jr. (1963), "Letter from Birmingham Jail".

¹⁰⁶ Lawrence Kohlberg (1969), "Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization", pp. 347-480.

¹⁰⁷ Judith Butler (1990), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*.

¹⁰⁸ Hannah Arendt (1958), *The Human Condition*.

through social media turn the individual acts of rebellion into networked flashpoints. These processes indicate the notion expressed by Castells of the network society with its growing model of power negotiation traversing the digitally mediated space.¹⁰⁹ In addition, the theory of connective action that was coined by Bennett and Segerberg would aid in understanding how the decentralized, personalized actions culminate in a bigger feminism movement without the development of hierarchical structure.¹¹⁰ The tussle over the control of the story is also revealed in such acts. Goffman and Entman suggest that resistance has a specific meaning to the public depending on its frame.¹¹¹ Although the state media make women who have unveiled seem like deviants or foreign agents, the independent sources reformulate the idea of unveiled women by making them appear as brave icons of moral protest. Iranian women are not blank subjects of media framing; they are active creators of their own counter-narratives and annex operational power in their own representation by means of the images they create and post.

5.3. Solidarity, Emotion, and Feminist Consciousness

The results also reveal the combined effect of individual protest gestures to bring out a sense of crowd identity as well as sentiment-related unity. According to Tajfel and Turner, group identity, when shared, takes the form of a motivational factor, especially when excluded in situations where groups are involved.¹¹² The rise of the feminist consciousness in Iran is not only ideological but also affective; it is based on the common risks, emotions, and acts of resistance. Such emotional overtones echo the assertions by Tarrow that protest is not solely based on grievance by articulating it through emotionally charged moral shocks, like the death of Mahsa Amini.¹¹³ Even the apparently spontaneous or apolitical gesture, including shouting in the street or the refusal to divert an eye, must be the performance with the subjectivity: the construction in accordance with the theory of everyday resistance and infrapolitics of subjectivity implanted by Scott.¹¹⁴ This micro-action is a contestation of power that does not confront power directly and builds up a wider politics of resistance.

¹⁰⁹ Manuel Castells (1996), *The Rise of the Network Society*.

¹¹⁰ W. Lance Bennett & Alexandra Segerberg (2013), *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*.

¹¹¹ Erving Goffman (1974), *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*; Robert M. Entman (1993), "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm", pp. 51-58.

¹¹² Henri Tajfel & John C. Turner (1979), "An integrative theory of intergroup conflict", pp. 33-47.

¹¹³ Sidney Tarrow (1998), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, 2nd ed.

¹¹⁴ James C. Scott (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*.

5.4. Feminist Resistance in an Authoritarian-Islamic Context

Most importantly, this research study indicates that the resistance of women in Iran does not speak only the language of secular feminism but also the language of Islamic feminism. Tohidi and Mir-Hosseini are right in arguing that numerous women are employing religious terms and reasoning to counter acts of patriarchal understanding of Islam.¹¹⁵ This adds some complication to the binary constructions of Islam versus feminism and resembles culturally constructed, productive resistance, which occurs within as well as against the major religious order. This result is also in line with postcolonial feminist criticisms that postulate that the agency of Middle Eastern women should not be considered through Western liberal frames.¹¹⁶ An example of this was provisioned in Iran, where women are capable of political resistance without giving up religious identity, national belonging, or cultural legitimacy. This kind of feminism is not derivative but rather thickly local, rooted in the past.

5.5. Resistance as Reconstitution of Subjectivity

Lastly, the research conclusions indicate that the defiance of the Iranian women is not merely a disobedient practice but a constructive one as well: it creates new forms of being, seeing, and belonging. By fighting and rebelling against being controlled over their bodies, voices, and appearances, women reinstate themselves as political agents. This, according to the position of Arendt (1958), is a kind of action that reinstates the self as an actor in the world political arena—not just protesting injustice but acting freely. In that regard, Iranian women are not about to merely fight against authoritarianism but, instead, re-enact political life itself, generating new imaginaries of gender, citizenship, and resistance through extreme constraints.

Conclusion

The paper examines the intersectional, multidimensional, and culturally contextual character of the civil disobedience of Iranian womanhood with specific reference to the change that followed the death of Mahsa Amini and the emergence of the Woman, Life, Freedom movement. The interdisciplinary theoretical framework of the research examined the manifestation of resistance in a situation in which women are disenfranchised even though they are not formally deprived of their right to political participation in the state, where there

¹¹⁵ Nayereh Tohidi (1997), “The issues at hand: Fundamentalism and women’s rights in Iran”, pp. 305-316; Ziba Mir-Hosseini (2006), “Muslim women’s quest for equality: Between Islamic law and feminism”, pp. 629-645.

¹¹⁶ Chandra Talpade Mohanty (1988), “Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses”, pp. 61-88; Lila Abu-Lughod (2002), “Do Muslim women really need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its others”, pp. 783-790.

is a gendering of space, where speech and visibility are the tightly policed territory of theocratic power, and where all of these issues are complicated by communal and transnational ties. The theoretical framework is informed by the classical bodies of civil disobedience theory, postcolonial and Islamic feminism, digital media theory, and politics of embodiment. This multi-theoretical strategy simply did not contribute to the traps of Western feminist universalism and permitted the reading of resistance as the one that is not only ethically situated but also culturally grounded. The present analysis showed that the resistance of the Iranian women is not spontaneous and peripheral. Instead, it is a very calculated, tactical, and versatile kind of civil disobedience that has included unveiling, dancing, singing, silence, coded digital communication, and mass mourning. Being dislocative of state law as well as normative gendered expectations, these acts become performative statements of autonomy. They also carry Butlerian gender performativity into totalitarian territory, and they are examples of conscience-based resistance à la Thoreau reenacted upon the body. The example of Iran supports this vision of Arendt too; a woman, who is seldom represented in political life, can express her political subjectivity by her very presence and voice. The nature of digital media as the mediator of the responsible relationship between shared memory and networked movements was also key to the changes behind this naturalization of individual acts to a collective one. It does not involve any formal leadership or organizational infrastructure; nevertheless, women have built a decentralized feminist archive with the help of social media, hashtags, imagery, and testimonies—demonstrating Castells theory of the network society and Bennett and Segerberg's theory of connective action, and at the same time showing the limitations of digital surveillance and censorship in states with high levels of authoritarianism. Such technologies not only magnify but also threaten; they develop new publics, and they provide new opportunities for state power.

One important contribution of the current study is its consideration of the differential resistance and state response. The study highlighted the absence/differences in resistance tactics and risks that exist widely by the differences in classes, region, race, and age. The urban working class and rural women tend to use embodied, in many cases unrecorded, forms of resistance, whereas symbolic, media-savvy resistance is used by upper-middle-class women. This is a compound violence that particularly targets Kurdish women because of their gender and ethnicity as minorities. Old women are in their role of intergenerational mediators, who mobilize the memory and provide a place for younger activists with shelter and moral legitimacy. Such disparities justify the existence of intersectional feminist solutions that favor

an uneven distribution of power even within collective movements.

The same study has highlighted the cultural hybridity of feminist opposition to Iran and demonstrated that protest is not merely secular or religious, Western or local, but is a hybrid of Islamic reformist morality, Persian cultural history, and international feminist unity. Though the works by Mir-Hosseini, Tohidi, Mohanty, and Crenshaw were theoretical, they informed how to reject Orientalist representations, yet they helped to understand how Iranian women develop a hybrid feminism, indigenous to and responsive of their respective contexts. The monopolization of religious values by the Islamic Republic and the exclusivity of the West over modern feminism are broken by this form of resistance.

Finally, the study has its contribution to various disciplines. It invokes the civil disobedience theory to shed off the liberal and Western-centric frameworks and to appreciate the embodied, symbolic, and networked forms of resistance deployed in authoritarian environments. It challenges the feminist theory not only to be skeptical of its epistemic premises but also to focus on decolonial and intersectional frameworks that take into consideration cultural specificity. It provides authoritarianism studies with a perspective into how the resistance under repression does not cleanly fall away but is channeled instead into aesthetic, digital, and ordinary modes. And in the case of Iranian studies, it makes the rise of feminism at the moment a part of the general historical resistance and the creation of a completely new vision of politics in the digital world. The political defiance of the Iranian women is not a side note to political protest—it is the reshaping of political protest itself. In their everyday embodiment of courage, symbolic resistance, and viral expression, these women regain their voice, appearance, and political subjectivity. They are not merely a cause of change, but of change itself, of differently thinking about how it is possible to state your resistance, to show yourself, to be alive in the time of authoritarian regimes in the twenty-first century.

BIBLIOGRAPHY

- Abu-Lughod, Lila (2002), “Do Muslim women really need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its others”, *American Anthropologist*, 104(3), pp. 783-790.
- Ahmed, Sara (2004), *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Amnesty International (2019-2024), *Reports on women's rights in Iran*, Date of Accession: 10.03.2025 from <https://www.amnesty.org/>.
- Al-Ali, Nadjie (2007), *Iraqi Women: Untold Stories from 1948 to the Present*, London: Zed Books.
- *Al Jazeera English* (2010-2024), Date of Accession: 10.03.2025 from <https://www.aljazeera.com/>
- Arendt, Hannah (1951), *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt.
- Arendt, Hannah (1958), *The Human Condition*, University of Chicago Press.
- *BBC Persian* (2010-2024), Date of Accession: 10.03.2025 from <https://www.bbc.com/persian>.
- Bennett, W. Lance & Segerberg, Alexandra (2013), *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006), “Using thematic analysis in psychology”, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), pp. 77-101.
- Butler, Judith (1990), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge.
- Castells, Manuel (1996), *The Rise of the Network Society*, Oxford: Blackwell.
- Crenshaw, Kimberlé Williams (1989), “Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine”, *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), pp. 139-167.
- Crenshaw, Kimberlé Williams (1991), “Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color”, *Stanford Law Review*, 43(6), pp. 1241-1299. h

- Entman, Robert M. (1993), "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm", *Journal of Communication*, 43(4), pp. 51-58.
- Gamson, William A. & Modigliani, Andre (1989), "Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach", *American Journal of Sociology*, 95(1), pp. 1-37.
- Gandhi, Mahatma (1948), *Non-violent Resistance (Satyagraha)*, Ahmedabad: Navajivan Publishing House.
- Goffman, Erving (1974), *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Greene, Joshua David (2007), "Why are VMPFC patients more utilitarian? A dual-process theory of moral judgment explains", *Trends in Cognitive Sciences*, 11(8), pp. 322-323.
- Hoodfar, Homa (1999), "The Veil in Their Minds and on Our Heads: Veiling Practices and Muslim Women", in (eds. by Elizabeth A. Castelli & Rosamond C. Rodman) *Women, Gender, Religion: A Reader*, New York: Palgrave.
- Human Rights Watch (2010-2024), Date of Accession: 10.03.2025 from <https://www.hrw.org/middle-east/n-africa/iran>.
- Iran Human Rights (2022-2024), Date of Accession: 10.03.2025 from <https://iranhr.net/>.
- King Jr., Martin Luther (1963), "Letter from Birmingham Jail", Date of Accession: 10.06.2025 from https://minio.la.utexas.edu/webeditor-files/coretexts/pdf/1963_mlk_letter.pdf.
- Klandermans, Bert (2014), *The Psychology of Protest*, London: Routledge.
- Kohlberg, Lawrence (1969), "Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization", in (ed. D. A. Goslin) *Handbook of Socialization Theory and Research*, Chicago: Rand McNally, pp. 347-480.
- McCombs, Maxwell & Shaw, Donald L. (1972), "The agenda-setting function of mass media", *Public Opinion Quarterly*, 36(2), pp. 176-187.
- Mir-Hosseini, Ziba (2006), "Muslim women's quest for equality: Between Islamic law and feminism", *Critical Inquiry*, 32(4), pp. 629-645.

- Moghadam, Valentine M. (2003), *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*, 3rd ed., Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Moghissi, Haideh (2005), *Women and Islam: Critical Concepts in Sociology*, Vol. 3, London: Routledge.
- Mohanty, Chandra Talpade (1988), "Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses", *Feminist Review*, 30, pp. 61-88.
- Mohanty, Chandra Talpade (2003), *Feminism without Borders: Decolonising Theory, Practicing Solidarity*, Duke University Press.
- Riessman, Catherine Kohler (2008), *Narrative Methods for the Human Sciences*, SAGE Publications.
- Rose, Gillian (2016), *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials* (4th ed.), SAGE Publications.
- Scott, James C. (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*, Yale University Press.
- Sunstein, Cass R. (2017), *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton: Princeton University Press.
- Tajfel, Henri, & John C. Turner (1979), "An integrative theory of intergroup conflict", in (eds. by W. G. Austin and S. Worchel) *The Social Psychology of Intergroup Relations*, Monterey: Brooks/Cole, pp. 33-47.
- Tajfel, Henri (1982), "Social psychology of intergroup relations", *Annual Review of Psychology*, 33(1), pp. 1-39.
- Tarrow, Sidney (1998), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press.
- Thoreau, Henry David (1849), *Civil Disobedience*, Date of Accession: 10.06.2025 from <https://blogs.law.columbia.edu/uprising1313/files/2017/10/Civil-Disobedience-by-Henry-David-Thoreau.pdf>.
- Tohidi, Nayereh (1997), "The issues at hand: Fundamentalism and women's rights in Iran", in (ed. by M. Afkhami) *Faith and Freedom: Women's Human Rights in the Muslim World*, Syracuse: Syracuse University Press, pp. 305-316.

- Tüfekçi, Zeynep (2017), *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*, Yale University Press.
- Van Dijk, Teun A. (1993), “Principles of critical discourse analysis”, *Discourse & Society*, 4(2), pp. 249-283.
- Zimbardo, Philip G. (2007), *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil*, New York: Random House.

**TÜRKİYE’S POLITICAL PARTIES IN THE MIGRATION ERA:
AN ANALYSIS OF THE MIGRATION POLICIES OF PARTIES ESTABLISHED
AFTER 2017**

Ahmet CEYLAN¹

Abstract: Following the large-scale displacement of Syrians after 2011 and the rise in irregular migration flows, migration has become a central theme in political discourse in Türkiye. This study argues that the politicization of migration has entered a new phase with the emergence of newly established political parties after the transition to the presidential system in 2017, which have allocated a special place to migration policies in their programs. Some of these parties have framed migration not merely as a policy issue but as a foundational component of their institutional identity. Two main dynamics underlie this development: First, the increasing public and political debate around migration movements that Türkiye has faced in recent years, which show tendencies toward permanence. Second, the structural changes in Türkiye’s political system. Based on qualitative content analysis, this research examines the migration policies of six political parties founded after the system change, focusing on three principal axes: (I) the framing of migration as a national security threat, (II) citizenship policies concerning Syrians under temporary protection, and (III) return/repatriation strategies (diplomatic, voluntary, or coercive models). The findings reveal that migration has evolved into a strategic political instrument in Türkiye, shaping voter mobilization, party identity formation, and the structuring of political alliances.

Keywords: *Migration, Politicization, Presidential system, Syrians in Türkiye, Migration policies.*

Article Category: Political Science

Date of Submission: 17.08.2025

Date of Acceptance: 25.08.2025

¹ Postdoctoral Researcher, BAUMUS (Bahçeşehir University Migration and Urban Studies), Bahçeşehir University, Istanbul, Türkiye.
Email: ahmetceylan.gz@gmail.com.
ORCID: 0000-0003-3032-2599.

GÖÇ ÇAĞINDA TÜRKİYE’NİN SİYASİ PARTİLERİ:

2017 SONRASI KURULAN PARTİLERİN GÖÇ POLİTİKALARININ ANALİZİ

Öz: 2011 sonrası Suriye kaynaklı kitlesel göç ve artan düzensiz göç hareketleri, Türkiye’de göç konusunu siyasal söylemin merkezine taşımıştır. Bu çalışma, 2017’de Başkanlık sistemine geçişin ardından kurulan ve programlarında göç politikalarına özel bir yer ayıran yeni siyasal partilerle birlikte, göçün siyasallaşmasının yeni bir evreye girdiğini ileri sürmektedir. Bu partilerden bazıları, göçü yalnızca bir politika başlığı olarak değil, kurumsal kimliklerinin temel unsurlarından biri olarak yapılandırmaktadır. Bu gelişmenin temelinde iki ana dinamik bulunmaktadır: Birincisi, Türkiye’nin son yıllarda karşı karşıya kaldığı ve kalıcılaşma eğilimi gösteren göç hareketlerinin kamuoyunda ve siyasal alanda artan biçimde tartışılmasıdır. İkincisi ise, Türkiye’deki siyasal sistem değişiklikleridir. Nitel içerik analizine dayanan bu araştırma, sistem değişimi sonrasında kurulan altı partinin göç politikalarının benzerlik ve farklılıklarını üç temel eksen üzerinden incelemektedir: (I) göçün ulusal güvenlik tehdidi olarak çerçevelenmesi, (II) geçici koruma altındaki Suriyelilere ilişkin vatandaşlık politikaları ve (III) geri dönüş stratejileri (diplomatik, gönüllü veya zorlayıcı modeller). Elde edilen bulgular, göçün Türkiye siyasetinde seçmen mobilizasyonu, parti kimliği inşası ve siyasal ittifakların şekillenmesinde etkili, stratejik bir araç haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Siyasallaşma, Başkanlık sistemi, Türkiye’deki Suriyeliler, Göç politikaları.*

Introduction²

With the changes in the electoral system following the transition to a presidential system of government, political parties have prioritized alliance politics considering the lowering of the national electoral threshold to 7 % and the difficulty in securing the 50 % +1 vote required for the presidential election. Many newly formed political parties, considered small in terms of voting share, have gained importance due to the alliance requirements of the new system. This situation, along with the politicization of migration debates, has increased the possibility of migration-oriented “*boutique/niche parties*” gaining power.³ The migration policies of the new political parties established during and after the transition to the presidential system of government are important because they have the potential to determine alliance relations, electoral outcomes, and the power structure in Türkiye.

Recently, research on the migration policies of political parties in Türkiye has increased. Tuğsuz and Yılmaz, as well as Ceylan and Uslu, examined the migration policies of political parties through the election atmosphere and election manifestos in 2015.⁴ İçduygu examined the process in the context of politicization, investigating the determinants of the politicization of migration processes in Türkiye over the recent period.⁵ Yanaşmayan et al. emphasized that political parties used the “*refugee card*” in a limited way to address the growing social, economic, and cultural grievances of their constituents in Türkiye between 2014 and 2018.⁶ Yolcu and Cin et al. focus on the parliamentary activities and migration policies of political parties.⁷ Ceylan, on the other hand, analyzes different migration patterns in post-Cold War

² This research is based on the author’s doctoral dissertation titled “Effects of the Changing Structure of Migration Towards Turkey after 1990 on the Migration Policies of Political Parties”.

³ Ahmet Ceylan & İsa Uslu & Leman İncedere (2025), “Immigration Debates in Recent Turkish Politics and the Victory Party as an Example of an Anti-Immigrant Niche Party”, *Recent Period Turkish Studies*, 47, pp. 50-71; Murat Erdoğan (2020), “Onuncu Yılında Türkiye’deki Suriyeliler”, *Global Panorama*, Date of Accession: 11.11.2024 from <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/29/onuncu-yilinda-turkiyedeki-suriyeliler/>; Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye’de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*, Ankara: Nobel Yayınları.

⁴ Nigar Tuğsuz & Ayşenur Yılmaz (2015), “Siyasi Partilerin Mülteci Politikaları”, *SETA Perspektif*, 105, Date of Accession: 30.01.2025 from <https://www.setav.org/perspektif/siyasi-partilerin-multeci-politikalari>; Ahmet Ceylan & İsa Uslu (2019), “7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Uluslararası Göç Yaklaşımları Üzerine Karşılaştırmalı İnceleme”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(1), pp. 97-114.

⁵ Ahmet İçduygu (2017), “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar: ‘Siyasallaşan’ Bir Sürecin Analizi”, *Toplum ve Bilim*, 140, p. 30.

⁶ Zeynep Yanaşmayan & Ayşen Üstübcü & Zeynep Kaşlı (2019), “Under the Shadow of Civilizationist Populist Discourses: Political Debates on Refugees in Turkey”, *New Diversities*, 21(2), pp. 37-51.

⁷ Tuğba Yolcu (2018), “Türkiye’deki Muhalefet Partilerinin Göç Sorununa Yaklaşımlarına Yönelik İçerik Analizi”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(14), pp. 678-695; Cigdem Kentmen-Cin, Selçuk Sunay & Nazlı Ece Baltepe (2025), “Framing of Syrian Refugees in Turkish Politics: An Analysis of Turkish Grand National Assembly Debates”, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, January, pp. 1-15.

Türkiye.⁸ According to Ceylan, not only daily political reasons but also historical background are important in the formation of migration policies of political parties. However, the existing literature tends to focus predominantly on traditional political parties and those represented in the Grand National Assembly of Türkiye (TBMM).

This study examines the increasing politicization of migration in Türkiye and investigates how this process has evolved in the context of newly established political parties formed after the transition to a presidential system. The central research question of the study is whether migration policies have become a defining element of these parties' institutional identities and political positions. In this respect, the study aims to make an original contribution to existing literature. Moreover, the study aims to identify the similarities and differences in the migration policies of these parties by examining them through three key axes (security discourses, approaches to citizenship, and return strategies), thereby contributing to a deeper understanding of the multidimensional nature of the politicization of migration in Türkiye.

Within the framework of the limitations of the research, the sample group examined within the framework of the limitations of the research included Good Party (İYİ Parti) founded in 2017, New Welfare Party (Yeniden Refah Partisi/YRP) founded in 2018, Future Party (Gelecek Partisi/GP) founded in 2019, Democracy And Progress Party (DEVA) founded in 2020, Homeland Party (Memleket Partisi/MP) founded in 2021, and Victory Party (Zafer Partisi/ZP) founded in 2021. Following the 2018 general elections, the Good Party (İYİ Parti) was the only new political party that was able to secure representation in the Turkish Grand National Assembly (TBMM). Moreover, the party's significant role in Türkiye's new political context, based on electoral alliances, was the primary reason for examining the party.⁹ Ahmet Davutoğlu, who served as Foreign Minister of the Republic of Türkiye at the beginning of the migration movement and subsequently became Prime Minister in September 2014, remained in

⁸ Ahmet Ceylan (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri", Ph.D. Thesis, Ege University, Graduate School of Social Sciences, İzmir, Türkiye; Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye'de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*.

⁹ Between 2002 and 2007, the Motherland Party (ANAP) gained representation by forming parliamentary groups at various times, with the participation of deputies who had left the AK Parti and the CHP. However, this was an exceptional case and could not be maintained due to the general elections. On the other hand, ANAP has been a continuous institutional structure since 1983 (Milliyet, 14.04.2007). In this respect, the party differed from the peculiarities of the Good Party. One of the political parties that gained representation in the TBMM by forming a group because of a general election was the HDP. The party, founded in 2012 and first allowed to be represented in the TBMM by establishing a group following the June 7, 2015, general election, possesses characteristics that can be considered representative of a distinct political tradition in terms of its personnel, organization, and political line. Since the party can be considered among the continuity parties of a political tradition that is currently represented in the TBMM, the party was excluded from the analysis in the context of parties formed during the migration period.

this position until May 2016. Davutoğlu's decisive position in the process formed the basis for the Future Party's investigation. Similarly, DEVA, whose founding leader was Ali Babacan, who served as Deputy Prime Minister between 2009 and 2015 and held various government positions for 13 years between 2002 and 2015 during the AK Parti governments, was included in the analysis. Babacan's position as Minister of State for the Economy and Minister of Foreign Affairs in the AK Parti governments, as well as Deputy Prime Minister in the cabinet during the first four years of the migration movement, are important in analyzing the party's approaches. The unique importance of the YRP within the People's Alliance (*Cumhur İttifakı*) and the remarkable number of votes it received in the March 2024 local elections provided the basis for analyzing this party's migration policy. Similarly, the unique importance of the Homeland Party (MP), and in particular the Victory Party (ZP) in Turkish political life, as well as the significance they attach to migration policy, are the reasons why these parties are included in the research.

1. International Migration Debates in Western European Countries and A Theoretical Review

Since the early 1970s, migration has been a priority issue in various European countries. The 1973 OPEC oil crisis and its aftermath sparked debates about the future of migrants in European countries. The first step was to halt the acceptance of new migrants. Subsequently, incentives for return policies were developed. For example, return migration was encouraged in France in the 1970s and 1980s and in Germany in 1983. During this process, the anti-immigration discourse of political parties and proposals advocating for the return of migrants gained strength.¹⁰ On the other hand, the issue of migration was also addressed from a human rights perspective by the Supreme Courts, some civil society organizations, and various social democratic political parties in European countries. Migration movements continued during this period in the context of family reunification and irregular migration.

Migration debates have been at the forefront of the political agenda in many countries, with varying approaches. The economy, public security, social cohesion, and cultural concerns have been at the center of these debates.¹¹ These debates on migration and the integration of migrants into various European countries have become the primary policy area of

¹⁰ Nermin Abadan-Unat (2017), *Bitmeyen Göç*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; Ayhan Kaya (2016), *Islam, Migration and Integration in the Age of Securitization*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

¹¹ Jef Huysmans (2000), "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, 38(5), pp. 751-777.

radical/populist/extremist political parties in these countries. In some cases, the fact that certain political parties have focused almost exclusively on migration has allowed them to be characterized as single-issue/niche parties with a primary focus on migration.¹²

The fact that the issue of migration has been on the agenda of European countries since the 1970s has led to debates on migration and politicization in the literature. The fact that an issue gains a social presence and becomes an agenda item in the public opinion of a country, within the framework of different approaches, is one of the important indicators of the politicization tendency of the relevant issue. The attitudes of political actors that can be evaluated within the framework of different approaches, the fact that the issue is on the political agenda in the context of divisions, and the debates on the issue in election campaigns stand out as various features that can be observed within the framework of politicization.¹³ According to Van der Brug, politicization occur through two distinct processes. Politicization can occur at the grassroots level through civil society and citizens, or from the top through the dominance of institutions or authority.¹⁴ In academic discussions, the reasons for the politicization of the migration phenomenon are generally discussed within the framework of various factors, such as the number of migrant groups, approaches to migrants' adaptation processes, and the policies of political parties. Recently, the relationship between migration and politicization in various European countries has been explored within the context of border security, integration debates, and the influence of far-right politics on the policies of center parties.¹⁵ The view that mainstream center-right parties are more effective than far-right political movements in politicizing these debates is another prominent approach in the literature.¹⁶ Economic, ethnic, religious, and cultural issues are other prominent themes in politicization debates.¹⁷ In addition to these themes, Ceylan, states that the main polarization areas in the country can be reproduced through the migration movement, and politicization gains strength.¹⁸

¹² Cas Mudde (1999), "The Single-Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue", *West European Politics*, 22(3), pp. 182-197.

¹³ Wouter van der Brug & Gianni D'Amato & Didier Ruedin & Joost Berkhout (2015), *The Politicisation of Migration*, London: Routledge, pp. 4-5.

¹⁴ Wouter van der Brug et al. (2015), *The Politicisation of Migration*.

¹⁵ Edgar Grande & Tobias Schwarzbözl & Matthias Fatke (2018), "Politicizing Immigration in Western Europe", *Journal of European Public Policy*, 26(10), p. 1445.

¹⁶ Sarah Meyer & Sieglinde Rosenberger (2015), "Just a Shadow? The Role of Radical Right Parties in the Politicization of Immigration, 1995–2009", *Politics and Governance*, 3(2), pp. 1-17.

¹⁷ Pietro Castelli Gattinara & Laura Morales (2017), "The Politicization and Securitization of Migration in Western Europe: Public Opinion, Political Parties and the Immigration Issue", in Philippe Bourbeau (ed.) *Handbook of Migration and Security*, Cheltenham: Edgar Elgar, pp. 273-276.

¹⁸ Ahmet Ceylan (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri".

Since the end of the Cold War in the 1990s, the securitization approach has gained strength in migration debates. As a result of the 9/11 attacks, the terrorist attacks in Madrid and London, and the politically motivated murders in the Netherlands, the issue of migration began to be addressed from a security perspective in many European countries. Islamophobia has been at the center of these discussions.¹⁹ Far-right parties, using a securitized discourse language, have addressed the issue of migration with various words and figures of speech, such as “invasion”, “influx”, “attack”, and “occupation” in some cases coming to the fore with approaches that dehumanize migrant groups.²⁰ The fact that these parties have reached a level where they can pull the migration policies of centrist parties into a restrictive orbit, given the vote shares they have achieved, is another issue of debate for Western democracies.²¹

2. Immigration And Politicization in Türkiye

From the 17th century onward, the Ottoman Empire was confronted with large-scale immigration processes driven by retreat and decline. After the failed Second Siege of Vienna in 1683, the Ottomans for the first time directed and managed the movement of emigrants from the frontier provinces. The empire also established various institutions to manage the mass and continuous migration processes during these periods.²² The Republic of Türkiye encouraged and accepted the migration of Turkish ancestors and culture within the framework of the search for a homogeneous society, in line with the spirit of the new nation-state being created. Between 1923 and 1990, Türkiye primarily welcomed migrants of Turkish origin and culture. Although there were various debates regarding the management of these migrations, there were no fundamental disagreements regarding the acceptance of these migrations.²³

As a result of the collapse of the USSR, structural problems in the former Eastern Bloc countries, and instability in Türkiye’s neighboring countries, the migratory flows received by Türkiye after 1990 began to diversify. On the other hand, the rapid development and termination

¹⁹ Chris Allen (2010), *Islamophobia*, Aldershot: Ashgate, pp. 83-84; Alexander Betts (2017), *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*, Ankara: Hece Yayınları, p. 103.

²⁰ Jef Huysmans (2000), “The European Union and the Securitization of Migration”, p. 769; Nazif Mandacı & Gökay Özerim (2013), “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi”, *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), pp. 108, 113.

²¹ Joost van Spanje (2010), “Contagious Parties: Anti-Immigration Parties and Their Impact on Other Parties’ Immigration Stances in Contemporary Western Europe”, *Party Politics*, 16(5), pp. 563-586; Pietro Castelli Gattinara & Laura Morales (2017), “The Politicization and Securitization of Migration in Western Europe: Public Opinion, Political Parties and the Immigration Issue”, pp. 273-295.

²² H. Yıldırım Ağanoğlu (2011), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanlar’ın Makus Talihi*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, pp. 31-32.

²³ Ahmet İçduygu & Sema Erder & Ömer Faruk Gençkaya (2014), “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul: MİReKOÇ Araştırma Raporları.

of these migratory movements, as well as the fact that they are generally not mass movements and have a strong tendency to return, have not led to politicization. The presence of irregular Armenian migrants and the denial of refugee status to Chechen asylum seekers have occasionally been topics of debate in the country. The presence of migrant women from former Eastern Bloc countries in the Eastern Black Sea region, on the other hand, has led to local politicization.²⁴

The reflection of the events of the Arab Spring on Syria, and the transformation of these developments in Syria into a civil war, have been the main dynamics driving mass migration from Syria to Türkiye. While the issue of Syrians in Türkiye was rapidly politicized following the 2015 general elections, the intensification of the migration trend, uncertainties, and citizenship debates had already given rise to pioneering debates on the issue as early as 2013 and 2014.²⁵ Beginning in 2013, representatives of the Republican People's Party (CHP) in the TBMM began to raise concerns about the acquisition of citizenship and possible voting rights for Syrians in Türkiye. They wanted to know the number of Syrians eligible to vote in the March 30, 2014, local government elections and the June 7, 2015, general elections.²⁶ The emphasis on coexistence and permanence, which was first discussed by senior representatives of the ruling party in 2014, was one of the first debates.²⁷

In 2014 and 2015, four electoral processes and debates significantly contributed to the politicization of the issue.²⁸ The June 7, 2015, general election was the first time Syrians in Türkiye were included in manifestos during the general election process and discussed within the framework of differentiating views in political discourse. In fact, all of the political parties that gained representation in the Turkish Grand National Assembly as a result of the elections devoted space in their election manifestos to the issue of Syrians in Türkiye. The Justice and Development Party (AK Parti) has publicly stated that the current policy is humanitarian and conscientious and that the process will continue with similar policies.²⁹ However, in the election

²⁴ Ahmet Ceylan (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri".

²⁵ Ahmet İçduygu (2017), "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar: 'Siyasallaşan' Bir Sürecin Analizi", *Toplum ve Bilim*, 140.

²⁶ *Milliyet* (2013), "Seçimlerde Oy Kullanacaklar mı?", 19.08.2013, Date of Accession: 12.09.2024 from <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/secimlerde-oy-kullanacaklar-mi-1751799>.

²⁷ Yeşim Özer (2015), *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*, İstanbul: Derin Yayınları; Murat Erdoğan (2018), *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

²⁸ Ahmet İçduygu (2017), "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar: 'Siyasallaşan' Bir Sürecin Analizi", *Toplum ve Bilim*, 140, p. 38.

²⁹ Justice and Development Party (2015), <https://www.akparti.org.tr/parti/dosya-arsivi/>, Date of Accession: 11.10.2024.

manifestos and statements of the CHP and the Nationalist Action Party (MHP), the issue was addressed with critical approaches towards the ruling party, and statements emerged that the Syrians in Türkiye would be repatriated.³⁰ The Peoples' Democratic Party (HDP), which gained the opportunity to be represented in the Turkish Grand National Assembly after the relevant elections, addressed the migration process in a liberal context. With its proposal for citizenship in the migration process, the HDP adopted a policy that differed from both the ruling and opposition parties.³¹ During November 1, 2015, general elections, political parties continued to emphasize Syrians in Türkiye.³²

According to İçduygu, the readmission agreement signed between the European Union and Türkiye, in parallel with the intense migration movements in the summer of 2015 played a significant role in the politicization of the issue. Another significant political development that emerged during the politicization process was President Recep Tayyip Erdoğan's citizenship proposal on July 2, 2016. Erdoğan's proposal to grant citizenship to Syrians in Türkiye strengthened the politicization tendency of the issue within the framework of a differentiated approach among political parties.³³ After the military coup attempt on July 15, 2016, the debate on citizenship receded into the background. The debate resurfaced with President Erdoğan's declaration that highly qualified Syrians would be granted citizenship.³⁴ The related debate remains ongoing and continues to have a significant presence in political life.

During the referendum on April 16, 2017, and the subsequent general and local elections, the discussion about Syrians in Türkiye was among the top priorities on the agenda. Both the space allocated to the issue by political parties in their election manifestos and the assessments of political elites on the issue through discourse have been among the key factors in the politicization of the process. In general, the issue has developed as a field of political debate between the ruling and opposition parties, including foreign policy, concerns about sociological change, citizenship policy, voting rights, and the economy. Politicization can extend beyond the debate that is strongly featured in the election manifestos of political parties and can

³⁰ Republican People's Party (2015), <https://www.chp.org.tr/yayinlar/secim-bildirgeleri>, Date of Accession: 12.09.2024; Nationalist Action Party (2015),

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/bevanname/mhp/mhp_bevannamesi.html, Date of Accession: 23.10.2024.

³¹ Peoples' Democratic Party (2015), <https://www.hdp.org.tr/tr/secim-materyalleri/5423>, Date of Accession: 04.08.2020.

³² Ahmet Ceylan (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri".

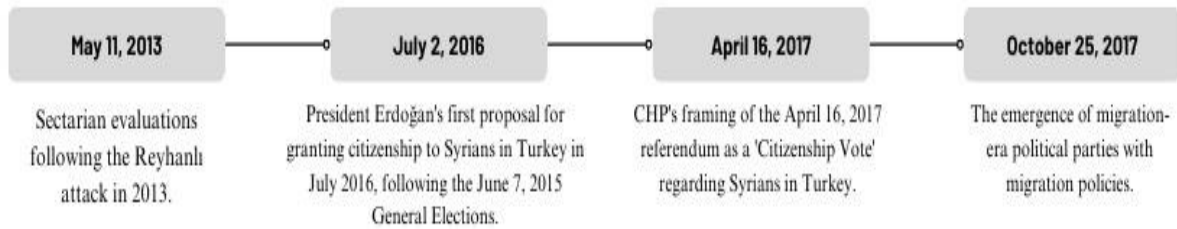
³³ Ahmet İçduygu (2017), "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar: 'Siyasallaşan' Bir Sürecin Analizi", *Toplum ve Bilim*, 140, pp. 37, 40.

³⁴ Gülay Uğur Göksel (2018), *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi: 'Adil Entegrasyon'*, İstanbul: Pinhan Yayınları, p. 186.

manifest itself with a frequency that cannot be evaluated periodically. The issue of Syrians in Türkiye has gained prominence in current political debates, drawing on historical context, public visibility, Arabic signs, and demographic sensitivities.³⁵

While Türkiye's cross-border military operations and news of conflicts may put Syrians in Türkiye on the main agenda, images of Syrians crossing into Syria during holidays, or sometimes images of Syrians celebrating or vacationing in Syria, may become the main topic of discussion in the country. The aforementioned debate often enters the political agenda and is addressed within the framework of divergent views. This situation can also be observed in the programs of political parties that have recently gained institutional identity and started to operate.³⁶

Figure I. Stages of the Politicization of Immigration in Türkiye³⁷

The fact that political parties that have gained institutional identity in Türkiye in recent years have included the issue of migration among the country's most important agenda items constitutes a new dimension of politicization. Newly established political parties are including the issue of migration among their primary concerns such as education, defense and the economy, and are gaining institutional identity through their political proposals on this issue. Ceylan treats the founding of the Good Party symbolically as a new phase in the stages of politicization.³⁸

3. Methodology

In scientific research, qualitative content analysis is employed to complement the findings of quantitative content analysis, which focuses on explicit content, to capture implicit meaning,

³⁵ Ahmet Ceylan (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri".

³⁶ Yeşim Özer (2015), *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*, pp. 132-137.

³⁷ This figure was created using data from Ceylan (2022/a), Ceylan (2022/b), and İçduygu (2017).

³⁸ Ahmet Ceylan (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri"; Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye'de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*.

and to analyze data using a descriptive approach.³⁹ The study focuses on newly established political parties that became eligible to participate in elections after 2017. While the broader research universe includes all such parties, the sample was limited to six parties, selected based on criteria discussed in detail in the introduction.

The party platforms, election manifestos, migration-related reports, and print media archives of the political parties discussed in this study were subjected to content analysis. The materials evaluated in the context of content analysis are generally works produced by people, but not developed with the intention of being the subject of research. This situation requires a systematic analysis of the relevant materials. The aim is to determine the general trend in a particular subject by examining materials that were created independently of each other.⁴⁰ Migration debates in the written texts of political parties were analyzed in detail. Different expressions such as migration, migrant, immigrant, asylum seeker, refugee, temporary protection, and, in the case of Türkiye, Syrians, which have unique meanings in migration research, were identified in party documents. In the content analysis of the party documents, the contextual background was examined using a qualitative approach rather than quantitative repetition. The migration-oriented statements and promises of the parties were analyzed in the context of their policies, informed by the theoretical background. Due to the recent establishment of the political parties and their limited representation in the TBMM, it was not possible to utilize the activities and documents of the TBMM in this research. As an exception to this situation, the analysis of parliamentary questions was utilized under the title of the Good Party. This data source was accessed through the query form for written and oral parliamentary questions in the previous period of the TBMM. As of the date of the doctoral dissertation on which the study is based, the issue of Syrians in Türkiye was analyzed in 198 parliamentary questions submitted by party deputies during the 27th legislative term of the TBMM.⁴¹

In the study, the content of the parliamentary questions was utilized to create the code chart and categories, and to discuss the themes in conjunction with the theoretical background. In order to understand the background of the questions posed by political party representatives within the framework of qualitative content analysis, the position of the political party in the migration movement, the approach in election manifestos, and the theoretical background were included

³⁹ Abdullah Koçak & Özgür Arun (2006), “İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu”, *Selçuk İletişim*, 4(3), pp. 21-28; Bruce Berg & Howard Lune (2019), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemler*, İstanbul: Pearson Yayınları, pp. 353-355.

⁴⁰ Bruce Berg & Howard Lune (2019), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemler*, pp. 344-345.

⁴¹ Ahmet Ceylan (2022/a), “1990 Sonrası Türkiye’ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri”.

in the discussion.⁴² The parliamentary questions were analyzed using a standard code structure and thematic analysis.⁴³ The coding process for the parliamentary questions examined in the study was conducted with the support of MAXQDA, a qualitative data analysis software program. To prevent issues such as loss of meaning, the researcher personally conducted the coding process, examining the data item by item and ensuring contextual coherence throughout the theme development process. In this way, the semantic integrity of the data was preserved, enabling a more in-depth content analysis. The themes of economy, citizenship and voting rights, justice and public security, education, the number of Syrians in Türkiye and camps, and health came to the fore in the research.⁴⁴

4. The Emergence of Immigration-Era Political Parties with Immigration Policies

The political parties discussed in this study emerged by incorporating policy proposals on international migration and Syrians into Türkiye in their programs, alongside issues considered fundamental in the country's public opinion, such as education, health, and the economy. Political parties have included migration policies in their programs and have been established by sharing their solutions with the public opinion of the country. This is not only an acknowledgement that the issue of Syrians in Türkiye is seen as one of the main issues of Türkiye, but also a way to address the issue along with its politicized identity.

4.1. The Good Party (İYİ Parti)

The Good Party, founded on October 25, 2017, was one of the pioneering parties established during the migration movement from Syria to Türkiye, incorporating the issue of migration and Syrians in Türkiye into its party program. The party also gave a prominent place in its program to the issue of international migration, which it sees as a deep-rooted problem of Türkiye and shares its proposals for solutions.⁴⁵ The current program of the Good Party, founded in October 2017, consists of eight main topics, with the issue of migration also being addressed in discussions on security. The party's program states that “...it will take measures to prevent changes in the socio-cultural composition of Turkish society by ensuring border security and preventing the entry of military and ideological elements into the country.”⁴⁶ The

⁴² Ibid.; Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye’de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*.

⁴³ Virginia Braun & Victoria Clarke (2022), *Thematic Analysis: A Practical Guide*, London: SAGE.

⁴⁴ Ahmet Ceylan (2022/a), “1990 Sonrası Türkiye’ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri”.

⁴⁵ İYİ Parti (2017), “İYİ Parti Programı”, Date of Accession: 24.09.2024 from https://iyiparti.org.tr/Assets/pdf/iyi_parti_programi.pdf.

⁴⁶ İYİ Parti (2020), “Güncel Parti Programı”, Date of Accession: 24.09.2024 from <https://iyiparti.org.tr/Assets/Upload/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf>, p. 34.

mentioned approach demonstrates that the Good Party addresses the issue of Syrians in Türkiye from a sociological perspective and has concerns in this regard. The party emphasizes sociological change within the framework of a migration approach, parallel to the nation-state's sensitivity. Among the top three issues that emerged in the parliamentary questions on migration submitted by Good Party deputies in the 27th parliamentary term, the issue of possible citizenship and voting rights for Syrians ranked second. This is another result that aligns with the concerns of party officials about the country's changing sociological landscape. On the other hand, the acquisition of the right to vote by this group is viewed as a negative development that may impact the country's politics. The Good Party argued that the migration movement is a strategic plan that can change the population structure in northern Syria as well as Türkiye's borders. The party emphasized the view that the migration movement is an embodiment of the wrong foreign policy of the ruling party, which is supported by foreign powers for strategic reasons, and that a terrorist state is to be established in the region by changing the population structure in northern Syria.⁴⁷ In this respect, the Good Party approaches the issue as a problem of survival from both the internal and international security perspectives.

The general election manifesto of the Good Party, released on 24 June 2018, contained numerous promises regarding Syrians under temporary protection and irregular migration. The Good Party stated that Syrians in Türkiye would be sent to Syria during the month of Ramadan in 2019. The party stated that necessary measures would be taken to prevent new migrations and publicized the development of diplomatic relations with the Syrian state as an election promise.⁴⁸ The Good Party addressed the issue of migration and refugees in the context of public security in its election manifesto prepared for the 31 March 2019 local government elections.⁴⁹ Similarly, in the thematic analysis of the parliamentary questions on migration submitted by Good Party deputies during the 27th parliamentary term, the title "Justice and Public Security" has taken a prominent place. This is another important indicator of the party's assessment of migration in the context of public security.⁵⁰

⁴⁷ Ahmet Ceylan (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri"; Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye'de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*.

⁴⁸ İYİ Parti (2018), "Seçim Beyanı", Date of Accession: 24.09.2024 from https://iyiparti.org.tr/assets/pdf/secim_beyani.pdf, pp. 48-49.

⁴⁹ İYİ Parti (2019), "Yerel Seçim Manifestosu", Date of Accession: 24.09.2024 from <https://iyiparti.org.tr/Assets/KurumsalKimlik/YerelSecim/iyiparti2019manifesto.pdf>, p. 53.

⁵⁰ Ahmet Ceylan (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri"; Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye'de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*.

In December 2019, the Good Party organised a meeting titled Workshop on the Repatriation of Syrian Asylum Seekers. The then leader of the Good Party, Meral Akşener, stated that the party would follow a three-stage plan if it came to power. The plan emphasized that Syrians in Türkiye would not be granted citizenship and that the open-door policy would end.⁵¹ It was stated that Syrians who went to Syria for holidays, trade or other reasons would not be allowed to return to Türkiye.

In September 2022, the Good Party shared its report, entitled “Strategy Document and Action Plan for the National Migration Doctrine”, with the public. The report targeted the ruling party and claimed that Türkiye was deliberately accepting asylum seekers and irregular migrants in order to distort the demographic structure and the nation-state character of Türkiye. The party systematized its migration policy around four principles: border security, return, preventive migration and international consensus on migration.⁵² The Good Party’s election manifesto for the May 14, 2023, general election maintained the approach outlined in the aforementioned report. The party stated that the citizenship policy for immigrant groups characterized as asylum seekers would end and all privileges for this group would be abolished.⁵³

The Good Party has addressed the issue of migration within the framework of the economy and related issues. The first issue that came to the fore in the parliamentary questions on migration submitted by Good Party deputies in the 27th parliamentary term was the economy. In the period analyzed, 53 questions in 11 parliamentary questions submitted by Good Party deputies included concerns about the economic dimension of the issue. The migration movement was assessed as an economic issue under categories, including spending on Syrians in Türkiye, the economic impact of the migration movement on the host society, the allocation of international aid, taxation, and monitoring. Party officials argued that the opportunities offered to Syrians in Türkiye relegated the host community to the position of second-class citizens.⁵⁴

⁵¹ Soner Akın (2020), “Türkiye’deki Siyasal Partilerin Uluslararası Göçe Dair Bakış Açıları ve Avrupa Parlamentosu Siyasi Parti Grupları ile Karşılaştırmalı Bir Analiz”, in Yakup Bulut & Soner Akın (eds.) *Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu*, Konya: Çizgi Kitabevi, p. 315.

⁵² İYİ Parti (2022), “Strateji Belgesi ve Eylem Planı”, Date of Accession: 24.09.2024 from <https://iyiparti.org.tr/storage/img/content/2vGM/strateji-belgesi-ve-eylem-plani-6-eylul-2022-1-redakte.pdf>.

⁵³ *Sözcü* (2023), “İYİ Parti’nin 3 bin maddelik beyannamesi; Saray, köşk halka açılacak”, 16.04.2023, Date of Accession: 12.10.2024 from <https://www.sozcu.com.tr/son-dakika-iyi-partinin-3-bin-maddelik-beyannamesi-saray-kosk-halka-acilacak-wp7656154>.

⁵⁴ Ahmet Ceylan (2022/a), “1990 Sonrası Türkiye’ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri”.

4.2. The New Welfare Party (YRP)

In November 2018, the YRP, under the leadership of Fatih Erbakan, established a corporate identity by dedicating a significant portion of its party program to the issues of international migration and Syrians in Türkiye. The party programme states that Türkiye belongs to the category of water-poor countries, with an average of 1652 tons of water per capita, and that this amount has decreased to 1500 tons due to recent migration. The party programme states that Türkiye is home to around five million international migrants, bringing to the forefront the expectation that these migrant groups will return to their countries with the end of the war.⁵⁵ Unlike other parties, however, the YRP proposed a selective citizenship model for some Syrians in Türkiye as part of a quality-oriented approach.⁵⁶ The proposal for a selective citizenship policy was shared with the public within the framework of the statement in the party programme that “...during this process, the acceptance of these immigrants, who we believe can be useful for our country, to Turkish citizenship, if they so wish, will also be evaluated...”⁵⁷ Fatih Erbakan, the leader of the YRP, stated during the general election process on May 14, 2023 that “*there can be no question of forcibly deporting a small number of integrated people*”. Moreover, Erbakan’s statement that America and Israel have a plan for a terrorist state in northern Syria and that it is important for Syrians in Türkiye to return to their country in order to prevent this plan was an important example of the party’s approach to the issue from an international security perspective.⁵⁸

In its manifesto for the May 14, 2023, general elections, the YRP did not share a detailed policy proposal, but declared that a Ministry of Migration Policies would be established and international migration would be monitored through this ministry.⁵⁹

4.3. The Future Party (GP)

Ahmet Davutoğlu succeeded Ali Babacan as Minister of Foreign Affairs in May 2009. Ahmet Davutoğlu’s tenure was marked by Türkiye’s intense interest in the former spheres of influence

⁵⁵ Yeniden Refah Partisi (2023), “2023 Genel Seçimleri Beyannamemiz”, Date of Accession: 12.10.2024 from <https://yenidenrefahpartisi.org.tr/page/2023-genel-secimleri-beyannamemiz/2501>.

⁵⁶ Ahmet Ceylan (2022/a), “1990 Sonrası Türkiye’ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri”.

⁵⁷ Yeniden Refah Partisi (2018), “Yeniden Refah Partisi Programı”, Date of Accession: 12.10.2024 from <https://yenidenrefahpartisi.org.tr/page/parti-programi/14>.

⁵⁸ Yeniden Refah Partisi (2023), “ABD-İsrail Terör Devleti’ni Engellemek İçin Suriyelilerin Gönderilmesi Şart”, 22.03.2023, Date of Accession: 12.10.2024 from <https://yenidenrefahistanbul.org.tr/mpage/abd-israil-teror-devleti-ni-engellemek-icin-surivelilerin-gonderilmesi-sart-/2260>.

⁵⁹ Yeniden Refah Partisi (2018), “Yeniden Refah Partisi Programı”.

of the Ottoman Empire. This foreign policy breakthrough was publicly referred to as neo-Ottomanism, although Ahmet Davutoğlu considered it a malicious nomenclature.⁶⁰

Ahmet Davutoğlu served as Minister until August 2014, when he became Prime Minister. Ahmet Davutoğlu served as foreign minister during the beginning and development of the Syrian migration movement to Türkiye. During this period, Ahmet Davutoğlu contacted the administration in Damascus on behalf of the government and demanded reforms. When these calls went unanswered, the government developed close ties with the Syrian opposition.⁶¹ The fact that Ahmet Davutoğlu served as Foreign Minister and then Prime Minister during the initial and development of the migration movement sparked a debate on the migration issue in the context of his personality.

The Future Party was founded in December 2019 under the leadership of Ahmet Davutoğlu, who served as prime minister in the 62nd, 63rd, and 64th governments of the Republic of Türkiye and is a former leader of the AK Parti. In the party programme of the Future Party, the main proposal for Syrians in Türkiye is to send Syrians under temporary protection, who are described as brothers, back to Syria after peace is established in Syria within the framework of a democratic constitution.⁶²

Similar to the discourses of the ruling party, party officials emphasized that the migration process began within the framework of the “*Ansar Muhajir*” relationship, but that the situation evolved over time. Party officials stated that if the Future Party came to power, border security would be ensured and voluntary returns to safe areas in Syria would be realized.⁶³ On the other hand, the party's promise of repatriation was contingent upon the development of a regime change in Syria and the establishment of a transitional government. Party officials saw the emergence of favorable conditions for the return of Syrians in Türkiye as linked to the formation of a new ruling coalition in Syria.⁶⁴ This is an important example of the fact that the political

⁶⁰ *Hürriyet* (2011), “Neo Osmanlı Yakıştırması Kötü Niyetli”, 29.08.2011, Date of Accession: 24.09.2024 from <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/neo-osmanli-yakistirmasi-kotu-niyetli-18601714>.

⁶¹ Kemal Kirişçi & Sema Karaca (2015), *Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitlemel Mülteci Akınları*, in Murat Erdoğan & Ayhan Kaya (eds.) *Türkiye’nin Göç Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, pp. 295-309; Tanıl Bora (2017), *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul: İletişim Yayınları, p. 484.

⁶² Gelecek Partisi (2019), “Party Program of Gelecek Partisi”, Date of Accession: 12.10.2024 from https://wp.gelecekpartisi.net/wp-content/uploads/2019/12/Gelecek_Partisi_Program.pdf, p. 129.

⁶³ Gonca Tokyol (2022), “Facing Public Pressure, Turkish Political Parties Outline Their Refugee Policies”, *Turkey Recap*, Date of Accession: 30.01.2025 from <https://www.turkeyrecap.com/p/facing-public-pressure-turkish-political>.

⁶⁴ *Sözcü* (2022), “Davutoğlu’ndan Suriyeli mültecilerle ilgili açıklama”, 19.04.2022, Date of Accession: 23.01.2025 from <https://www.sozcu.com.tr/davutoglundan-suriyeli-multecilerle-ilgili-aciklama-wp7084942>.

approach of Ahmet Davutoğlu during his term as foreign minister was adopted by the Future Party, and a similar political assessment was maintained.

4.4. Democracy And Progress Party (DEVA)

In 2020, DEVA, which started its activities under the founding chairmanship of Ali Babacan, shared its policies on national issues with the public within the framework of the 14 topics included in the party's program. Migration policy was one of the 14 issues that the party prioritized. In its program, DEVA claimed that the current migration policy of the ruling party was temporary and that a new national migration policy would be prepared under DEVA's rule. It emphasized that the new national migration policy would have two pillars: people-oriented and aligned with national interests.⁶⁵

The party program of DEVA states that DEVA, in cooperation with the international community, will work to facilitate the return of Syrians in Türkiye to their countries of origin, ensuring the safety of their lives and property. On the other hand, although it does not provide a concrete definition, the party program also states that policies will be implemented for the social cohesion processes of the group referred to as *“those who cannot return to their countries”*. Similar to the Good Party and the Future Party, DEVA did not propose a citizenship policy for this group. DEVA's party program states that it will support the activities of universities, research centers and non-governmental organizations and benefit from the recommendations of these institutions. The statement on increasing the effectiveness of local governments in migration policy was a prominent example in this context.⁶⁶

The 12th action plan, announced by the DEVA party in August 2022, focused on the issue of migration and the return program. The party declared that the migration issue would be fully resolved in the first 90 and 360 days after the national elections. The party's action plan emphasized the concept of realistic repatriation, which combines universal human rights with national security. Under this concept, irregular migrants will be sent back, ghettoization will be prevented, and Syrians in Türkiye will be sent back to Syria and other countries after security is ensured. The party also stated that the conditions for exceptional citizenship would be changed and limited.⁶⁷

⁶⁵ Demokrasi ve Atılım Partisi (2020), “Party Program of the DEVA”, Date of Accession: 15.11.2024 from <https://cdn.devapartisi.org/14/DEVA-PARTI%CC%87SI%CC%87-PROGRAMI2.pdf>, pp. 108-109.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Demokrasi ve Atılım Partisi (2022), “Deva Partisi’nden Sığınmacı ve Düzensiz Göç Sorununa Çözüm: Hukuk Devleti Pusulasından Sapmayacağız”, Date of Accession: 25.01.2025 from <https://devapartisi.org/parti/e-arsiv/deva-partisinden-sginmac-ve-duzensiz-goc-sorununa-cozum-hukuk-devleti-pusulasndan-sasmayacagz>.

4.5. Homeland Party (MP)

In its party program, the Homeland Party defined its political line as a central political movement within the framework of a republican-democratic identity. In the party program of the Homeland Party, which gained an institutional identity on May 17, 2021, under the founding presidency of Muharrem İnce, the issue of migration is addressed under the title of security. The party declared that it would pursue a policy of voluntary repatriation. Regarding voluntary repatriation, the party stated that it would not be satisfied with activities aimed at ensuring internal peace in the country of origin, but would also pursue policies to create a safe zone. Although the party program states that social cohesion policies will be implemented for those who cannot return, there is no explicit proposal for citizenship. Drawing attention to the economic dimension of the issue, the party declared that the resources allocated to migrants would be used effectively and efficiently by establishing a program for a migrant registration system.⁶⁸ Muharrem İnce, the leader of the Homeland Party, publicly stated that he would send Syrians back to Türkiye during the 2023 parliamentary elections.⁶⁹

4.6. Victory Party (ZP)

The Victory Party was founded as a political party with a nationalist ideology under the leadership of Ümit Özdağ on August 26, 2021, a date that holds a special significance in Türkiye's historical memory. In his past political experience, Ümit Özdağ has served as deputy chairman of the MHP, which claims to represent the nationalist wing of Turkish politics, and the Good Party. Özdağ has come to the fore with his harsh and critical views on migration.⁷⁰

The Victory Party, founded under the leadership of Ümit Özdağ, has identified irregular migration and the issue of Syrians in Türkiye as its main policy area. The party is the pioneer of anti-immigration policies in Turkish politics.⁷¹ In fact, in its party program, in addition to the titles of “*state crisis*”, “*crisis of national unity*”, and “*economic crisis*”, the Victory Party identified the issue of migration as Türkiye's most important problem area under the title of

⁶⁸ Memleket Partisi (2021), “Parti Programı”, Date of Accession: 10.12.2024 from <https://www.memleketpartisi.org.tr/parti/parti-programi>.

⁶⁹ Demirören Haber Ajansı (2023), “Muharrem İnce: Memleket Partisi Olarak Huzur Vadediyoruz”, Date of Accession: 24.01.2025 from <https://www.dha.com.tr/politika/muharrem-ince-memleket-partisi-olarak-huzur-vadediyoruz-2240645>.

⁷⁰ Ahmet Ceylan (2022/a), “1990 Sonrası Türkiye’ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri”; Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye’de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*.

⁷¹ Melek Aylin Özoflu & Merve Hazer Yiğit Uyar & Apak Kerem Altıntop & Can Uyar (2025), “Populist Securitization of Migration: The Anti-Immigrant Zafer Party Example in Türkiye”, *Mediterranean Politics*, January, pp. 1-28.

“*crisis of those under temporary protection*”. The party’s manifesto, written by Ümit Özdağ, claimed that Syria had been deliberately made unstable by foreign powers in order to encourage Syrians to migrate to Türkiye, and that the ultimate goal was to start a civil war on Turkish soil.⁷² In the founding manifesto of the Victory Party, “...Today, 100 years after our war of independence, imperialism is attacking our country again. 100 years ago, imperialism used the hired Greek army to put an end to the law of the Turkish nation in Anatolia, and this time it is attacking Türkiye with millions of asylum seekers and refugees that it has driven into Türkiye with a strategic migration engineering similar to the migration of tribes.” This statement was an important example of the Victory Party’s assessment of the migration issue as a survival problem.⁷³

The space and importance that Victory Party gives to anti-immigration in its party program, policies, discourse and promises strengthens the possibility that the party can be considered as a niche/boutique party model focused on migration. Similar to European countries, the example of Victory Party is an important development that suggests that party models that focus on migration in Turkish politics, similar to European countries, may generate more debate in the future.⁷⁴

The first general elections in which the Victory Party, which stands out for its nationalist identity and anti-immigration policies, participated were the presidential and parliamentary elections on May 14, 2023. While the party participated in the elections with the ATA alliance, its main arguments focused on the repatriation of Syrians and irregular migrants in Türkiye and border security. Sinan Oğan, the Alliance’s presidential candidate in the first round, promised that these groups would be repatriated within a year. Sinan Oğan stated that the first decree he would sign if elected president would be on this issue. The Victory Party influenced the course of the election process with its anti-immigration policies. The party included the issue of repatriation in the seven-point protocol of the alliance it developed with the CHP before the second round of the elections. In this context, the protocol included the statement “*All asylum seekers and refugees, especially Syrians, will be sent back to their countries within one year at the latest*”.⁷⁵ This situation can be discussed in the context of the similarity of the anti-

⁷² Zafer Partisi (2021/a), “Zafer Partisi Parti Programı”, Date of Accession: 11.12.2024 from <https://zaferpartisi.org.tr/parti-programi/>.

⁷³ Zafer Partisi (2021/b), “Kuruluş Manifestosu”, Date of Accession: 11.12.2024 from <https://www.zaferpartisi.org.tr/kurulus-manifestosu/>.

⁷⁴ Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye’de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*.

⁷⁵ Ahmet Ceylan & İsa Uslu & Leman İncedere (2025), “Immigration Debates in Recent Turkish Politics and the Victory Party as an Example of an Anti-Immigrant Niche Party”.

immigration party models in Europe with the examples of the influence of central political movements on migration policies.⁷⁶

Conclusion

This study argues that the politicization of migration in Türkiye has entered a new phase. Particularly after 2017, newly established political parties have addressed migration as a distinct public policy domain, alongside traditional areas such as education, defense, and the economy, by developing policy proposals on this issue and shaping their institutional identities in line with these proposals. This development demonstrates that migration in Türkiye is no longer merely a humanitarian or administrative concern, but has become one of the core elements shaping political identities and party strategies. Two main dynamics underlie this development. The first is the increasing public and political debate surrounding migration movements that Türkiye has faced in recent years, which show tendencies toward permanence. The second dynamic is the changes in Türkiye's political system. The transition to a presidential system, the lowering of the electoral threshold, and the institutionalization of alliance politics have enabled new political parties with relatively low vote shares to gain visibility within the system and influence policy fields. The case of the Victory Party is particularly noteworthy as it illustrates the emergence of a niche party model focused exclusively on anti-migration rhetoric, which has been able to impact both public discourse and the narratives of mainstream parties.

The migration policies of the parties examined in this study differ along three principal axes. The first is the perception of security. The Good Party, Victory Party and YRP perceive migration movements as part of an externally driven strategy targeting Türkiye's demographic structure. According to these parties, migration from Syria is not only a humanitarian crisis but also a structural problem threatening Türkiye's border security, internal peace, and national unity. The Homeland Party similarly approaches migration from a security perspective. Such discourses indicate that these parties, especially the Victory Party, frame migration as an existential threat in mobilizing their electorate, centering anti-immigrant rhetoric within their political communication.

The second central axis is the approaches of the political parties examined toward citizenship policies. The majority of the analyzed parties explicitly oppose granting citizenship to Syrians or advocate for stringent limitations on the process. However, the YRP distinguishes itself by

⁷⁶ Ahmet Ceylan (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye'de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*.

proposing a “*selective citizenship*” model, which is structured not on ethnic or religious bases but on criteria of benefit and merit. This approach bears resemblance to the citizenship policy proposed by the ruling party after 2016, although its systematic framework has not yet been clearly articulated. On the other hand, the DEVA and Homeland Party emphasize the concept of “*integration*” rather than citizenship, proposing social integration policies targeted at a limited group of migrants defined as those “*who cannot return*”. While these policies do not include explicit citizenship promises, they may open the door to citizenship opportunities for individuals meeting certain long-term conditions.

The third central axis is the approaches of the political parties examined toward the return of migrants. Most parties address return policies within the framework of foreign policy, advocating for the establishment of direct diplomatic relations with Syria, the creation of safe zones, and the facilitation of voluntary returns through international cooperation. In this regard, the policies of the Good Party, Victory Party, DEVA, YRP, and Homeland Party show relative similarity. Some of these parties (particularly the Good Party, the Victory Party and the Homeland Party) propose more radical measures by supporting the use of military/interventionist methods to enforce safe zone strategies, thereby framing the issue not only as a domestic policy problem but also as an international security matter. These policies have the potential to influence mainstream parties as well. Indeed, the alliance protocol formed between the Victory Party and CHP during the 2023 elections exemplifies this influence. The Future Party, meanwhile, occupies a unique position, arguing that mass returns cannot be realized as long as the current political regime in Syria remains in power, and that safe, dignified, and voluntary returns would only be possible through regime change and a democratic transition process. However, following recent regime changes in Syria, it remains unclear how this development will affect the Future Party’s migration policy moving forward. This uncertainty is significant not only for the Future Party but also for other political parties, and it indicates that the issue of migration is likely to become one of the main items on the political agenda in the upcoming election processes.

As a result, the politicization of migration in Türkiye is progressively deepening. One of the clearest indicators of this new phase of politicization is the establishment of the Good Party, which was founded in 2017 with a political agenda shaped significantly around migration policies. In this regard, 2017 can be considered a critical turning point in the increasing centrality of migration within Turkish politics. The emergence of subsequent political parties further reinforces the continuity of this trend. Migration policies have become a determining

factor in the construction of party identities, voter mobilization, and the formation of political alliances. In addition, the changing electoral system in Türkiye constitutes one of the key structural drivers of this transformation. In this context, it is important not to overlook the risk that opposition parties, even while claiming to be committed to human rights and democratic values, may also shift toward more security-oriented and exclusionary rhetoric under the new political dynamics shaped by migration. This politicization process also enables political parties to reproduce migration debates through existing axes of polarization. Therefore, future research focusing on how long-standing political cleavages in Türkiye are being reconfigured through migration-related discourse will contribute significantly to understanding the deeper dynamics of migration's politicization.

BIBLIOGRAPHY

- Abadan-Unat, Nermin (2017), *Bitmeyen Göç*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ağanoğlu, H. Yıldırım (2011), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Akın, Soner (2020), "Türkiye'deki Siyasal Partilerin Uluslararası Göçe Dair Bakış Açıları ve Avrupa Parlamentosu Siyasi Parti Grupları ile Karşılaştırmalı Bir Analiz", in Yakup Bulut & Soner Akın (eds.) *Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu*, Konya: Çizgi Kitapevi, pp. 307-332.
- Allen, Chris (2010), *Islamophobia*, Aldershot: Ashgate.
- Betts, Alexander (2017), *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*, Ankara: Hece Yayınları.
- Berg, Bruce & Lune, Howard (2019), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemler*, İstanbul: Pearson Yayınevi.
- Bora, Tanıl (2017), *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2022), *Thematic Analysis. A Practical Guide*, London: Sage.
- Ceylan, Ahmet (2022/a), "1990 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Göçlerin Değişen Yapısının Siyasal Partilerin Göç Politikalarına Etkileri", Ph.D. Thesis, Ege University, Graduate School of Social Sciences, İzmir, Türkiye.
- Ceylan, Ahmet (2022/b), *İdeoloji, Tarihsel Bellek ve Travma Ekseninde Türkiye'de Siyasal Partilerin Göç Politikaları*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ceylan, Ahmet & İsa Uslu (2019), "7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Uluslararası Göç Yaklaşımları Üzerine Karşılaştırmalı İnceleme", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(1), pp. 97-114.
- Ceylan, Ahmet & Uslu, İsa & İncedere, Leman (2025), "Immigration Debates in Recent Turkish Politics and the Victory Party as an Example of an Anti-Immigrant Niche Party", *Recent Period Turkish Studies*, 47, pp. 50-71.

- Demokrasi ve Atılım Partisi (2020), “Party Program of the DEVA”, Date of Accession: 15.11.2024 from <https://cdn.devapartisi.org/14/DEVA-PARTI%CC%87SI%CC%87-PROGRAMI2.pdf>.
- Demokrasi ve Atılım Partisi (2022), “Deva Partisi’nden Sığınmacı ve Düzensiz Göç Sorununa Çözüm: Hukuk Devleti Pusulasından Sapmayacağız”, Date of Accession: 25.01.2025 from <https://devapartisi.org/parti/e-arsiv/deva-partisinden-sgnmac-ve-duzensiz-goc-sorununa-cozum-hukuk-devleti-pusulasndan-sasmayacagz>.
- *Demirören Haber Ajansı* (2023), “Muharrem İnce: Memleket Partisi Olarak Huzur Vadediyoruz”, Date of Accession: 24.01.2025 from <https://www.dha.com.tr/politika/muharrem-ince-memleket-partisi-olarak-huzur-vadediyoruz-2240645>.
- Erdoğan, Murat (2018), *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, Murat (2020), “Onuncu Yılında Türkiye’deki Suriyeliler”, *Global Panorama*, Date of Accession: 11.11.2024 from <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/29/onuncu-yilinda-turkiyedeki-suriyeliler/>.
- Gattinara, Pietro Castelli & Morales, Laura (2017), “The Politicization and Securitization of Migration in Western Europe: Public Opinion, Political Parties and the Immigration Issue”, in Philippe Bourbeau (ed.) *Handbook of Migration and Security*, Cheltenham: Edgar Elgar, pp. 273-295.
- Gelecek Partisi (2019), “Party Program of Gelecek Partisi”, Date of Accession: 12.10.2024 from https://wp.gelecekpartisi.net/wp-content/uploads/2019/12/Gelecek_Partisi_Program.pdf.
- Göksel, Gülay Uğur (2018), *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi: ‘Adil Entegrasyon’*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Grande, Edgar & Schwarzbözl, Tobias & Fatke, Matthias (2018), “Politicizing Immigration in Western Europe”, *Journal of European Public Policy*, 26(10), pp. 1444-1463.
- Huysmans, Jef (2000), “The European Union and the Securitization of Migration”, *Journal of Common Market Studies*, 38(5), pp. 751-777.

- *Hürriyet* (2011), “Neo Osmanlı Yakıştırması Kötü Niyetli”, 29.08.2011, Date of Accession: 24.09.2024 from <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/neo-osmanli-yakistirmasi-kotu-niyetli-18601714>.
- İçduygu, Ahmet (2017), “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar: ‘Siyasallaşan’ Bir Sürecin Analizi”, *Toplum ve Bilim*, 140, pp. 27-41, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İçduygu, Ahmet & Erder, Sema & Gençkaya, Ömer Faruk (2014), “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul: MİReKoç Araştırma Raporları.
- İYİ Parti (2017), “İYİ Parti Programı”, Date of Accession: 24.09.2024 from https://iyiparti.org.tr/Assets/pdf/iyi_parti_programi.pdf.
- İYİ Parti (2018), “Seçim Beyanı”, Date of Accession: 24.09.2024 from https://iyiparti.org.tr/assets/pdf/secim_beyani.pdf.
- İYİ Parti (2019), “Yerel Seçim Manifestosu”, Date of Accession: 24.09.2024 from <https://iyiparti.org.tr/Assets/KurumsalKimlik/YerelSecim/iyiparti2019manifesto.pdf>.
- İYİ Parti (2020), “Güncel Parti Programı”, Date of Accession: 24.09.2024 from <https://iyiparti.org.tr/Assets/Upload/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf>.
- İYİ Parti (2022), “Strateji Belgesi ve Eylem Planı”, Date of Accession: 24.09.2024 from <https://iyiparti.org.tr/storage/img/content/2vGM/strateji-belgesi-ve-eylem-plan-6-eylul-2022-1-redakte.pdf>.
- Kaya, Ayhan (2016), *İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kentmen-Cin, Cigdem, Selcuk Sunay, & Nazli Ece Baltepe (2025), “Framing of Syrian Refugees in Turkish Politics: An Analysis of Turkish Grand National Assembly Debates”, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, pp. 1–15.
- Kirişçi, Kemal & Sema Karaca (2015), “Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitlesel Mülteci Akınları”, in Murat Erdoğan & Ayhan Kaya (eds.), *Türkiye’nin Göç Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, pp. 295–309.

- Koçak, Abdullah & Arun, Özgür (2006), “İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu”, *Selçuk İletişim*, 4(3), pp. 21-28.
- Mandacı, Nazif & Gökay Özerim (2013), “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi”, *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), pp. 105-130.
- Meyer, Sarah, & Rosenberger, Sieglinde (2015), “Just a shadow? The role of radical right parties in the politicization of immigration, 1995–2009”, *Politics and Governance*, 3(2), pp. 1-17.
- Memleket Partisi (2021), “Parti Programı”, Date of Accession: 10.12.2024 from <https://www.memleketpartisi.org.tr/parti/parti-programi>.
- *Milliyet* (2013), “Seçimlerde oy kullanacaklar mı?”, 19.08.2013, Date of Accession: 12.09.2024 from <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/secimlerde-oy-kullanacaklar-mi-1751799>.
- Özer, Yeşim (2015), *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Özoflu, Melek Aylin & Yiğit Uyar, Merve Hazer & Altıntop, Apak Kerem & Uyar, Can (2025), “Populist Securitization of Migration: The Anti-Immigrant Zafer Party Example in Türkiye”, *Mediterranean Politics*, January, pp. 1-28.
- *Sözcü* (2022), “Davutoğlu’ndan Suriyeli mültecilerle ilgili açıklama”, 19.04.2022, Date of Accession: 23.01.2025 from <https://www.sozcu.com.tr/davutoglundan-suriyeli-multecilerle-ilgili-aciklama-wp7084942>.
- *Sözcü* (2023), “İYİ Parti’nin 3 bin maddelik beyannamesi; Saray, köşk halka açılacak”, 16.04.2023, Date of Accession: 12.10.2024 from <https://www.sozcu.com.tr/son-dakika-iyi-partinin-3-bin-maddelik-beyannamesi-saray-kosk-halka-acilacak-wp7656154>.
- Tokyol, Gonca (2022), “Facing Public Pressure, Turkish Political Parties Outline Their Refugee Policies”, *Turkey Recap*, Date of Accession: 30.01.2025 from <https://www.turkeyrecap.com/p/facing-public-pressure-turkish-political>.

- Tuğsuz, Nigar & Yılmaz, Ayşenur (2015), “Siyasi Partilerin Mülteci Politikaları”, *SETA Perspektif*, 105, Date of Accession: 30.01.2025 from <https://www.setav.org/perspektif/siyasi-partilerin-multeci-politikalari>.
- Van Spanje, Joost (2010), “Contagious Parties: Anti-Immigration Parties and Their Impact on Other Parties’ Immigration Stances in Contemporary Western Europe”, *Party Politics*, 16(5), pp. 563-586.
- Van der Brug, Wouter & D’Amato, Gianni & Ruedin, Didier & Berkhout, Joost (2015), *The Politicisation of Migration*, London: Routledge.
- Yanaşmayan, Zeynep & Üstübcü, Ayşen & Kaşlı, Zeynep (2019), “Under the Shadow of Civilizationist Populist Discourses: Political Debates on Refugees in Turkey”, *New Diversities*, 21(2), pp. 37-51.
- Yeniden Refah Partisi (2018), “Yeniden Refah Partisi Programı”, Date of Accession: 12.10.2024 from <https://yenidenrefahpartisi.org.tr/page/parti-programi/14>.
- Yeniden Refah Partisi (2023), “2023 Genel Seçimleri Beyannamemiz”, Date of Accession: 12.10.2024 from <https://yenidenrefahpartisi.org.tr/page/2023-genel-secimleri-beyannamemiz/2501>.
- Yeniden Refah Partisi (2023), “ABD-İsrail Terör Devleti’ni Engellemek İçin Suriyelilerin Gönderilmesi Şart”, 22.03.2023, Date of Accession: 12.10.2024 from <https://yenidenrefahistanbul.org.tr/mpage/abd-israil-teror-devleti-ni-engellemek-icin-suriyelilerin-gonderilmesi-sart-/2260>.
- Yolcu, Tuğba (2018), “Türkiye’deki Muhalefet Partilerinin Göç Sorununa Yaklaşımlarına Yönelik İçerik Analizi”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(14), pp. 678-695.
- Mudde, Cas (1999), “The Single-Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue”, *West European Politics*, 22(3), pp. 182-197.
- Zafer Partisi (2021/a), “Zafer Partisi Parti Programı”, Date of Accession: 11.12.2024 from <https://zaferpartisi.org.tr/parti-programi/>.
- Zafer Partisi (2021/b), “Kuruluş Manifestosu”, Date of Accession: 11.12.2024 from <https://www.zaferpartisi.org.tr/kurulus-manifestosu/>.